

**TC
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI

**HACILAR KAPLARI ÜZERİNDEKİ MOTİFLERİN ANADOLU
KİLİM BEZEMELERİNE ETKİLERİ**

107256

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
VOLKAN UZUN**

**DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. NEŞE KIRDEMİR**

**KASIM, 2001
MUĞLA**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

**TC
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI

**HACILAR KAPLARI ÜZERİNDEKİ MOTİFLERİN ANADOLU
KİLİM BEZEMELERİNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
VOLKAN UZUN**

**DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. NEŞE KIRDEMİR**

**KASIM, 2001
MUĞLA**

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

HACILAR KAPLARI ÜZERİNDEKİ MOTİFLERİN ANADOLU
KİLİM BEZEMELERİNE ETKİLERİ

HAZIRLAYAN : VOLKAN UZUN

Sosyal Bilimler Enstitüsünde

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 23/11/2001

Tezin Sözlü savunma Tarihi : 30/11/2001

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Neşe KIRDEMİR

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Adnan DİLER

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Abuzer KIZIL

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN

KASIM, 2001

MUĞLA

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

HACILAR KAPLARI ÜZERİNDEKİ MOTİFLERİN ANADOLU
KİLİM BEZEMELERİNE ETKİLERİ

HAZIRLAYAN : VOLKAN UZUN

Sosyal Bilimler Enstitüsünce

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 23/11/2001

Tezin Sözlü savunma Tarihi : 30/11/2001

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Neşe KIRDEMİR

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Adnan DİLER

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Abuzer KIZIL

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN

KASIM, 2001

MUĞLA

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Hacılar Kapları Üzerindeki Motiflerin Anadolu Kilim Bezemelerine Etkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30.11.2001
Volkan UZUN



ÖZET

Anadolu coğrafi konumu ve iklimsel özellikleri nedeni ile saptanabilen en erken dönemlerden başlayarak insanoğlunun arzu ettiği topraklar olmuştur. Anadolu toprakları üzerinde yerleşip, büyüyen ve kökleri farklı coğrafyalara uzanan pek çok uygarlığın kalıtları, şaşkınlık ve heyecan yaratan duygularla hala izlenebilmektedir.

Çalışmamın konusuna kaynaklık eden, ilk ve ilkel örneklerinin Neolitik Dönemden kaynak aldığı düşünülen Hacılar seramik kaplarındaki bezekleri Anadolu kilimleri üzerindeki motiflere yansıdığını görebiliriz.

Amaç, uzmanlık alanım olan günümüz Anadolu kilim motiflerinin bana çağrışım yaptığı Anadolu erken dönem seramik kapları üzerindeki bezeklerin, kilimlere nasıl düşüp, döküldüğüne küçük bir ışık yakabilmek, sanılarına ortak bulabilme çabasıdır.



SUMMARY

Anatolia has been the land desired by humanbeing by means of geographical position and its climate features since the earliest recorded time. Many ruins of the ancient civilazitions which were born and grown up in Anatolia and spred though different countries has still been watched with the exclamations of surice and excitement.

We have been able to see the motifs on Hacilar ceramic potery which was supposed to be inherited from the Neolithic age has influenced the motifs on Anatolion rungs.

My aim is to clarify in what Anatolian motifs on Anatolian earliest age ceramic pottery has influenced the motifs on today's rags and my aim is also to find a mate for my efforts about rags.



İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
SUMMARY.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
GİRİŞ.....	vi
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. ANADOLU UYGARLIKLARI	
1.1-GENEL HATLARI İLE ESKİ ÇAĞDA ANADOLU.....	1
1.1.1- Tarih Öncesi Kültürlerin Karakteristik Özellikleri.....	6
1.1.2- Uygarlıkların Birbirlerine Olan Kültürel Ve Sanatsal Etkileri.....	8
İKİNCİ BÖLÜM	
2. ANADOLU DOKUMACILIK SANATI	
2.1- ANADOLUDA DOKUMACILIĞIN TARİHİ VE GELİŞİMİ	10
2.2- DOKUMA TEKNİKLERİ.....	14
2.2.1-Düz Dokuma Yaygılar ve Kilim.....	17
2.2.2-Kilim Dokuma Teknikleri.....	19
2.2.3- Anadolu Kilim Motiflerin Anlamı.....	20
2.2.4- Anadolu'daki Kilim Bölgeleri.....	24
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3. ANADOLU SERAMİK SANATININ DOKUMACILIK ÜZERİNE ETKİLERİ VE HACILAR ÖRNEĞİ	
3.1- Hacılar Höyüğü ve Tabakalarda Bulunan Kaplar.....	25
3.2-Anadolu'da Hacılar Neolitik Dönem Kap Bezemelerinin Dokuma Sanatına Etkileri.....	26
3.3- Hacılar Kapları Üzerindeki Bezemelerin Kompozisyonları...	27

3.4-Kaplar Üzerindeki Bezemelerin Anadolu Kilim Motiflerindeki Yansıması.....	29
4. SONUÇ	33
5. KAYNAKÇA	34
6. KATOLOG	38
7. ÇİZİMLER	62
8. LEVHALAR	96
9. TERİMLER SÖZLÜĞÜ	129
10. ÖZ GEÇMİŞ	131

ÖNSÖZ

Anadolu kilimlerinin dokuma sanatı içinde özel bir yeri vardır. Anadolu insanı duygu, düşünce ve yaşama sevinçlerini kilim motiflerine yansıtmıştır. Kilimlerin bezemelerini, dokularını, örgülerini, eski Anadolu uygarlıklarının kabartmalarında, yontularında ve çanak çömlekleri üzerinde görebilme olanağımız vardır. Anadolu'da kilim pek çok sanat dalı gibi bir kilim geleneğini yansıtmıştır. Yakın zamana kadar kilim dokuyucuları kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla dokudukları kilimler uzun süre yeterli ilgi görmemiştir.

Bugün bu görüşün değiştiğini ve bu dokumaların hak ettiği değerleri aldığını görürüz. Bunda kilimdeki renk ve desen kompozisyonlarının bugünkü sanat anlayışına uymasının payı büyüktür. Bunun yanında eski çağ tarihinde günlük ihtiyacı karşılayan kap kacaklar ve üzerindeki bezemeler de antik çağ insanına yakışan değer ve özelliklerdedir.

Bu çalışmada eski çağ insanının yapmış olduğu çanak çömlekler üzerindeki motiflerin Anadolu kilim motiflerine etkileri araştırılmıştır.

Hacılar Kapları Üzerindeki Motiflerin Anadolu Kilim Bezemelerine Etkileri adlı konuyu tez çalışması yapmamı sağlayan ve çalışmanın kurucusu, yönlendiricisi olarak değerli vakitlerini bana ayıran danışmanım Muğla Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Neşe KIRDEMİR'e teşekkür ederim.

Alternatif görüş ve eleştirilerde bulunan Öğr. Gör. Bilgin GÜNER'e, çevirilerde yardımcı olan Okt. Hanife DERİN'e ve Okt. Emel ARI'ya, çalışmanın dizgisinde yardımcı olan eşim Neslihan UZUN'a ve dökümanların çıktısının alınmasında yardımcı olan Yüksel UÇAR'a ve beni destekleyen mesai arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Volkan UZUN

GİRİŞ

Kuşkusuz, sanat olarak adlandırılan ve çevresindeki bir kısım nesnelere bir araya getirilerek yeni nesnelere doğmasına yol açan olgu; insanın çevresini algılama, çevresinin koşullarından etkilenme ve çevreyi etkileme süreci içerisinde ortaya çıkmaktadır. İnsanoğlunun tarih süreci içerisinde geliştirdiği sanatlardan en önemlisi el sanatlarıdır.

El sanatlarının en eskilerinden birisi ise dokumacılık olarak kabul edilmektedir. Dokumacılığın Anadolu'daki en eski izlerinin, Hacılar ve Çatalhöyük kazılarında ele geçen "sepetler" olduğu ileri sürülmektedir. Bu sepetlerin ilk dokuma biçimleri testere dişli girinti çıkıntı, zikzak bantlar, üçgen, baklava dilimi ve altıgen şeklinde basit desenlerle bezenmiştir. Sepet yapımı ile sepetlere verilen form ve işçilik örnek alınarak çanak çömlek yapımına başladığı ileri sürülmektedir. Çanak çömleklerde ise insanlar çevreleri ile olan ilişkilerine göre bir çok desen kullanmıştır. Tezimin ana konusunu oluşturan Hacılar seramik örnekleri yapıldığı dönem Kalkolitik Çağ'a aittir. Bu dönem seramik kap bezemelerinin günümüz dokumacılığında kullanılan bazı motiflere kaynak teşkil ettiği söylenebilir.

Anadolu'nun en eski dokuma sanatlarından birisi ise kilimdir. Kilim sanatı, Anadolu insanının bir çok duygu ve düşüncesinden kaynaklanan motifleri yansıtır. Bu motifler içerisinde eski çağ yerleşmelerinin bazı bırakıtlarında görmek mümkündür. Bu çalışmanın temel amacı; Anadolu'daki kilimlerde kullanılan motiflere eski çağ yerleşmelerinden biri olan Hacılar'da yapılmış çanak çömlekleri üzerine işlenmiş motiflerin etkileri nelerdir sorusuna yanıt aramaktır. Çalışmanın kapsamı Hacılar antik yerleşmesi ile Anadolu'daki kilim bölgeleridir.

Çalışma desenlerin tanımlanmasına dayanan teorik bir araştırmadır. Çalışmada, ikincil kaynak araştırması ve gözlem teknikleri kullanılmıştır ve üç temel bölüm halinde hazırlanmıştır. Çalışmanın "Anadolu uygarlıkları" adlı birinci bölümde Anadolu uygarlıklarının kısaca tanıtılması amaçlanmıştır. "Anadolu dokumacılık sanatı" adlı ikinci bölümde Anadolu dokumacılığının tarihi gelişimi bu dokumalar içinde kilim dokumalarında görülen dokuma teknikleri ve Anadolu kilimlerinde görülen motiflerin felsefesinin tanıtılması amaçlanmıştır. "Anadolu seramik sanatının dokumacılık üzerine etkileri ve Hacılar örneği" adlı üçüncü bölümde Hacılar Neolitik dönemi seramik bezemelerinin kilim sanatına etkileri araştırılmıştır.

1. ANADOLU UYGARLIKLARI

1.1. GENEL HATLARI İLE ESKİ ÇAĞDA ANADOLU

Eski çağlarda çeşitli uygarlıkların oluşmasına doğa ve doğanın ortaya koyduğu şartlar yol açmıştır¹. Bu nedenle, Anadolu'nun yüzey şekillerinin belirlenmesi ve ikliminin farklılığı coğrafi bölgelerin ortaya çıkmasına, doğa ve iklimin etkilediği bu bölgelerde değişik hayat şartlarının şekillenmesi ile her bölgede farklı özellikler gelişmiştir². Anadolu'nun coğrafi özellikleri, konumu ve doğal kaynaklarının zenginliğinden dolayı en erken dönemlerden başlayarak değişik uygarlıklara beşiklik etmiştir³. İnsanın gelişmeye başladığı Paleolitik Çağ Buzul devrine rastlar ve dört devreye ayrılır. 500 yılı aşan zaman içinde üretime geçemeyen insan, doğada buldukları ile geçinir. Erkek avlanarak, kadın bitki toplayarak geçimini temin eder ve 3. buzul devrinde ateşin bulunması ile insanın uygarlık yolundaki en büyük ve ilk aşaması oluşur⁴. M.Ö.10.000 yıllarında iklimdeki ısınma sebebiyle yeni yaşam koşulları oluşmuştur. Bu yaşam koşullarında topluluklar avcılığa ve toplayıcılığa devam edilirken ilk kez tarıma ve hayvancılığa dayalı üretici topluluklar ortaya çıkmaya başlamıştır⁵.

Neolitik çağa birlikte ortaya çıkan üretim biçimi ve teknolojik yenilikler, insanların gündelik yaşamlarını ve toplum düzenleri tamamen değiştirmiştir. Çatalhöyük ve Hacılar gibi gelişmiş Neolitik yerleşmeleri yer olarak Anadolu'nun güneyindedir. Bu dönemde Anadolu ormanlık bir alandı. Anadolu'nun ormanlık alan olmasının başlıca sebebi daha nemli ve yağışlı olmasından kaynaklanmaktadır. Tarım yapılacak alanlar ise Toros Dağları'nın kuzey eteklerinde, Orta Anadolu platosunun güney kısmında yer alıyordu. Bundan iki sonuç çıkmaktadır. Birincisi dağlık ve ormanlık alanların tarımı sınırlaması, ikincisi ormanların çokluğundan av yolu ile besin ihtiyacının karşılanmış olması, tarımın gelişmemesinin nedenleri olarak gösterilebilir.

Anadolu hemen hemen dağlar ve yaylalarla kaplıdır. Anadolu'nun Doğu kısmı dağ ve yayla bölgesinden oluşmaktadır. Kuzeyde Karadeniz boyunca kıyıya paralel uzanan sıradağlar, Güneyde Toros dağlarının oluşturduğu yay, batıda da dağ sıraları ile sınırlanmıştır. Bu dağ sıraları Orta Anadolu yaylasını kıyıda ayırmadan

¹ Akurgal, 1993, s.21

² Yardımcı, 2000, s.24

³ Sevin, 1991, s.6

⁴ Akurgal, 1998, s.3

⁵ Sevin, 1991, s.5

bir at nalı şeklinde çevirirler. Anadolu'nun Kuzey ve Güney bölgesindeki dağlar Orta Anadolu yaylasına yavaş yavaş, kıyılara dik olarak alçalarak denizin yüksek yaylaları etkilemesine mani olur. Kuzey bölgesinde sıradağlar kıyıya paralel ve dik yamaçlıdır. Aşınmadan oluşan uçurumlar kıyıya paralel ve bölümler halinde uzanır. Bundan dolayı Orta Anadolu'ya ulaşacak kuzey – güney bağlantısı zorlaşır, ırmak girintileri yol geçemeyecek kadar darlaşır. Kıyıya paralel giden bu dağ sıraları nedeniyle, Karadeniz kıyılarında girinti çıkıntılar azalarak doğal limanlar kaybolur⁶. Bu nedenle Kuzeyde, akarsuların akış düzensizliği ve dağlık alanın fazla olması, eski çağ kültürlerinin yerleşmelerinde fazla etkili olamamıştır. Anadolu'da, akarsu düzlüklerinin az olması, aynı yerleşim yerlerinde, farklı dönemler içinde, çeşitli kültürlerin aynı yerde ve sürekli yerleşmelerine neden olmuştur⁷. Her yeni kültür yerleşimi kendisinden önceki kalıntıların üzerine kurulduğundan üst üste biriken bu kültür tabaka katmanları höyükleri oluşturmuştur. Yerleşim yerleri için genellikle suya yakın yerler tercih edilmiş. Bir köprü durumundaki Anadolu Yarımadası doğudan batıya ve batıdan doğuya sayısız göçlere sahne olmuş, göç eden topluluklardan bazıları burada yerleşmiş ve birbirlerini egemenlikleri altına alarak kimi zaman kısa, kimi zaman uzun ömürlü devletler kurmuşlardır⁸. Anadolu'da çeşitli tarih çağlarında bir çok uygarlığın yaşadığı bilinmektedir. Tarih çağları yazının icadı ile başlar. Yazının bilinmediği devirlere ise tarih öncesi çağlar adı verilmektedir. Yazı M.Ö. 3. binin başlarında Sümerliler tarafından kullanılmaya başlanmıştır⁹. Çivi yazısı M.Ö. 2 binin başlarında Asurlu tüccarlar tarafından Anadolu'ya getirilmiş ve M.Ö. 2 binin ilk çeyreğinin sonlarında Asur ticaret kolonilerinin sona ermesi ile bu yazının Anadolu'da kullanımı sona ermiştir¹⁰. Bu yerleşim dönemleri Paleolitik Dönem (M.Ö. 600000-10000), Neolitik Dönem (M.Ö. 8000-5500), Kalkolitik Dönem (M.Ö. 5500-3000) (diğer adı ile taşın yanında madenin de kullanıldığı Bakır- Taş dönemi), Tunç Dönemini (M.Ö. 3000-1200) Demir Dönemi (M.Ö. 1200 – 600) şeklinde sıralanır¹¹.

Anadolu'da Paleolitik ve Mezolitik dönemlere tarihlenen mağara ve kaya altı sığınaklarından başka yapı kalıntıları yoktur. Üretim konusunda bilgisi olmayan insan avcılık ve toplayıcılıkla geçimini sağlamıştır¹². Taşı yontarak alet ve silah

⁶ Naumann, 1991, s.1-4

⁷ Aktüre, 1994., s.60

⁸ Eren, 1982, s.12

⁹ Akurgal 1993, s.21

¹⁰ Alp, 2001, s.6

¹¹ Lloyd, 1997, s.16

¹² Sevin, 1991, s.8

yaparak hayatlarını kolaylaştırmaya çalışmışlardır¹³. Aletlerin gelişimine göre bu dönem Alt, Orta ve Üst Paleolitik olmak üzere üçe ayrılır¹⁴. Eski ve Yeni Taş Devri arasında bulunan Orta Taş Devri Mezolitik dönem (M.Ö. 10000- 8000) Neolitik döneme geçişi sağlayan ara devredir¹⁵. Bu kültüre özellikle Güney Anadolu'da Antalya civarında Karain, Beldibi, Belbaşı, Kumboğazı, Öküzini, Kadıni mağaralarında ve Isparta, Burdur, Ankara dolaylarında, Kars, Antakya, Adıyaman (Şehremuz) ve Gaziantep (Dülük) deki merkezlerde rastlanır¹⁶.

Neolitik dönemde yerleşik düzene geçiş ile birlikte üretimin başlaması ve hayvancılığın öğrenilmesi yeni bir devrin başlamasına neden olmuş ve bunun sonucunda köy kültürü ortaya çıkmıştır. Toprakla uğraşan insan güneşte kuruyan çamurun sağlamlığını görerek çamuru konut yapımında kullanılmaya başlanmış ve mağaraları terk etmişlerdir.¹⁷.

Bu kültürün en iyi temsil edildiği ve bu dönemin iki bölümünden biri olan Erken Neolitik dönem yerleşmesi Konya Çatalhöyüktür. Yeni yaşam yerlerini bir meydan etrafında toplayarak dikdörtgen planlı, taş temelli ve kerpiç duvarlı yapılara taşınmışlardır¹⁸. Çanak çömlek yapımı bu dönem insanı için önemli bir aşama olmuştur¹⁹. Bu yerleşim yerlerinde halk kapları taş ve tahtadan yapmış ve bunları yaparken daha önce sazdan yaptığı sepetlerden esinlenmişlerdir. Bu ilk denemeler örnek alınarak pişmiş toprak kaplar yapılmıştır²⁰. Seramiksiz olan dönemine ise " Aseramik Neolitik " adı verilir.²¹

Bu dönemin diğer bir temsilcisi de Geç Neolitik dönemdeki Burdur- Hacılar Höyüğüdür. Bu dönem yerleşim yerleri Çatalhöyük'tekilerden çok daha büyüktür²². Anadolu'daki tarımsal devrimin, yarattığı köy kültürünü oluşturan Neolitik kültürün (M.Ö.7000-5500) coğrafi koşullara bağlı olarak; Güney Anadolu'da Siirt, Urfa (Söğüttaşları) ve Diyarbakır (Çayönü) da bu kültüre geçişi temsil eden yerlerdir. İç Anadolu'da Konya (Çatalhöyük) Güneybatı Anadolu'da Burdur (Hacılar), Kilikya ve Konya'nın Güneybatısında Suber ve Amik ovasında görmek mümkündür²³.

¹³ Yardımçı, 2000, s.24

¹⁴ Sevin, 1991, s.10

¹⁵ Dinçol, 1982, s.12

¹⁶ Yardımçı, 2000,s.24

¹⁷ Sevin ,1991, s.12

¹⁸ Yardımçı, 2000, s.24

¹⁹ Sevin, 1991, s.13

²⁰ Yardımçı, 2000, s.24

²¹ Sevin, 1991, s.13

²² Yardımçı, 2000, s.25

²³ Devrim,1974, s.33

Kalkolitik dönem arkeolojik buluntulara göre dört bölgeye ayrılmaktadır. Ege kıyı bölgesini içine alan Kuzey batı Anadolu, Güney-batı Anadolu, Konya ve Kilikya düzlükleridir²⁴. Bu dönemin en gelişmiş merkezlerinden birisi Hacılardır. Hacılar yerleşmesinde ilk bakır aletlerin ortaya çıkması maden aletlerle taş aletlerin beraber kullanılması nedeni ile bu döneme Taş ve Maden Çağı'nda denmiştir²⁵. Erken, Orta ve Geç olmak üzere üçe ayrılan bu çağın en önemli özelliği taş aletlerin yerini bakır aletler alır. Neolitik dönemde gördüğümüz boyanarak bezenmiş çanak çömlekler bu dönem kaplarının da öncüleridir²⁶.

Erken Hacılar Kalkolitik Döneminin en önemli özelliği seramik sanatıdır. Hacılarda yapılan arkeolojik kazılarda ele geçen buluntular içerisinde yer alan elle şekillendirilmiş kaplar, parlak perdahlı olup, pembe, sarı veya krem zemin üzerine kırmızı ve kahverengi geometrik motiflerle süslenmiştir²⁷.

Çok renkli bezemeli, ince seramiğin ortaya çıkışı ise Orta Kalkolitik Dönemde görülür²⁸. Geç Kalkolitiğe geçişi sağlayan bu dönem konusunda günümüze kadar pek bilgi edinilememiştir. Geç Kalkolitik Dönemde Anadolu Kuzey batı ve Boğazlar üzerinden gelen bir takım göçlere sahne olmuştur. Orta Kalkolitik dönemde bir önceki döneme göre seramiklerinde farklılaşma olmuştur. Bu seramiklerde siyah zemin üzerine beyaz renkle yapılmış desenler dikkat çekici özellikler arasında gösterilebilir²⁹.

Yozgat (Alishar), Çorum (Alaca), (Kuruçay), Denizli (Beycesultan), Konya (Can Hasan), Mersin (Yümüktepe, Tarsus, Karaz), Elazığ (Tepecik), Malatya (Değirmentepe, Norşuntepe), İstanbul (Fikirtepe), Anadolu'da Hacılar dışında diğer Kalkolitik dönem merkezleri olarak sıralanabilir³⁰.

Anadolu'daki Kalkolitik dönem sonunda adını %20 kalay ve %80 bakır karışımı ile elde edilen bir madde olan tunç (bronz) dan alan Tunç Çağı (M.Ö. 3000-1200) görülür. Bu çağda Erken, Orta ve Genç Tunç çağı olmak üzere üçe ayrılmaktadır³¹. Erken Tunç Çağı Kalkolitik döneme ait tarıma dayalı köy kültürünün sürdürüldüğü bilinmektedir. Bu dönemde tunçtan alet kullanımının çok az olduğu,

²⁴ Naumann, 1991, s.495

²⁵ Akurgal, 1993, s.24

²⁶ Sevin, 1991, s.28

²⁷ Yardımcı, 2000, s.24

²⁸ Dinçol, 1982, s.14

²⁹ Sevin, 1991, s.31

³⁰ Akurgal, 1993, s.26

³¹ Akurgal, 1993, s.26

yapılan arkeolojik kazılarda ele geçen buluntulardan anlaşılmaktadır. Kağnı tipi dört tekerlekli arabanın yapımı bu dönemin en önemli teknolojik buluşu olarak ileri sürülmektedir³². Bir duraklama devresinden sonra M.Ö. 2500 civarında yaşanan Orta Tunç çağı döneminde Anadolu şehircilik, mimarlık, heykeltıraşlık ve çömlekçilikte en başta gelen merkezlerden biri olarak kabul edilir. Yazının bilinmemesine rağmen bölgeler arası ticaretin gelişmiş ve tunç aletlerin kullanımının çoğalmış olduğu ifade edilmektedir³³.

Orta Tunç çağının en önemli teknolojik aşaması Troya'da çömlekçi çarkının ortaya çıkışıdır. Bu ise sanayileşmenin ilk adımı olarak kabul edilir³⁴. Üretimde ve ticaretteki gelişmeler sonucu sosyal örgütlenmeler oluşmuş ve Anadolu'nun ilk kentleri kurulmuştur³⁵.

Anadolu'da, M.Ö. 2000 yıllarında, yazının kullanılmaya başlanmasıyla Geç Tunç Çağı'na geçilmiştir³⁶. Bu dönemde, seramikten ve tunçtan kaplar, silahlar ve damga mühürler üretilmeye başlanmış tarım ve dokumacılık gelişmiştir.³⁷ Anadolu'da Tunç Çağı M.Ö. 1200 yıllarında, göç dalgaları sonucu Hitit İmparatorluğunun dağılması ile sona ermiştir (M.Ö. 1180)³⁸.

Bu dönemin kültür yerleşmeleri Kilikya, İslahiye ve Hatay bölgeleri, Orta Anadolu'nun Güneybatı Anadolu bölümü, Orta ve Doğu Anadolu yaylası ile Anadolu'nun Batı kesimidir. Kilikya bölgesinde Mersin (Yümüktepe, Soğuktepe), Tarsus (Gözlükule), İslahiye bölgesinde (Tilmenhöyük, Gediklihöyük), Hatay bölgesinde Amik Ovası, Batı Anadolu'da Troya'dır. Acembhöyük, Hashhöyük, Kültepe, Alişar, Alacahöyük, Büyük Güllücek, Yazırhöyük, Koçumbeli, Polatlı, Bitik, Gordion, Etiyokuşu, Karaoğlan, Ahlatlıbel, Karum, Kaneş ve Boğazköy yerleşmeleri Anadolu tarih öncesi kültürlerin coğrafi yerleşim alanı ve merkezleridir³⁹.

M.Ö. 9.yy. sonlarında tüm silahlar ve bir çok alet demirden yapılmaya başlanmış ve bu gelişme Tunç çağı kültürüne kesin sonu hazırlamış Anadolu Demir çağı dönemine girmiştir (M.Ö. 1200-600)⁴⁰. Demir madeni M.Ö. 1200 yıllarından sonra kullanılmaya başlanmış bir yandan da tunç kullanımına da devam edilmiştir.

³² Aktüre, 1994, s.98

³³ Akurgal, 1993, s.27

³⁴ Yardımcı, 2000,s.26

³⁵ Aktüre, 1994, s.100

³⁶ Akurgal, 1993, s.28

³⁷ Aktüre, 1994, s.100

³⁸ Akurgal, 1993, s.25

³⁹ Devrim,1974, s.35

⁴⁰ Sevin, 1991, s.63

M.Ö. 2. binin ikinci yarısından itibaren demir kullanımı artmıştır. M.Ö. 1200 göçleri ile Anadolu'ya Balkanlardan gelen Frigler maden işçiliğinde yüksek seviyelere ulaşmışlar ve deniz kavimlerinin yıktığı Hitit kent kalıntılarının üstüne yeni yerleşim merkezleri kurmuşlardır. Sakarya nehri yakınında ve Porsuk çayı ile birleştiği noktanın yukarısında bir tepe üzerine Friglerin başşehri olan Gordion (Eskişehir) şehrini kurmuşlardır. Bu şehirde bulunan demir eşyalarının çeşitliliği, gelişmiş demir çağı eşya üretiminin varlığını gösterir. M.Ö. 700 yılından önceki döneme ait demir eşya sayısı oldukça azdır. Bu eşyalar arasında kazmalar, bıçaklar, iğneler, baltalar, keserler, saman tırmıkları, malalar, çiviler, bir mızrak ucu, şeritler ve halkalar sayılabilir⁴¹.

1.1.1.Tarih Öncesi Kültürlerin Karakteristik Özellikleri

Anadolu'da Paleolitik Döneme ait mağara yerleşmelerindeki duvarlara kırmızı boya ile yapılan insan ve hayvan resimleri sanata dair ilk izlerdir⁴². Anadolu'da madenin kullanılmasından önceki döneme ait en önemli buluntular Konya- Çatalhöyük Neolitik Dönem yerleşmesi M.Ö. 6500-5500 yıllarında ilk gelişmiş uygarlık olarak karşımıza çıkar. Dördü, beşi bir grup olarak yapılan düz damlı, taş temelli evlerin duvarları renkli kabartmalar ve fresklerle süslenmiştir. Bu konutlarda yer alan taş veya pişmiş kilden yapılmış doğayı oluşturan ana tanrıçayı tasvir eden heykeller ile boğa başı, leopar heykelcikleri dikkat çeken betimlemeler arasındadır⁴³.

İlk kez bu dönemde ortaya çıkan seramiklere kalın, ağır, basit ve tek renkli kaplar şeklinde rastlanmıştır. Geç Neolitik dönemde bu seramikler yaygınlaşmış daha ince ve iyi pişmiş⁴⁴ açık gri, kırmızı, devetüyü ve kahverengi renkli kaplar şeklinde bir çeşitlilik ve gelişim göstermiştir. Madenin ve taşın bir arada kullanıldığı Kalkolitik dönemde en önemli merkez olan Burdur, Hacılarda ilk kazılar 1957 yılında J. Mellaart tarafından başlatılmış ve daha sonra kazılar ile aseramik, Neolitik, Geç Neolitik ve Kalkolitik döneme ait bulgular ve yerleşim yerleri tespit edilmiştir. Neolitik tabakaların altında da aseramik evrenin yer aldığını belirtir⁴⁵. Bu yerleşim merkezi kalın kerpiç duvarlı evler, tahıl deposu, üç çömlekçi atölyesi ve iki kutsal alanı bulunan küçük bir köy idi⁴⁶. Hacılar yerleşmesinin belirgin özelliği, geometrik

⁴¹ Aktüre, 1994, s. 168-186

⁴² Sevin, 1991, s.91

⁴³ Akurgal, 1993, s.22

⁴⁴ Sevin, 199, s.21-26

⁴⁵Baysal, 1998, s.36-38.

⁴⁶ Sevin, 1991, s.28

ve fantastik motiflerle süslenmiş günlük kullanım kaplarıdır⁴⁷. Başka bir görüşe göre, Hacılarda iki çeşit çanak çömlek süslemesi yapılmıştır. Birincisi keskin hatlı eğrilerden oluşan oval tipte gizemli hayal ürünü olarak yapılan bezekler, ikinci süsleme ise daha çok helezonların kullanıldığı düz çizgili geometrik şekillerden oluşmaktadır. Her iki tip süslemede de çanak çömlekler tek renkli ve parlak cıdarlıdır. Neolitik tabakalarda ise çanak çömleğe rastlanmamıştır. V. tabakada az sayıda ilkel boyama tekniğinin ürünü çanak çömleğe rastlanmıştır. Geç Neolitik Döneme ait VI. ve IX. tabakalar arasında bulunan çanak çömleklerde ise tek rengin hakim olduğu görülmüştür⁴⁸.

Kalkolitik kültüre dayalı köy kültürünün sürdüğü Tunç çağında ise tunç madeninden yapılmış aletler ve kaplar görülür. Bu dönem insanın en önemli üretimleri arasında silah, kap kaçak ve süs eşyaları yer alır. Dövme ve dökme tekniği ile işleyerek yaptıkları dinsel ve günlük amaçlı objelerin bakır, gümüş ve altın olması bu dönemin özelliklerindedir⁴⁹.

Anadolu'da yaşayan uygarlıklar buldukları bölgelere göre de karakteristik özellikler gösterirler. Hititlerin kuzey komşuları Kaşgalar bir yerde duramaz, devamlı Hititlere saldırır, dağlar ve yaylalarda gezerlermiş. Olasılıkla bu nedenle yörelerde büyük uygarlık örneklerine rastlanmamıştır. Orta Anadolu insanı durgundur, toprakla uğraşır, göçebe hayatları yoktur. Günümüze kalan eski uygarlık ürünleri de bu bölgedendir. Doğu Anadolu insanı da oldukları yerde kalmış, göçmek ve başka yere gitmek seyrek olmuştur. Eski çağda Anadolu uygarlıklarının önemli kesimlerinden bir kaçı da burada yerleşmiştir⁵⁰. Örneğin, Hurriler M.Ö. 2. binde muhtemelen İran yaylasından gelip Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya yerleşmişlerdir⁵¹. Doğunun en eski halklarından olan Hurriler Urartularla akrabaları M.Ö. 1. binin başlarında, Van gölü bölgesinde Habuşkiye ve Musasir gibi bir çok devlet kuruldu. Bu devletler Asurlularla yaptığı mücadelelerde yenik düşerek yıkıldılar (M.Ö. 880). Bu mücadeleler sonunda Van Gölü kıyısında başkenti Tuşpa olan Urartu devletinin kurulduğunu söyleyebiliriz⁵².

⁴⁷ Yardımcı, 2000,s.25

⁴⁸ Mellaart, 1958, s.17-18.

⁴⁹ Yardımcı, 2000,s.25

⁵⁰ Eyüboğlu, 1981, s.51-52

⁵¹ Öztuna, 1987, s.66

⁵² Dıakov, 1987, s. 229

1.2.1.Uygarlıkların Birbirlerine Olan Kültürel ve Sanatsal Etkileri

Pek çok uygarlığa mekan olan Anadolu Yarımadası'nın bilinen en eski adı " Hatti ülkesi " idi. Mezopotamya yazılı belgelerinde Akkad sülalesi döneminde (M.Ö. 2350 – 2150) kullanılan bu adlandırma M.Ö. 630 tarihine kadar sürmüştür. M.Ö. 2200 tarihinden itibaren Anadolu'yu istila eden Hititler yeni yurtlarından bahsederken, " Hatti ülkesi " deyimini kullanmışlardır. Hattiler protohistorik (ön tarih) bir uygarlıktır⁵³. Hattilerin sanata dair yaratılarına baktığımızda; kült eşyası olarak kullanılan tunçtan yapılmış gövdesi güneşi, etrafındaki tomurcuk şekillerinin gezegenleri temsil eden güneş kursları ile karşılaşırız (Lev. 1a). Bu tip güneş kurslarının haricinde ortada geyik ve boğa, etrafı çengellerle süslenmiş kurslarda dikkati çekmektedir. Bu kurslar Hattilerin egemenlik sembolleri olmuştur⁵⁴. Altından yapılmış çeşitli kaplar, süs eşyaları, geniş alın çemberleri ve taşlar kazılarda bulunmuştur. Bu kazılarda çıkan eşyalarda da Hattilerin maden teknolojisini geliştirdiklerini anlayabiliriz. Anadolu'da bu çağda, tek renkli, çok azı boya ile süslenmiş kaplar görülmektedir. Boyalı kaplar daha çok açık kırmızı, açık kahverengi ve bej zemin üzerine koyu renklerle süslenmiştir. Kazıma, kabartma yada boya ile yapılan süslemelerde çeşitli geometrik kompozisyonlar yer almaktadır. Hattiler seramik işçiliğinde yüksek seviyelere varmışlardır⁵⁵.

Hititler, Hatti kültürünü benimsemişler ve iki kültürün birleşmesinden Hitit kültürü ortaya çıkmıştır. Hititlerin sanat eserleri arasındaki seramikler çok renklidir. M.Ö. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında oluşturdukları renkli seramik bütün Orta Anadolu'ya yayılmasına karşılık Hattilerin tek renkli seramiğinin karşısında kısa sürede unutulmuştur. Buna karşılık vazo ve hayvan biçimli kaplar yapmışlardır. Bronz, altın, fildişi ile yapılmış el sanatları ile ileri düzeylere ulaşmışlardır. Ayrıca Hititler, Hattiler çağında kullanılan çizgisel motifli damga mühür geleneklerini sürdürmüşlerdir. Anadolu'nun özelliği olan damga mühür. Hatti – Hitit beylikler döneminde (M.Ö. 1900 –1700) hayvan tasvirli mühürlerle birlikte geometrik bezemeli mühürlerde kullanılmıştır. Hititlerde de bir erken dönem üretim malzemesi olan sazın, M.Ö. 1600 civarına tarihli ve kutsal evlilik sahnesinin işlendiği " inandık vazosu " üzerinde taşınabilen sunaklarında yapım malzemesi olarak kullanıldığını görüyoruz (Çiz.1)⁵⁶.

⁵³ Akurgal, 1998, s.15

⁵⁴ Akşit, 1981, s.18

⁵⁵ Seçginöz, 1986, s.118-120

⁵⁶ Darga, 1992, s.61

Asurlu tüccarların yerleşmiş olduğu Kültepe, Alishar, Boğazköy, gibi kentlerde bulunan silindir mühürler Asurlu iş adamlarınca kullanılmıştır. Sonradan ortaya çıkan çivi yazılı ve insan figürlü mühürlerde kompozisyon düzeni bakımından geometrik öğeli mühürlerin geleneğini sürdürmüşlerdir. Eski krallığın (M.Ö. 1660-1450) başlarında mühürlerde çivi yazısı kullanılmıştır. Çivi yazısı ve hiyeroglif simgeli mühürler Hitit eski krallığının kurucusu olan I. Hattuşili kral mühürlerinde görülmektedir (Lev 1b)⁵⁷.

Anadolu'nun diğer önemli bir kültürünü de Frigler oluşturur. Friglerin kültürünün en önemli elemanlarından birisi seramikleridir. Frig seramik kapları üzerindeki bezemeler genellikle geometriktir ve bu bezemeler kaplar üzerine renkli boya ile işlenmiştir. Kaplar üzerindeki betimlemeler ise insan ve hayvan sahnelerinin bulunduğu kompozisyonlardan oluşur. Frigler maden işçiliğinde de güzel örnekler oluşturmuşlardır. Kalıba dökerek yaptıkları maden eserlerde, kazanların ağız kenarlarını insan ve boğa başı betimlemeleri ile süslemişlerdir.

Friglerden sonra Anadolu kültürü içerisinde Lidyalılar sıralanabilir. Lidyalıların başşehri Sardes ve çevresinde yapılan kazılarda maden kült eşyaları ve çanak çömlekler bulunmuştur. Lidyalılar çizgilerle süslü sırlı seramiği çok kullanmışlardır. Bulunan kumaş örnekleri yıprandıkları için belirli bir bilgiye sahip olunamamıştır⁵⁸. Anadolu'da yerleşen diğer kültürlerle bezeksel bakımından bir paralellik gösterirler. Gamalı haç, çengel motifleri gibi farklı geometrik şekilleri de kullanmışlardır. Seramikleri geometrik bir şekil göstermektedir. Bu seramikler M.Ö. 700 yılına tarihlendirilir⁵⁹. Anadolu kültürünün en güçlü devletlerinden biri olan Urartular ise mimarlıkta ve maden işçiliğinde ileri düzeylere gelmişlerdir. Mimari mekanların duvarlarını çeşitli geometrik motifler ve hayvan boğuşma sahneleri ile süslemişlerdir. Altın, gümüş, tunç ve demir gibi madenlerden, fildişinden, değerli taşlardan da sanat eserleri ortaya koymuşlardır. Urartular büyük ölçüde Asur sanatının etkisinde kalmış olmalarına karşılık birçok yönden kendi özelliklerini yansıtmalarını bilmişlerdir⁶⁰.

⁵⁷ Akurgal, 1993, s.114-116

⁵⁸ Seçkinöz, 1986, s. 130

⁵⁹Seçkinöz , 1986, s. 131

⁶⁰ Seçkinöz, 1986, 8-132.

2. ANADOLU DOKUMACILIK SANATI

2.1. ANADOLU'DA DOKUMACILIĞIN TARİHİ VE GELİŞİMİ

1969 yılında Çatalhöyük'te yapılan kazılarda Neolitik döneme ait dokuma parçalarının bulunması Anadolu'da dokumacılığın kökenine ışık tutar. Yapılan kazılarda bir mabet çukuru içinde kömürleşmiş dokuma parçası bulunmuştur. Bez içine sarılmış paketin bağlanmasında kullanılmış kurdele şeklinde dokuma parçaları da bulunmuştur (Lev. 1c). Bu tip basit kumaşlar dışında farklı dokuma tekniğinde yapılmış kumaşlara da rastlanmıştır. Şal tekniği ve balık ağı tekniğinde dokunmuş kumaş parçaları da bulunmuştur. Bütün bu kumaşlar kömürleşmiş olarak ele geçtiği için bunların malzemesi hakkında kesin bir bilgiye varılamamıştır. Yün veya tiftik kullanıldığı düşünülmektedir. Keten kullanılması çok uzak bir düşüncedir. Çünkü Çatalhöyük'tün hiç bir yerinde başka bir keten buluntuya rastlanmamıştır⁶¹. Fakat Çatalhöyük Neolitik kumaşlarının yapımında kullanılan liflerin bir kısmının yün, bir kısmının keten olarak kullanıldığı kabul edilmektedir. Burnham, Melleart, bunların hayvan liflerinden yani yünden, Helbek bitkisel liflerden ve Rydner ise yaptığı bir çok kimyevi tetkiklerden sonra kenevirde yapıldıklarını iddia ederler⁶²

Ele geçen kumaş kalıntılarında iplikler çift kat olarak bükülmüş olduğu görülmektedir. (Lev. 2a)'de görülen kumaş parçası bu bükümlü iplikten bez ayağı* şeklinde yapılmıştır (Lev.2b) . Diğer bir teknikte balık ağı dokumasını oluşturan düğüm tekniğidir. Bazen de iki atkı ipliği arasında boşluk bırakarak yapılan dokuma tekniği ile şal dokumasını meydana getirmişlerdir.

Bugün halk arasında tabiatan elde edilen boyar maddelerin hepsine “ kök boya “ denilmektedir. Çatalhöyük çevresinde, Rubia Tinctorium (kök boya), Isatis Tinctoria (çivit otu), mavi ve sarı renk veren Roseda Luteola (muhabbet çiçeği) gibi doğal boyar maddelerinin bulunması boyacılığın bu devirde de bilindiğini göstermektedir. Fakat bu boyar maddeler sadece bitkinin köklerinden değil, bitkilerin toprak üstünde kalan bölümlerinden de elde edilmektedir. Yukarıda adı geçen ve kırmızı renk veren Rubia Tinctorium, bitki familyasının rubia cinsine ait 50 – 80 cm. yüksekliğinde gövdeli ve sert dikenlidir. Boyar maddeler bitkinin kökünde bulunur ve boyar madde miktarı % 1-4 arasındadır⁶³. Isatis Tinctoria, adlı bitkinin yaprakları

⁶¹ Yağan, 1978, s. 54

⁶² Gönül, 1984, s. 148

* Bez ayağı, atkı ipliklerini, çözgü iplikleri arasından bir alt bir üst geçtiği dokuma örgüsüdür.

⁶³ Dölen, 1992, s. 472

kullanılır ve mavi renk verir. Roseda Luteola, 1,5 metre yüksekliğe erişebilen bir bitkidir. Yüksek ve taşlık yörelerde Doğu ve Orta Anadolu'da yetişmektedir. Bitkinin toprak üstünde kalan kısımları kullanılır ve sarı renk verir (Lev 3a, 3b, 3c)⁶⁴.

Anadolu'da dokumacılık sanatının Neolitik Dönemden sonraki çağlarda da ilerleme gösterdiği, çeşitli kültür tabakalarından ele geçen ağırşaklar ve tezgah ağırlıklarından anlaşılmaktadır (Lev 4a). Mersin yöresinde Yümüktepe ve Soğuksu tepe kazılarında Kalkolitik Döneme ait, taştan tezgah ağırlıklarına, ağırşaklara ve iğnelere rastlanmıştır. Bu ağırşakların bazılarının şekillerine göre yün kullanıldığı düşünülebilir. Tokat Horoztepe'de bulunan Tunç devre ait kirman ile Alacahöyükten çıkarılan altın başlı gümüş kirman Anadolu'da bulunan en güzel dokumacılık aletidir (Lev. 4b)⁶⁵.

Bu buluntuların haricinde otuz bini aşan çivi yazılı kil tabletten oluşan Boğazköy arşivlerinin en önemli dili, yüzde seksen gibi bir oranla Hititçedir. Hititçe ilk kez 1915 yılında Çek bilim adamı B. Hrozny tarafından çözülmüştür. Kral yıllıkları, antlaşmaların büyük bir kısmı, ülke içi yazışmalar, dinsel içerikli metinler ve Hitit kanunları bu dilde yazılmıştır⁶⁶. Anadolu'da dokumacılığın ticari bir unsur olarak devam ettiğininde Hitit kanunlarının yazılı olduğu çivi yazılı tabletlerdeki çeşitli ticaret maddelerinin fiyatları ve işçilik ücretlerinden anlayabiliriz (Lev 5a). Bu maddelerde çanak çömlekçi, demirci, terzi, dokumacı gibi sanat ustalarına ödenecek ücretten bahsettiği görülebilir. Hititlerde dokuma köylerde ve kış aylarında yapılmaktaydı⁶⁷. Yapılan kumaş ve elbiselerin fiyatlarının yazılı olduğu tabletlerdeki kanunun 182. maddesine göre elbise fiyatları aşağıdaki şekildedir.

1 ince elbise	30 Gümüş Şekel*
1 mavi yün elbise	20 Gümüş Şekel
1 büyük bez	5 Gümüş Şekel
1 ince gömlek	3 Gümüş Şekel

Bu ücretlendirmeden anlaşılacağı gibi, Hititlerde değişik kalitede kumaşların dokundukları anlaşılmaktadır. Bu tabletler dışında Hitit giysilerini gösteren kabartmalara bakıldığında (Lev. 5b), değişik kalitede kumaş dokunduğu söylenebilir⁶⁸.

⁶⁴ Karadağ, 1997, s.46

⁶⁵ Gönül, 1966, s.9-10,

⁶⁶ Alp, 2000, s.4

⁶⁷ Darga, 1980, s.5

* Burada kabul edilen birim, yarım Gümüş Şekel'dir ve bir koyun değeridir.

⁶⁸ Yağan, 1978, s.56

Hitit dokumacılığında değişik teknik ve kalitede kumaşların varlığını " EZEN - IN. BU "denilen Meyve Bayramını anlatan tabletlerden öğreniyoruz. Bu tablette Tanrı heykellerinin tapınaktan törenin yapılacağı ormana götürmek için kullanılan tahtirevanın kırmızı, beyaz, mavi, renkte kumaşlarla süslendiğini anlatmaktadır. Buradan aynı zamanda Hititlerin en azından boya elde etmeyi bildiğini söyleyebiliriz⁶⁹.

Hititlerle kıyaslandığında, Perslerin Anadolu'daki egemenliği siyasi bir isim olmaktan ileri gitmediği ve bu dönemde kültür hareketlerinin azalması nedeni ile dokumacılığın da fazla gelişme göstermediği saptanmıştır. Daha sonra Bergama kralının M.Ö. 129 yılında Roma'nın Asia eyaletine bağlanması ile Anadolu'da Roma egemenliği hakim olmuş ve Roma İmparatorluğu başlamış M.S. 395 yılında Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmıştır. Bu ayrılma Orta Çağın başlangıcı sayılır. Doğu Roma, Batı Roma'yı İstanbul Üsküdar yakınlarında yaptığı savaşta yenerek M.S. 325 yılında İmparatorluğun tamamına egemen olur. (Körler Ülkesi anlamına gelen) Byzation M.S. 330 yılında Doğu Roma İmparatorluğunun başkenti olmuş ve tarihçiler Bizans adını vermişlerdir. Egemenliğini koruduğu 1125 yıl içinde pek çok halkı ve kültürü etkileyen Bizans sanatı İslam kültürü arasında kendisine ihtisamlı bir yer bulmuştur⁷⁰. Bu dönem Anadolu'da dokumacılık adına hareketli bir dönem olmuştur. M.S. 6. yy.da, bazı ekonomik ve siyasi nedenlerle ipek ipliğinin, ipekli dokumalarının yapıldığı İstanbul'a gelmemesi Bizans ipek endüstrisini krize sokmuştu. Bu kriz sırasında İmparator Justinien ipeğin gerçek niteliğini öğrenmek için Çin'e iki rahip göndermiştir. Bu rahipler, ipeğin elde edilmesini yerinde öğrenerek, kamış bastonları içine sakladıkları dut ve ipek böceği tohumlarını beraberlerinde Bizans'a getirmişlerdir. Jüstinen'in ipek elde edilmesini öğrenmesinden sonra Anadolu dokuma sanatının önemini artırmıştır⁷¹. İpekçiliğin batı ülkelerine yayılması çeşitli yollardan olmakla beraber özellikle Anadolu üzerinden olmuştur. Ticari bir ürün olan ipek, tarih içerisinde ülkelerin ekonomik ve siyasi yaşamında önemli rol oynamış, İpek yolu devlet ve imparatorlukları yönlendirmiştir. Selçuklulardan itibaren Türkler ipek yolunu kontrolleri altında tutmuşlar ve bu nedenle ipekli dokumalar için gerekli hammaddeyi çok kolay elde etmişlerdir⁷². Bizans seramik, kumaş, metal işçiliğinde görülen çeşitli figürlerin bazıları konu, stil bakımından kısmen Anadolu Selçukluları üslubuna bağlanmaktadır. 10 – 14 yy. Bizans " sgraffito " ve " champleve " seramiklerinde güvercin, tavus, kartal gibi çeşitli kuş

⁶⁹ Günaltay, 1987, s.249

⁷⁰ Uğurlu, 2000, s.120

⁷¹ Aytaç, 1982, s.157

⁷² Sezgin, 1999, s.251

figürleri, balık, at, aslan gibi av hayvanları ve insan figürleri görülür. Bizans seramiklerinde, kumaşlarında ve taş kabartmalarında çoğunlukla tek başlı olarak görülen kartalların 13. yy.dan itibaren Selçuklu üslubunda ve Anadolu'da billahsa çift başlı olarak işlenmiş olmaları dikkat çekicidir (Lev 6a). 12. yy. dan erken olan Bizans kumaşlarında tek ve çift başlı kartallar stil özellikleri ve ağızlarından sarkan mücevherleriyle Sasani etkisi gösterirler. Selçuklu stilinde Bizans çift başlı kartalları bol örnekli kumaşlar üzerinde görebiliriz (Lev 6b). Bu güne kalan Bizans devri kumaşlarından, çeşitli minyatürler ve ikonalarındaki zengin elbise tasvirlerinden bu desenler hakkında fikir sahibi olabiliriz⁷³

Bizans devleti son dönemlerde başkent çevresinde sıkışmış küçük bir devlet görünümünü alırken, Anadolu'nun diğer bölgelerinde M.S. 1071 yılında Malazgirt savaşından sonra Asya'dan gelen Türk boylarının akını ve Türk beyliklerinin arasında belirgin bir yeri olan Anadolu Selçuklu devletinin egemenliği başlar. Selçuklular Anadolu'ya geldikleri zaman var olan dokumacılık sanatına önemli gelişmeler kazandırmışlardır. Türk El Sanatları (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993) adlı kitapta " Türkler Anadolu'ya geldiklerinde kendilerinden önce bu topraklarda yerleşen uygarlıkların temelini atmış oldukları ileri seviyede bir dokumacılık bulmuşlardır." cümlesinde Türklerin dokumacılığı Anadolu'ya geldikleri zaman öğrendikleri anlamı çıkmaktadır. Halbuki Türkler Anadolu'ya gelmeden önce, kökleri Orta Asya'ya dayanan zengin bir dokuma kültürüne sahiptir. Yünlü ve pamuklu dokumacılığı da, pamuk tarımını da Türkler beraberinde Anadolu'ya getirmişlerdir⁷⁴. Özellikle altın tülle işlenmiş dokumalar göze çarpar. 1331 de Denizli'ye gelen İbni- Batuta burası için " orada pamuktan altın işlemeli kumaş olur ki misli yoktur. Pamuğun iyi olması ve kuvvetli eğrilmiş olmasından dolayı dayanıklıdır." der. Selçuklular özellikle dokuma kumaş ve işlemelerde, halı ve kilim dokumacılığında ileri gitmişlerdir.⁷⁵

Selçuklu dokumacılığında Çatma, Çatma-i Kadeife-i Pelengi gibi bazı kumaş isimlerine rastlanır. Fakat bu dokumaların orijinalleri Avrupa'daki müzelerdedir. Anadolu Selçuklularına ait ipekten dokunmuş ve kahramanlık sembolü olan iki başlı kartal motifleri bulunan kumaş Berlin Staatliche Museen müzesinde, 13. yüzyıla ait başka bir ipekli kemha dokuma parçasının orijinali Lyon, Musee Historiquedes Tissus müzesinde bulunan (M.S. 1219 – 1237) yılları arasına ait Konya'da Aleaddin Keykubat için dokutulmuş kumaş üzerinde daireler içersinde çift

⁷³ Öney, 1971, s.91-94

⁷⁴ Genç, 1998, s.135

⁷⁵ Atalayer, 1994, s.33

aslan motifleri bulunmaktadır. İlerlemiş olan Selçuklu dokumacılığı Adana ve Sivas'ın " Kamlo* " denilen pamukluları, Karaman'ın " Kalıçe " leri ve çeşitli bölgelere özgü halı, kilim, cicim gibi dokumaları ile XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı dokuma sanatının kaynağını oluşturmuştur.⁷⁶

Osmanlılar ise hem Orta Asya'dan gelen hem de Anadolu'da var olan dokuma sanatının bir sentezini oluşturarak kendilerine özgü Türk dokuma sanatını geliştirmişlerdir. Önce Bursa'da daha sonra İstanbul'da gelişen Türk dokuma sanatı 17. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir. M.S. 1404 yılında Osmanlı sultanı Yıldırım Beyazıt'ın Timurlenk ile yaptığı savaşlar sonucu Bursa yağmalanmış olduğundan 14. Yüzyıla ait kumaş örneklerine çok rastlanmaz. Bu dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişme devresinde olduğundan Denizli – Alaşehir gibi eski dokuma merkezlerinde üretilen kumaşlar kullanılmıştır. 15. Yüzyılda beylik sanatından imparatorluk sanatına geçiş olmuş ve 16. yüzyılda Klasik Osmanlı sanatının temellerinin atıldığı bu devirde dokumacılık sanatı daha da gelişmiştir⁷⁷. Osmanlı İmparatorluğunun gelişmesi ve yükselmeye başlamasına paralel olarak ihtiyacı sağlayacak dokuma büyük bir gelişme göstermiştir. Osmanlılar Selçuklulardan aldıkları dokumacılık sanatına katkıda bulunmuşlardır. Çuha, Kadife, Hilali, Seraser, Cankafes, Kemha, Elvani vb. birçok dokuma çeşidi birbirini takip etmiştir.

Bugünkü Anadolu dokumacılığı tarih öncesinden başlayarak Anadolu uygarlıklarının kültürlerini ve sanatlarını nesilden nesille adeta bir kağıt gibi bırakmaları ile doğmuştur. Günümüzde Anadolu'nun farklı yerlerindeki farklı karakter ve bezemede ki dokumalarda, antik dönemin farklı uygarlıklarından kök almıştır diyebiliriz.

2.2. DOKUMA TEKNİKLERİ

İnsanların soğuktan korunma, örtünme ve süsleme ihtiyacından doğan⁷⁸her çeşit dokumanın hammaddesi iplik durumuna getirilen " lif "tir. Prof. Dr. Harmancıoğlu'nun Lif teknolojisi ders kitabında lifin tanımı şöyledir. " *Yumuşak tabiatlı, yeter uzunluğa, inceliğe ve sağlamlığa sahip; sarılmaya, eğilmeye ve katlanmaya elverişli olan maddelere endüstride lif denir*". Lifleri, bünyelerine ve

* Kamlo, Selçuklularda adana ve Sivas pamuklu dokumalarına verilen addır.

⁷⁶ Yağan, 1978, s.62.

⁷⁷ İmer, 1996, s. 6

⁷⁸ Kırzioğlu, 1994, s.77

kaynağına göre sınıflandırabiliriz. Buna göre lifleri “ doğal ve yapay lifler “ olarak iki gruba ayırarak. sıralamak mümkündür.

I- Doğal Lifler

A) Hayvansal Lifler

- a) Yün (Koyun, Tiftik, Deve)
- b) Kıl (Keçi, Sığır)
- c) Salgı lifleri (İpek Böceği)

B) Bitkisel Lifler

- a) Tohum lifleri (Pamuk, Kapok)
- b) Gövde lifleri (Keten, Kenevir, Jüt, Rami)
- c) Yaprak lifleri (Sisal, Abaca)
- d) Meyve Lifleri (Hindistan cevizi, Lif kabağı)

C) Madensel Lifler (Amyant)

II- Yapma Lifler

A) Suni Lifler

- a) Selüloz asıllı lifler (Bakır, Nitrat, Asetat reyonu)
- b) Protein esaslı lifler (Soya fasulyesi, Yerfıstığı, Mısır)

B) Sentetik Lifler

- a) Poliamidler (Naylon, Perlon)
- b) Poliesterler (Vinyon)

Dokumacılıkta kullanılan liflerdir (Lev. 7a-b,8a-b)⁷⁹.

İlk zamanlarda çeşitli şekillerde elde edilen lifler uzun olmadığından dokuma yapılamıyordu. Daha sonraları bitkisel ve hayvansal lifler birbirine eklenerek iplik elde edilmiştir⁸⁰. Diğer bir ifade ile dokumacılık, liflerin iplik haline getirilmesiyle başlar. Bu liflerin iplik haline getirilmesi de büküm aletlerinden yararlanır. Bunlar iğ, öreke, kirman, çıkırık gibi büküm aletleridir. Bükümlü iplik elde edilme işlemini şu şekilde izah edebiliriz; İlk önce karışık halde bulunan lif topağı temizlenerek açılır, temizlenmiş lif topağı tül veya bant haline getirilir. Bant halindeki lif çekilerek ve inceltilecek ilk büküm verilerek fitil oluşturulur oluşan bu fitile tam büküm verilerek iplik elde edilir (Çiz.2). Buna " İplikçilik " denilebilir.⁸¹ Dokumada en ilkel tekniğin Taş Devrinin ilk zamanlarına kadar indiği

⁷⁹ Harmancıoğlu, 1973, s.1

⁸⁰ Aytac, 1982, s.36

⁸¹ Aytac, 1982, s.5

düşünülmektedir. Neolitik dönemde saz gibi bitkilerden örülerek ip elde edilme usulü bulunmuş ve bu sayede uzun ipler elde edilmiştir. Bu iplerden elbise, ev süslemesi, sepet ve çeşitli ev eşyası yapılmıştır. Neolitik dönemde “sepetçilik” ve “örgücülük” sanatının başladığı ileri sürülmektedir⁸². Dokumalar uzun zaman toprak altında kalarak rutubet nedeninden dolayı çürüdüklerinden bu sanatın tarihini aydınlatabilecek buluntu parçaları çok azdır.⁸³ Neolitik Dönemin sonlarına doğru hayvanların evcilleştirilmesi ile yünlü dokumanın başladığı söylenebilir. Dokumayı oluşturan iplerin eğrilmesi iki el arasında ovuşturmayla daha sonraları bu işi yarı yuvarlak bir taş ile diz üzerinde yapıldığı ve elde edilen bu ipliğin ekleme yolu ile uzatıldığı sanılmaktadır. İpliğin bu şekilde elde edilmesinin zorluğundan dolayı işi keşfetmişlerdir (Çiz. 3-5). El arasında bir miktar ovuşturulan yünün ucuna bağlanan taşın döndürülmesi ile yüne büküm veriliyordu. Daha sonra taş yerine ahşap kullanılmış ve ilk iğler meydana gelmiştir. Ortasına takılan sopa ise eğrilerek yünün düşey olarak düzgün dönmesi için gerekli olan ağırlığı sağlar. Bu ağırşaklar kilden ve taştan malzeme ile yapılmışlar, geometrik çizgilerle süslenmişlerdir⁸⁴.

Gerçek anlamda iplik yapılmasından sonra; dokuma alanında gelişmeler başlamıştır. Dokumanın rahat yapılabilmesi için ilk dokuma tezgahlarının dikey olarak yapıldığını düşünebiliriz.(Çiz. 6) Bu tezgahlar toprağa dik saplanmış iki çatal sopanın arasına yerleşmiş yatay sopadan oluşmakta idi. Çözgen iplikleri bu yatay sopa üzerine geçirilmiş ve uçlarına iplerin düz durması için taşlar bağlanmıştır. Dikey olan çözgü ipliklerine el ile tek tek hareket veriliyor, yatay atkı ipliği bu çizgilerin arasından geçiriliyordu. Çözgü ipliklerinin tek tek değilde hepsinin birlikte kaldırılması çok daha sonra gelişmiştir. Önemli olan çizgi sonrasının bozulmaması idi. Bunun için tek sayılı çözgü iplikleri taşlara çift sayılı çözgüler bir sopaya bağlanıyordu. Bu sopanın kaldırılması ile çift sayılı çözgüler kalkıyor tek sayılılar ise ağırlıklara bağlı oldukları için gergin kalıyordu.

Bugünkü halı ve kilim tezgahları, bu tezgahların daha gelişmiş şeklidir. Bugünkü dik tezgahların aksine dokunan kısım yukarıda kalıyordu. Bugünkü tezgahlarda taşlar kaldırılmış onun yerine çözgülerin sarıldığı sırtıklarla meydana gelen bir düzenekten oluşan levant konmuştur. Çözgü bu iki leventin arasında çözülerek gerilmeye başlanmıştır. Çift sayılı ipliklerin kaldırılmasında kullanılan ve “gücü ağacı” denilen sistemin bulunması dokumacılıkta tezgah sisteminin

⁸² Yağan, 1978, s.11

⁸³ Aytaç, 1982, s.36

⁸⁴ Yağan, 1978, s. 12

gelişmesine neden olmuştur (Çiz. 7)⁸⁵. Yatay tezgahlar ise resim çerçevesi gibi uçları birbirine bağlanmış ağaç parçalarından meydana gelmiştir (Çiz. 8). Çerçevenin karşılıklı iki kenarına gerilen çözümler arasında atkı ipliği geçirilmiştir. Daha sonra dikey tezgahlarda görülen gücü sistemi bu tezgahlara uygulanmıştır (Çiz. 9). İlk dokumalarda çizgiler arasında geçirilen atkının önceleri elle sıkıştırıldığı daha sonraları düz ve yassı ağaç kullanıldığı bilinmektedir⁸⁶.

2.2.1. Düz Dokuma Yaygılar ve Kilim

İplik gruplarının çeşitli şekillerde birbirleri arasından geçerek oluşturdukları türüne, düz dokuma adı verilir (Çiz. 10). Bu düz dokumalar makine ve elle gerçekleşir. Düz dokuma yaygıları çadır, ev, saray ve camilerin tabanlarına yayılan koyun yünü, keçi kılı, pamuk, keten, ipliklerden yada bunların karışımından meydana gelen ve kumaşlara göre daha kalın olan dokumalardır.

Dikey ve paralel ipliklerin arasından bir alt ve bir üst enine ipliklerin geçmesi ile en basit dokuma şeklinin arasına düğüm atılıp, uçlarının kesilerek havlı dokuma türü olan, halı adı verilen yaygılar oluşur.⁸⁷ Dokumayı oluşturan dikey ipliklere çözgü, çözgülerin arasından geçen ve dokumanın enini oluşturan yatay ipliklere atkı adı verilir. Dokumayı, tezgahlar ve çalışma yöntemleri bakımından aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

Çarpana Dokumaları,

Kirkitli Dokumalar: Düz Dokumalar ve Halı Dokumalar,

Mekikli Dokumalar: Düz Dokumalar, Armürlü Dokumalar, Jakar Dokumalar,

Mekiksiz Dokumalar,

Çalışmamızın içeriği açısından bu dokuma çeşitlerinden kirkitli dokumalardan birini oluşturan düz dokumalardan bahsetmek faydalı olabilir.

Düz dokumaların ve halının dokunmasında çözgüler arasından geçirilen atkı ipliğini döverek sıkıştırmaya yarayan el yada çatal şeklinde dişli alete kirkit, bu aletle yapılan el dokumalarına da kirkitli dokumalar adı verilmiştir. Kilim, cicim, zili,

⁸⁵ Yağan, 1978, s.12-13

⁸⁶ Yağan, 1978, s.14

⁸⁷ Acar, 1982, s.7

sumak olarak bilinen ve hepsinin değişik tekniği olan bu dokumalar kirkitli dokumaların düz el dokumaları sınıfına girmektedir (Çiz. 11)⁸⁸.

Cicim, zili ve sumak gibi düz dokumalar yurdumuzda ve yurt dışında, konuya yabancı olan insanlar tarafından yanlışlıkla kilim olarak adlandırılmıştır. Aslında kilim düz el dokuma tekniklerinden birisidir⁸⁹. Bu düz dokuma teknikleri kilim-atkı iplikleri tarafından çözümlenmiş ipliklerinin tamamen örtüldüğü atkı görünüşlü bir dokuma çeşididir⁹⁰. Düz dokuma çeşitli başlıklar altında incelenebilir. Bu çalışmada kilimlerle ilgilenildiği için düz el dokumalarından kilim inceleme konusu yapılmıştır. Anadolu dokuma geleneğinden birisi olan kilim kelimesi Türkçe'de XIII. yüzyıldan sonra kullanılmaya başlanmıştır. Bu kelime çeşitli yabancı dillere girmiştir. Farsça'da Gilim- gelim, Ukraynaca kylym, Polonya dilinde kilim, Romence chilim dir⁹¹. Türkiye Türkçesi'nde kullanılan kilim kelimesinin kaynağının Farsça olarak göstermektedir. Kilim kelimesinin de etimolojisi Ana Türkçe'de “ örtmek, kaplamak, kapamak “ anlamına gelen ki- fiil kökünden getirilse fiilden fiil yapan -l- eki ile kil-fiili düşünülebilir. Bu muhtemel fiil kökünün anlamı da “ (kişinin veya nesnenin) üstünü örtmek, kapamak, kaplamak” olmalıdır. Bu fiil kökünden de fiilden isim yapan -m eki ile k-i-l-i-m kelimesi türetilir. Kelimenin Farsça'ya geçerek kullanılması ve Farsça'dan da tekrar Türkçe'ye kilim – kelim vb. şeklinde geçmesi mümkündür⁹².

Prof. Dr. Neriman Görünay tarafından kilim “ *çözümlenmiş yüz ipliği yani renkli desen ipliği ile örtüldüğü, tersi yüzü bir, düz dokumadır.*” şeklinde tanımlanmaktadır⁹³.

Kilim, Dokumanın boyunca önlü arkalı çift sıra halinde olan çözümlenmiş ipliklerinin arasından, bir ön ve bir arkadan geçen enine atkı ipliklerinden oluşan ve çözümlenmiş atkılar tarafından örtüldüğü bir dokuma türüdür. Diğer düz dokuma tekniklerini ise aşağıdaki şekilde ifade edebiliriz.

Cicim, Atkı veya çözümlenmiş ipliklerinin birbirini gizlemeden eşit aralıkta kesiştiği bez dokuma veya atkı yüzü dokumada, atkı iplikleri arasına renkli desen iplikleri sıkıştırılarak dokumanın yüzeyinde kabartma desenler oluşturma tekniğidir.

⁸⁸ Aytaç, 1982, s.35

⁸⁹ Acar, 1982, s.7

⁹⁰ Aytaç, 1982, s.35

⁹¹ Acar, 1982, s.44-45

⁹² Sertkaya, 1998, s.276

⁹³ Görgünay, 1999, s.160

Zili, Dokuma yapılırken atkı ipliklerinin arasına desen ipliklerinin sıkıştırılması ile oluşan fakat, desen ipliklerinin üç üstten bir alttan atlayarak dokuma yüzeylerini doldurduğu ve birbirine paralel çizgiler halinde yivlerin görüldüğü dokuma çeşididir⁹⁴.

Sumak, cicim ve zili gibi atkı ve çözüğü dışında renkli desen iplikleri kullanılarak dokunur. Bu renkli iplikler çözüğü çiftlerine sarılarak motifin içeri doldurulur⁹⁵.

2.2.2. Kilim Dokuma Teknikleri

Günümüz Anadolu'sunda kilim dokumasının işlem basamakları şu şekildedir:

- 1- Dokunulacak kilimin deseni desen kağıdına çıkarılır.
- 2- Çıkarılan desene göre uygun çözüğü hazırlanır.
- 3- Çözüğü iplikleri leventlere dik ve aralıkları eşit olacak şekilde yerleştirilir.
- 4- Çözüğü ipliklerinin hepsinin aynı gerginlikte olması sağlanır.
- 5- Çözgüde kullanılan iplikle dokumanın en başına birkaç sıra atkı yapıldıktan sonra kilim dokumasına başlanır.
- 6- Desen ipi çözüğü iplikleri üzerinde desen kağıdında görülen renk sınırları arasında görülen her basamaktaki kare sıraları kadar atılır.
- 7- Atkı iplikleri dokumanın durumuna göre devamlı sıkıştırılarak dokuma yapılır.
- 8- Dokumanın bitiminde de dokumanın en başına attığımız birkaç sıra atkı ipi tekrar atılarak dokuma bitirilir.
- 9- Dokumanın alt ve üst taraflarından saçak payı kalacak şekilde leventlere sarılmış çözüğü kesilerek dokuma çıkarılır.

Kilim dokumalarında, iki ayrı renkteki atkının karşılaştığı yerde meydana gelen boşlukların yok edilmesi için çeşitli teknikler uygulanır. Bu teknikler kilimler üzerinde şu şekildedir.

a) Kendi motiflerinin sınırlarından dönen atkılar, o motifin sınırında komşu motifin atkısında aynı yerden birkaç sıra geri döner. Daha sonra iki desen arasında, dikey bir boşluk meydana gelir. Bu nedenle atkı yüzü dokumalarda dikey çizgilerden kaçınılarak, yırtıkların oluşması engellenmiş olur (Çiz. 12).

⁹⁴ Ölçer, 1988, s.18

⁹⁵ Ölçer, 1988, s.18

b) Boşlukların meydana gelmesini önlemek için, dikey çizgilerden kaçınılarak çapraz ve enine oluşan desenlerle dokunur. Birkaç yerde açıklık görülebilir(Çiz. 13).

c) Atkılar kirkitle bastırılırken, desene göre bazı yerde kuvvetli, bazı yerde hafif şekilde bastırılır. Bu şekilde atkılar desene uygun bir eğrilikte çözümler arasından geçmesi sağlanmıştır. (Çiz. 14)⁹⁶.

d) Normal atkılar arasına ek atkı sıkıştırılır. Bu tip dokumalarda önce düz atkı atılıp, kirkitle sıkıştırıldıktan sonra üzerine küçük bir grup atkı atılarak ve onun üzerine de tekrar düz atkı atılıp sıkıştırılmasıyla eğri çizgiler elde edilir (Çiz. 15).

e) Çift kenetleme ile açıklıkların yok edilmesi, bir sıra desen sınıra kadar ilerleyen bir atkı ipliği, sınırdaki karşılaştığı atkı ile kenetlendikten sonra, kenetlendiği ipliğin bir üstündeki geliş gidişinde kenetlenir. Böylece dokuma arasındaki yarıklar yok edilmiş olur⁹⁷. Atkılarının aynı çözümden geri dönmesi ile boşlukların yok edilmesi farklı desenlerden gelen atkı iplikleri karşılaştıkları çözümden dolanarak geri dönmeleri ile oluşur (Çiz. 16).

f) Atkılar arasında oluşan boşluklar ayrı renkteki bir çerçeve ipliği ile arada kalan çözümlere, teker teker, yukarıya doğru dikey, çapraz veya enine sarılması ile iğne işlemini andıran çerçeve çizgilerinin oluşturduğu sarma kontür şeklindedir (Çiz. 17)⁹⁸.

2.2.3. Anadolu Kilim Motiflerinin Anlamı

İnsan olmanın vermiş olduğu iç güdü ile duygu ve düşünceleri bir biçimle belirtme dürtüsü oluşur, bu dürtü zamanla toplum ve çevre ile bütünleşerek gelişir ve kültür birikimine katılır. Malzeme ve dokumanın yanında alet, doku, sıklık unsurlarının yanında, nokta, çizgi ve renk gibi temel sanat kavramları noktalı, çizgili ve desenli süsleme biçimlerini oluşturmuştur.⁹⁹ İnsan, dokunsal yüzeyleri süslemeye çıplak derisini boyayarak başlamış, mekan edindiği yerin duvarlarına bezediği motifleri, günlük ihtiyacını sağlayan kap kaçaqlara daha sonraları dokumalara aktarmıştır¹⁰⁰.

Bişimler önceleri büyü, sihir ve inançla bütünleşmiş zaman içinde sayı ve geometride olduğu gibi bilim yada sembol ve resimdeki gibi sanat yönünde şekillendirerek kendilerine özgü anlatım dillerini oluşturmuştur. İnsan duygu ve

⁹⁶ Acar, 1982, s.47-48

⁹⁷ Aytac, 1982, s.68

⁹⁸ Acar, 1982, s.52-53

⁹⁹ Uğurlu, 1986, s.38

¹⁰⁰ Uğurlu, 1991, s.77

düşüncelerini çizgi ve çizginin farklı birleşimi ile biçimleri, oluşturduğu yapılarla aktarmaktadır. Bilim çizgiyi noktanın hareketi ile oluşan biçim olarak tanımlamaktadır. Doğru, eğri, kırık, yatay, dikey, eğik gibi çeşitli nitelikteki çizgiler sanat dilince kullanılmaktadır. Matematik bilimi çok küçük boyutlu işarete nokta demmiştir. Noktanın, çizgisel olarak büyütülmüşü çember, yüzeysel olanı daire, mekan olarak da küpten küreye doğru son bulan biçimlerdir. Noktanın motif olarak kullanımını benekli, puanlı, noktalı desen, motif şekillerini oluşturmuştur. Nokta, çizgi ve motif biçimlerinin dokunsal yüzeylerde kullanımı ölçü, ritim ve kompozisyon gibi estetik anlayışta olması dokunsal yüzeyleri sanat düzeyinde zenginleştirmiştir¹⁰¹.

Özellikle dokumacılık, maden işlemeciliği gibi sanat dalları ile uğraşan kişiler yaratılarına özel duygu ve düşüncelerinin yanı sıra, gelenek ve göreneklerine dayalı toplumsal değerleri de katarlar. Tüm bu duygulanım ve diğerleri motif adı verilen şekillerle eserlerine yansıtırlar. Motif sanatın her dalında kompozisyonu oluşturan temel öğedir. İnsanoğlunun hiyeroglifi diyebileceğimiz motiflerin her birinin bir anlamı, dili vardır. Anlatımlarına resimle başlayan insan şekilleri çizgi biçiminde anlatım elemanı haline gelmiş ise de zaman içindeki stilizasyon ile bugünkü kilimlerdeki biçimini almıştır. Kilimlerdeki anlatım aracı olan motifler ödünç alma, taklit etme ya da yöredeki motiflere benzeme şeklinde zaman içinde değişikliğe uğramışlardır¹⁰².

Anadolu motiflerinin bir kısmı sembollerden türemiş ve karşılıklı amaca dönük gizler dünyasının ürünleri olmuş; ayrıca bu estetik boyutları yanında psikolojik anlamda taşır¹⁰³. Anadolu kilimleri renkleriyle, motifleriyle üretim bölgelerinin karakterlerini taşır. Bu karakterler renklerle başlar, motiflerle devam ederek dile gelir¹⁰⁴.

Kilimlerin türü motiflere göre ayrılır ve bu motiflerin başında çizgilerle işlenmesidir. Çiçek, yaprak, hayvan insan vb. varlıklar kilimlerde geometri biçimi ile işlenir¹⁰⁵.

Daire, kare, üçgen ve çokgen gibi geometrik temele bağlı olarak gelişen motifler, simetrik olmayan şekillerin değerlendirilmesi motif ve zemin ilişkisinde ve bu şekillere sembolik anlamlar verilerek yapılırlar. Hayat ağacı, çarkı felek,

101 Uğurlu, 1986, s.38-40

102 Taner, 1982, s.286-288

103 Erbek, 1987, s.113

104 Önder, 1965, s.340

105 Eyüpoğlu, 1981, s.362

zencerek, bereket ve aşiret işaretleri kilim dokumalarında kullanılan asimetrik motiflerdir¹⁰⁶.

Motiflerin öğelerinin ortaya çıkışları ilk insanın kayaya şekil çizdiği gün motiflerin ilk ataları doğmuş ve el sanatları içinde kendine özgün yeri de belirlenmiştir. Belli bir ortak özellikleri paylaşan iki veya daha fazla belirme grubu oluşturur. Bu tanıma göre motifler aşağıdaki şekilde gruplandırılabilir.

a- Cinsiyet olgusu temel alınan motifler: Bu tip motifler erkek ve kadın sembolleri veya adları ile belirlenmiştir. Bayan gültü, gelin başı, kambur kız vb.

b- Büyüklük küçüklük farklılaşması temel alınan motifler: Küçük su, küçük çığçığı, küçük yılan, büyük su vb.

c- Rütbe, unvan, soyluluk, boy, aşiret olgusu temel alınan motifler: Çavuş nişanı, çoban biti, efe bıyığı, Türkmen küpesi vb.

d- Köle ve esirlik temel olgusu olan motifler: çoğu toplumlarda bireylerin hak ve yetkileri birbirine eşit değildir. Bu olgu motiflere de işlenmiştir. Kölekar, hamım çimdiği vb¹⁰⁷.

İnsan yaratısı olan motifler, işleme biçimleri birden bire ortaya çıkmamıştır. Bütün sanatlarda olduğu gibi motiflerin de bir geçmişi vardır ve bu, gelenek doğrultusunda gerçekleşir. Kilim motiflerini geçmişe bağlayan üç belirleyici tema vardır. Motifin biçimi, çizgiler ve doğa (bitki veya hayvandır). Bütün bu konular çizgi ile anlatılır. İşlenen konu, motif biçimi ne kadar eski ise dokumaya konulan motifte o oranda eskiye bağlıdır¹⁰⁸.

Anadolu kilimlerinde görülen motifler tamamen stilizedir. Anlatılmak istenen duygular, düşünceler gerçek biçimlerden esinlenerek stilize edilmiş şekilde kilimlere de yansımıştır¹⁰⁹. Bu stilize edilmiş motiflerin Anadolu kilimlerindeki kullanım anlamlarını aşağıdaki şekilde izah edebiliriz

a) **Kuş motifi**, Anadolu'da bu motifin şekline göre değişik anlamları bulunmaktadır. Baykuşa benziyorsa kötü talih, kötü şans anlamına gelir. Eğer kumruya, güvercine, bülbüle benziyorsa iyi şans, iyi talih anlamına gelmektedir. Kartal, Şahin, atmaca gibi kuşlarda gücü simgeler (Çiz.47e)¹¹⁰

b) **Hayat ağacı motifi**, Ölümsüzlük arayışı ve ölümden sonra hayat umudunu simgeler. (Çiz.45d)(Lev 17-19.).

¹⁰⁶ Uğurlu, 1991, s.81

¹⁰⁷ Taner, 1982,s. 290-292

¹⁰⁸ Eyüpoğlu, 1981, s.366

¹⁰⁹ Bayraktaroğlu, 1991, s.196

¹¹⁰ Bayraktaoğlu, 1991, s. 205

c) **Canavar izi ve ayakları**, Ejderhayı sembolize eder ve amacı kurtları uzak tutmak, onlardan korunmaktır. Bu tür hayali yaratıklar yakın doğu kaynaklı olup, kuzey kültürleri ile etkileşim sonucu sanatsal anlamda stilize edilmişlerdir (Çiz. 44a)(Lev 9-12, 14,15, 17, 20, 21, 23, 26.).

d) **Çengel motifi**, kemgözlerden (Nazardan) korunmak için kullanılır (Çiz.47d) (Lev 17, 23, 29.).

e) **Göz motifi**, İnsan gözünün, kötü bir bakışın zararlarına karşı en iyi koruyucu olduğu düşünüldüğü için stilize edilmiş göz motifinin benzer bir işlevi vardır(Çiz.45 a)(Lev. 12-14, 18-20, 28, 30).

f) **Su yolu motifi**, yaşamın kaynağı olan nedeni ile dokuma bezemeleri arasında yerini alır. Suyun insan hayatındaki yeri ve önemini bulut ve ibrik gibi motifler ise temanın değişik biçimlerde ifadesidir(Çiz.47c)(Lev.20, 21, 29).

g) **Yıldız motifi**, Verimliliği ifade eder(Çiz.47e)(Lev.16).

h) **Koç boynuzu motifi**, Kahramanlığı, gücü ve erkekliği temsil eder. (Çiz.43b)(Lev.11, 13, 15, 19, 21-23, 25, 26, 28-30).

ı) **Elbelinde motifi**, Stilize edilmiş bu kadınsı betim dişiliği, anahğı ve ana tanrıçayı temsil eder(Çiz.46a)(Lev.17, 18, 23, 31).

i) **El, parmak motifleri**, Anadolu'da beş sayısının farklı bir değişle eldeki parmakların bir nazarlık gibi kem gözlerden koruduğu inancına dayanır. Verimlilik ve iyi şans kavramlarını da birleştiren el motifidir. Aynı zamanda kutsal bir motiftir. Peygamberin (Hz. Muhammed) kız kardeşinin elini simgeler. Eldeki tırnak ise Anadolu'da evlilik ve mutluluğu temsil eder (Çiz.46b)(Lev.17-19,23, 24) ¹¹¹.

j) **Tarak motifi**, Anadolu'da çok yaygın olarak kullanılan bu motif evlilik, kötü gözlere, nazara karşı kullanılır.(Çiz.46b) (Lev.19-21, 25-27,).

k) **Buğkağı**, atların ön bacakları arasına yerleştiren ve koşmasını önleyen bir alettir. Anadolu'da bu motif aşkta sadakati, aile birliğinin devamını ve bir arada olma isteğini temsil eder(Çiz.42b)(Lev.15, 19, 28, 31).

l) **Pıtrak**, her yere yapışan dikenli bir bitkidir. Hayatı kötü gözlerden korumayı ve üründe bereketi temsil eder(Çiz.43a)(Lev. 11, 12, 17, 20, 21)

m) **Kurt ağzı**, Anadolu'da göçebe hayatı yaşarak hayvancılıkla geçinen aşiretlerin korkuları hayvan saldırıları olduğu için onlardan korunmak maksatlı yapılmışlardır (Çiz.42a)(Lev.9-12, 14, 16, 20, 24-27, 31)

n) **Bereket**, dişiyi simgeleyen elbelinde motifi ile erkekliği simgeleyen koç boynuzunun bir arada kullanıldığı motiftir ve bereketi sembolize eder(Çiz.44b)

¹¹¹ Tanrısal, 1997, s.100-104

(Lev. 9, 10, 19, 24, 30)¹¹². Tüm bu tanımları yapılan kilim motiflerinin kökeninde Anadolu'nun bilinen en erken bezeksel örgelerinin yansımalarını görürüz.

2.2.4. Anadolu'daki Kilim Bölgeleri

Anadolu'da kilimciliği ile bilinen merkezleri ülkemizin coğrafi bölgeleri şeklinde ele almak mümkündür.

Ege Bölgesi: Kilim dokumacılığı bakımından çok zengin bir bölgedir. Pamukkale, Manisa, Aydın, Kütahya, Uşak, Kula, Denizli, Gördes önemli dokuma bölgeleridir. Uşak Eşme, Kula Selendi, Menemen Helvacı kilimleri çok değerli olup günümüzde örneklerini bulmak çok zordur.

Akdeniz Bölgesi: Isparta, Burdur, Mersin, Fethiye Akdeniz Bölgesinin önemli kilim dokuma merkezleri olarak sıralanabilir.

Doğu Anadolu Bölgesi: Van, Erzurum, Kars, Malatya, Elazığ, Tunceli, Bitlis ve Ağrı bu bölgenin önemli kilim merkezleridir.

İç Anadolu Bölgesi: Ankara, Elmalı, Kızılcahamam, Nevşehir, Kırşehir, Sivas, Konya, Kayseri ve Eskişehir'de kilim dokumacılığı yapılmaktadır.

Güney Doğu Anadolu Bölgesi: Gaziantep, Diyarbakır ve Elbistan kilim merkezleri, Anadolu kilimciliğinde önemli bir yer tutar.

Marmara Bölgesi: Çanakkale ve yöresinde yapılmaktadır.

Karadeniz Bölgesi: Ordu ve Bayburt kilim dokuma merkezleridir

¹¹² Bayraktaroğlu, 1991, s.206

3. ANADOLU SERAMİK SANATININ DOKUMACILIK ÜZERİNE ETKİLERİ VE HACILAR ÖRNEĞİ

3.1 Hacılar Höyüğü ve Tabakalarda Bulunan Kaplar

1956 yılının Aralık ayında keşfedilen Hacılar, Yeşilova ve Denizli anayolu üzerinde bir yerleşim yeridir. Burdur ilinin 25 km batısında yer almaktadır.

Hacilar kazısını yapan J. Melleart 5 metre yüksekliğindeki Hacilar Tepeciğinde beşi ilk Kalkolitik, dördü de Neolitik döneme ait dokuz yapı katını bulmuştur.

En üsteki yapı seviyesi olan Hacilar I' de , dikdörtgen şeklindeki binalara ait taş temel kalıntıları bulmuştur. Büyük bir yangında tahrip olan avluyla çevrili, dikdörtgen şeklinde yanmış olan üç evde, mutfak malzemeleri ve çömlekler bulunmuştur. Beyaz üstüne kırmızı renkli çömlek, kırmızı ve kahverengi çeşit eşyalar, kemik, taş ve cam aletleri dışında taş kaseler bulunmuştur. Bulunan kaplar tip ve bezemelerine göre 1- oval formlu olanlar, 2- keskin kavisli ve bezemeliler olarak tanımlanırlar.

Erken seviyelerde çömlekler şekil olarak daha basit olmakla birlikte üç boyutlu desenlerin ve şerit, dalga gibi geometrik süslemelerin ağırlıkta olduğu görülmüştür. Tek renkli eşyalar bu seviyede de bulunmaktadır. Boyalı ve boyasız tüm eşyalar cilalanmıştır.

Neolitik seviyelerde, az sayıda ve kabataslak boyanmış eşyaların haricinde boyalı çanak çömleğe rastlanmamıştır. Tek renkli, düşey, boru şeklinde kulplu vazolar ve kaseler ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemlerde, çömlekler gerek şekil, gerekse renk yönünden gelişme göstermiştir. İlk kaplar krem rengi -cilalı iken bunu kırmızı cilalı eşyalar takip etmiştir¹¹³.

Buluntuların büyük bir kısmı en üst kalkolitik seviye olan seviye I ve ilk neolitik yerleşim olan seviye VI ve IX'da yoğunlaşmıştır. J.Melleart'ın bir köy olarak düşündüğü bu yerleşim birimi güçlü bir savunma sistemiyle çevrili ve büyük bir yangın geçirmiş seviye I'in bulunması ile buranın savunma maksatlı, bir düzine odadan ve giriş bölümünden başka kısmı kalmayan erken dönem kalkolitik kale olduğu anlaşılmıştır. Burada bulunan çok sayıdaki kırık çömlek parçaları pembe-kırmızı zemin üzerine beyaz boyalı yüzey süslemeleri ile farklı bir tarz

¹¹³ Melleart, 1958, s. 17-18

oluşturmuşlardır. Boynuz ve şerit şeklindeki kulplar, Beycesultan'ın en alt seviyesindeki kazılarda bulunan son Kalkolitik kültür ile bağ oluşturmaktadır. Daha erken seviyelerde beyaz üstüne kırmızı renkteki çömleklerin bulunması Hacılarda seviye I çömleklerinde spiral ve geometrik desenli olanlarda bulunmaktadır. Çömleklerdeki yaratıcı özgünlük; şekil ve desen bakımından dikkat çekicidir. Seviye I' deki şekiller dairesel şekildeki kapların yarı sıra dairesel tapanlı oval yada eşkenar kaselere de rastlanmıştır. Çanak çömleklerin %75'inde boyalı süsler bulunmaktadır. Seviye VI ve VII' de taş temeller üzerine kerpiç evler içinde bulunan bazıları oval şekilde boyalı çömleklere rastlanmıştır. VI ve VII. Seviyedeki boyalı çömleklerin sayısı oldukça fazla olmakla beraber, erken kalkolitik dönemin başlangıcı olan seviye V' de en üst düzeydedir. Neolitik dönemden Kalkolitik döneme geçişte bir zaman aralığı yoktur.¹¹⁴

Son neolitik dönemler (VII-IX) daha az öneme sahip oldukları için yok olmuşlardır. Seviye VII ve IX' da taş duvarlı iki katlı yapılara rastlanmıştır. Fakat bu seviyelere ait ev planı yoktur. Seviye VIII-IX'a ait katlarda parçalanmış kemikler ve kırık çömleklerin çevrelediği zemin katlardan başka hiçbir yapıya rastlanmamıştır.

Yangın geçirdiği anlaşılan son neolitik yerleşim katı olan seviye VI' da evlerin çoğu yüksek ve iki pencerelidir. Odalar üçgen şeklinde yapılmış, evlerin her biri 8,5x5,5 m² lik odalardan oluşmaktaydı, duvar sıvaları beyaz renkte idi. Zemin kireçle kilin karışımından oluşan sıva ile kaplanmıştır. Çanak çömlekler, kırmızı veya devetüyü rengindedir. Son dönemlerdekinden sayıca fazla olan kaseler, şekil itibariyle çömleklerin taklidi durumundaydılar. Bir çoğunun üç yada dört ayağı düşey boru şeklinde kulpları vardı. Aseramik seviyeler; seviye VIII-IX (bu evlerin alt katları seviye VII sayılabilir)¹¹⁵.

3.2. Anadolu'da Hacılar Neolitik Dönemi Seramik Bezemelerinin Dokuma Sanatına Etkileri

Anadolu antik dönem seramik sanatının dokumacılık üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Ancak, Anadolu'nun tüm antik yerleşmelerinin bu açıdan inceleme konusu yapılması için çok uzun süreli ve kapsamlı bir çalışma gerekmektedir. Bundan dolayı, çalışmada Hacılar antik yerleşmesindeki çanak çömleklerin dokumacılık üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

¹¹⁴ Melleart, 1959, s. 23-24

¹¹⁵ Melleart, 1961, s. 29-34

Eski çağa ait çömlerlerdeki bir çok desenin Anadolu kilimlerdeki desenlerle benzerliği dikkat çekicidir. J.Melleart Konya'nın kuzeyinde Timras köyünde bulunan kap üzerindeki motiflerin ve kompozisyonların Anadolu kilimlerinde belirli şekilde benzerliğine dikkat çekmiştir. (Çiz.18)(Lev. 9,10)¹¹⁶. Bu benzerlik göz önünde bulundurularak Hacılar yerleşmesindeki M.Ö. 5600-5000 tabakalarından gün ışığına çıkarılan kapların üzerindeki bezemelerin Anadolu kilim motifleri arasındaki benzerlikler araştırılmıştır.

3.3 Hacılar Kapları Üzerindeki Bezemelerinin Kompozisyonları

I ve V. Tabakalarda Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik dönem kapları üzerindeki bezemelerin kompozisyonları tabaka sırası göz önünde bulundurularak en alt tabakadan en üst tabakaya doğru incelendiğinde;

V. Tabaka: Kaplar üzerinde genel bezeme ögesi olarak üçgenlerin ağırlıkta olduğunu görebiliriz. Üçgenlerde kullanılan renklerin negatif - pozitif (siyah-beyaz gibi) olma durumlarından faydalanılarak veya üçgenlerin sağa veya sola birer kaydırılması ile oluşturdukları testere dişli şekilleri kapların bezemelerine hareketlik katmıştır. Üçgenlerin oluşturduğu kompozisyon dikey ve yatay çizgilerle ayrılmışlardır (Çiz.37 a, c).

V. Tabaka Hacılar kapları üzerinde görülen diğer bir bezemede sarkık üçgen üzerine oturtulmuş testere şekilli bezemelerdir. Bu tabakadaki kaplar üzerinde görülen sarkık üçgen üzerine yerleştirilmiş testere dişlerinden oluşan bezemenin bir benzeri Anadolu kilimlerinde kullanılan "Nazarlık" (Çiz.47a) motifi ile benzeşmektedir. Kaplar üzerindeki bu bezemeler dörtte bir veya yarım olarak kullanılmıştır.(Çiz. 37e, f).

IV. Tabaka: Bu tabakada da V. tabakadaki gibi üçgen ve testere dişli bezemelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Kaplardaki bezeme kompozisyonları genellikle çift sıra halinde yapılmışlardır. Bezemeleri oluşturan üçgenler karelere bölünmüş alanlar içersine negatif ve pozitif görüntü verecek şekilde yerleştirilmişlerdir. Tabakadaki kaplar üzerine işlenmiş bezemeler çizgilerin kontür şeklinde kullanıldığı üçgenlerle birlikte testere dişli sarkık üçgenler bu bezemelerin ana unsurudur. Negatif ve pozitif kompozisyonlar V. Tabaka kapları üzerlerine bulunan bezemelerle benzeşir. Tek farkları V. Tabaka bezemelerine göre iki sıra

¹¹⁶ Cootner, 1990, s.55

halindedirler. Hacılar IV. tabakada bulunan kaplar üzerinde üçgenlerin oluşturduğu kompozisyondan başka kap üzerinde izlediğimiz üçgenlerin alanları büyüyerek içlerine çengellerin eklendiği küçük üçgenler yerleştirmiştir (Çiz.38g). Geometrik bezemelerin haricinde çok az sayıda rastladığımız el şekilleri Hacıların bu tabakasında karşımıza çıkar. Neolitik çağda Çatalhöyük oda ve tapınma yerlerinde görülen el motifi geleneğini Çatalhöyük'ten sonra stilize edilmiş şekilde karşımıza çıkar (Çiz.38h,ı). El motifi, kudret, kuvvet, kötülükten korunma, elde etmek isteklerini belirtir¹¹⁷. Bu el motiflerini Anadolu kilimlerinde izlememiz mümkündür.

III. Tabakada kapların bezemeleri V. ve IV. tabakalarla benzerlik göstermekle birlikte IV. tabakadaki kap bezemelerinin devamı şeklindedir. Ancak burada Hacılar repertuarında ilk kez yeni bir motif olarak spiral görülmektedir. Anadolu kilimlerinde bu spiral motifleri "Koçboyunuzu" olarak kullanılmaktadır (Çiz. 43b). Üçgen bezemeler kaplarda IV. tabaka kapları üzerlerinde görülen iki sıra şeklindeki kompozisyonu bu tabaka kaplarında da rastlarız (Çiz.39).

II.a Tabakadasında bulunan kaplar üzerindeki bezemelerde üçgen şekillerinin azaldığı görülür. Bu evrede üçgenlerin oluşturduğu negatif ve pozitif şekilli bezemeler ile testere dişli bezemelerin azalarak yerini geometrik desenlerden farklı, hareketli çizgilerden oluşan bezemelere bırakmıştır. (Çiz.40) daki kap bezemeleri V. ve IV. tabakalardaki kaplar üzerinde görülen sarkık üçgenlerin oluşumundan meydana gelen ve Anadolu kilimlerinde "Nazarlık" adı verilen motifi görmemiz mümkündür (Çiz.40d). Tabakalarda ilk defa kapların yanlarına kulp yaptıkları görülmektedir. Kulplar kaplara tek veya çift taraflı yapılmışlardır.

IV. tabakada rastladığımız kaplar üzerindeki el bezemelerine benzer bir bezemenin bu tabakadaki kap üzerine stilize edilerek yapıldığını ve Anadolu kilimlerinde kullanılan el motifinin çıkış noktası olarak düşünebiliriz (Çiz. 40g).

I. Tabakada ele geçen kapların üç özelliğinden bahsedilebilir;

a) İlk defa bu tabakada tabak olarak veya kapların ağzını kapatmak için kullandıklarını yuvarlak formdaki seramikler bu değişimin dikkat çekici öğeleridir (Çiz.41a, b, c, d, e,f)¹¹⁸.

b) Bu seramikler üzerinde diğer katlara kıyasla geometriden kurtulmuş değişik bezemelerle süslenmiştir.

c) Daha yayvan ve boğazı daralan kaplara rastlanmıştır. Kapların iki tarafına ikinci tabakada olduğu gibi daha geniş çaplı kulplar eklenmiştir (Çiz. 41g, h).

¹¹⁷ Aldoğan, 1984, s. 83

¹¹⁸ Cootner, 1990, s. 57

Hacıların I. tabakasında bulunan kaplar üzerindeki “ “ şeklindeki bezeme Anadolu kilimlerinde “Koç Boynuzu” adı verilen motiflerle benzerlik göstermektedir(Çiz.41a, b, c, 1).

Hacılar I. tabakasında çıkan çanak çömleklerdeki bezeme şekilleri kilim kompozisyonlarında alan sınırlaması olarak kullanılmıştır(Çiz. 41f, g). Bu sınırlama baklava dilimlerinin değişik şekillerdeki versiyonları ile oluşmuştur. Bu sınırlamaları. (Lev. 11, 12, 20, 21) de görmemiz mümkündür.

Bu şekiller değişiklikler göstererek diğer kültürlere de geçmiş olabilir. Kaplar ne kadar büyük olursa olsun Hacılar çömlekçilerinin iki yatay sıradan daha fazla motif kullanmadıkları görülür. Kilimlerdeki “ “ desenin şekil ve renk kombinasyonu bir çok kilimde etkili olmuştur.

3.4 Kaplar Üzerindeki Bezemelerin Anadolu Kilim Motiflerine Yansıması

Kaplar üzerinde bezeme ögesi olarak kullanılan üçgenlerin oluşturdukları kompozisyondan yararlanarak Anadolu kilimleri üzerinde görülen; bukağı, koç boynuzu, kurtağzı, canavar ayağı, canavar izi, göz, çengel, nazarlık motiflerinin çıkış noktalarını meydana getiren ve üçgenlerden oluşturabileceğimiz prensip şemasını (Çiz. 19a)'daki gibi düşünebiliriz. Ayrıca kaplar üzerinde bulunan bezemelerin benzerlerini , el, göl, tarak ve alan sınırlamasında kullanılan motiflerin anlatımı yapılmıştır. Prensip şemasında görülen motif çizimleri katalog bölümünde bulunan kilimlerde kullanılan motiflere göre izah edilmeye çalışılmış ve Anadolu kilimlerinde görebildiğimiz motiflerin oluşumlarını aşağıdaki şekilde açıklayabiliriz.

Bukağı Motifi; Beşinci tabaka (Çiz.37a), dördüncü tabaka (Çizim 38c, e) ve üçüncü tabakada (Çiz.39b) çıkan kaplar üzerindeki üçgen bezemelerden yararlanarak motifin oluşumu şu şekildedir.İki üçgenin taban tabana olan kısımları motifin dış noktasıdır.Bu üçgenlerin tabanları birbirinden ayrılarak aralarına kaplar üzerinde görülen dik çizgiler yerleştirilerek; Anadolu Kilimlerinde görülen “bukağı” motifi oluşturulabilir (Çiz.20) (Lev.15, 28, 31).

Koç Boynuzu Motifi; Prensip şemasındaki dört üçgenin oluşumuna öncülük eden beşinci (Çiz. 37b) ve üçüncü (Çiz.39b) tabakalardan çıkan kapların üzerindeki büyük üçgeni görebiliriz. Bu üçgenin taban kısmının ortasında ve üçgenin sağ kenarında (Prensip şemasındaki iki küçük üçgen büyüklüğünde) paralel çizgiler çizilerek (Beşinci tabakadaki (Çizim 37a) kap üzerindeki paralel çizgiler) ana şekil ortaya çıkarılmıştır. Şeklin alt tarafa simetrisi alınarak Anadolu Kilimlerinde

“koç boynuzu” motifi olarak adlandırılan ana şekil oluşturulabilir. Bu motifin benzer şekillerini birinci tabakadan çıkarılan (Çiz. 41a, b, c, ı) kaplar üzerinde görmemiz mümkündür.Koç boynuzu motifinin sırt sırta ve karşı karşıya yerleştirilerek değişik “koç boynuzu” motifleri elde edildiği gibi (Çiz.21) (Lev.11, 13, 15, 18-25, 28-30); ters büyük üçgenin, düz üçgenin tabanının ortasına gelecek şekilde yerleştirilmesi ile şeklin başlangıç noktası oluşturulmuştur. Ters üçgenin kenar ucundan çıkarılan çizgiler düz üçgenin etrafını çevirerek bu üçgenin formunu almıştır. Düz üçgenin sağ kenarından ve bu üçgeni çeviren diğer çizginin bulunduğu alandan birbirine paralel çizgiler çekilip alt kısmının simetrisi alınarak ikinci bir tip koç boynuzu motifi oluşturulabilir. Bu motif de sırt sırta ve karşı karşıya getirilerek değişik koç boynuzu motifi elde etmemiz mümkündür (Çiz.22). Koçboynuzunun ana şeklini oluşturan (Çiz. 21c) motifin, altıgen formlar etrafına yerleştirilerek canavar izi motifinde de kullanıldığı görülmektedir (Çiz.29c).

Üçüncü tabaka (Çiz.38c) ve ikinci tabakadan (Çiz.40e) çıkan çıkarılan kaplar üzerinde izlediğimiz spiral şekillerinin de Anadolu kilimlerinde “koçboynuzu “ motifi olarak kullanıldığını görmemiz mümkündür (Çiz.39 c,39 e).(Lev.25, 30)

Kurt Ağız Motifi; Anadolu Kilimlerinde çok ve çeşitli şekillerde kullanılan bu motifin sadece altı şekli açıklanmaya çalışılmıştır.

- a) Prensip şemasındaki dört üçgenin birleşmesinden oluşan büyük üçgen “bukağı” motifinin oluşumundaki gibi taban tabana gelerek birbirinden ayrılmış ve üçgenlerin taban kısımlarının ortasından (beşinci tabakadaki (Çizim 37 c) kap üzerindeki dik çizgiler) dik çizgi ile ayrılarak motifin üçgenlerden oluşan ana şekil meydana gelmiştir. Uç tarafları birbirine paralel çizgi ile birleştirilmiştir (Çiz. 23) (Lev 12, 26, 27, 31).
- b) Koçboynuzu motifi ile kurtağızını oluşturan ana şeklin birleşiminden oluşabilir. (Çiz.24d) Bu motifin ters ve düz olarak üst üste yerleştirilmesi ile daha çok kilimlerin bordür kenarlarında zemini bordürle birleştirmek için kullanılan bir sıralama oluşur. (Çiz.24e) (Lev.9)). Motifin karşı karşıya yerleştirilmesi ile yeni bir kurtağız motifi elde etmemiz mümkündür(Çiz.24h) (Lev.20).
- c) B maddesindeki koçboynuzu motifinin kurtağızı motifinin yanına ters yerleştirilerek birleşmesinden kurtağızı motifi oluşur. (Çiz.24g). Bu motifin sırt sırta yerleştirilmesiyle farklı kurtağızı motifi oluşturulabilir(Çiz.24ı) (Lev. 31).
- d) A maddesindeki “kurt ağız” motifi ile oluşumu aynı olup; paralel çizgilerin arasına uç kısımlarından birleştirilmiş büyük üçgenler konulmuştur (Çiz. 25) (Lev.11).

- e) a maddesindeki “kurt ağzı” motifi ile “bukağı” motifinin bileşiminden oluştuğunu düşünebiliriz (Çiz. 26) (Lev.12, 14, 16, 24, 25).
- f) a maddesindeki “kurt ağzı” motifinin ortasına farklı renkte ve aynı büyüklükte “bukağı” motifi yerleştirilerek, bukağı motifinin uç kısmının sağ ve sol tarafına birer tane üçgenin yerleştirilmesinden oluşmuştur (Çiz. 27) (Lev. 12).

Canavar Ayağı Motifi; Prensip şemasındaki dört üçgenin bileşiminden büyük üçgen oluşmuştur. Bu büyük üçgen bir küçük üçgen aralığı kadar mesafe bırakılarak tekrarlanmıştır. Bu tekrarın taban tarafına simetrisi alınarak üçgenler sağa veya sola yarım kaydırılarak desen oluşturulabilir (Çiz. 28) (Lev. 10, 12, 15). Bu motifinin oluşumunu sağlayan kap bezemelerini beşinci (Çiz.37 a) ve üçüncü tabakadaki (39 b) kaplar üzerindeki bezemelerden izlemememiz mümkündür.

Canavar izi Motifi; Koçboynuzu motifinin ana şeklinin altıgen form etrafına sıralanarak form içene nazarlık motifinin yerleştirilmesi ile oluşturulur (Çiz.29)

Göz Motifi; Prensip şemasındaki iki düz bir ters üçgen birleşiminin taban kısmından simetrisi alınarak oluşturulur (Çiz.30) (Lev. 14, 25, 28, 30). motifin en güzel örneğini beşinci (Çiz37 a) ve üçüncü tabakadaki (Çiz. 39 b) kaplar üzerinde görebiliriz. Dördüncü tabakadaki (Çiz.38d) kapın üzerindeki bezemeler “göz boncuğunu” andırmaktadır.

Çengel Motifi; Prensip şemasındaki dört üçgenin birleşiminden oluşan büyük üçgen meydana gelmiştir. Bu üçgenin büyüklüğünde ikinci bir üçgen tabanları birbirine bakacak şekilde bir düz bir ters küçük üçgen mesafesi kadar bırakılarak yerleştirilmiştir. Üsteki üçgenin ortası ile simetrisi olan diğer üçgenin sol ucu, alttaki üçgenin ortası ile diğer üçgenin sağ ucu birbirine paralel çizgi ile birleştirilmiştir. (Çiz. 31) (Lev. 17, 23). Bu motifin yarısını oluşturan kısmını beşinci (37f), dördüncü (Çiz. 38g) ve ikinci (Çiz.40f) tabakalarındaki kapların üzerinde bulunan bezemelerde görmemiz mümkündür.

Nazarlık Motifi; Beşinci (Çiz.37e, f), dördüncü (Çiz.38a, b, f) ve ikinci (Çiz.40d) tabakadan çıkan kaplar üzerinde de görülen bu motifin oluşumu şu şekildedir. Prensip şemasındaki ters bir üçgen alt kısmına yerleştirilmiş iki ters üçgenin ortasına gelecek şekilde yerleştirilip alt tarafına simetrisi alınarak motif oluşturulmuştur. İki ters üçgen alt kısımlarına yerleştirilmiş üç ters üçgenin ortasına gelecek şekilde yerleştirilmesi ile (3, 4, 5 vb. üçgen sayısını) arttırarak değişik büyüklüklerde bu motifi elde edebiliriz (Çiz 32). (Lev. 9, 11, 16, 22, 25-27, 29, 31, 32).

El Motifi; Beşinci (Çiz.37d), ve dördüncü tabakada bulunan (Çiz.38h, ı) kaplar üzerinde bu motifi görmemiz mümkündür (Çiz. 33) (Lev.17-19, 23, 24).

Göl Motifi; Birinci tabakadaki (Çiz.41 b) kapları üzerindeki bezemelerden etkilenilerek geliştirilmiş olabilir(Çiz.34)(Lev.10).

Tarak Motifi; Motifi oluşturan çizgileri ikinci tabakada bulunan (Çiz.41e) kap üzerindeki artı şeklindeki bezemenin üst üste birleşiminden oluşturabiliriz. (Çiz.35) (Lev.14, 25).

Alan sınırlaması; Bazı Anadolu kilimlerinde görülen baklava dilimi şeklindeki zemin düzenlemelerinde kullanılan çizgilerin örneklerini birinci tabakadaki (Çiz.41f, g) kapları üzerindeki bezemelerde bulabiliriz(Çiz. 36) (Lev.11, 12, 20, 21).

Yukarıda, Hacılar yerleşmesinde bulunan kaplar üzerindeki bezemelerden esinlenerek oluşumlarını ifade etmeye çalıştığımız motifleri Anadolu kilimleri üzerinde görebiliriz.



4. SONUÇ

Son buzul çağının bitişi ile yeniden şekillenen dünyada Anadolu coğrafi konumu ılıman iklimi ve özellikle doğu ile batı arasında bir geçiş yolu olması nedeni ile binlerce yıl devinim halinde olan insanların hep arzuladığı topraklar haline gelmiştir.

Paleolitik dönemde mağara ve kaya sığınaklarında yaşayan Anadolu insanı, mezolitik dönemde buğday gibi tahılları üretmeye başlamış basit taş aletlerinin çeşidi ve sayısı artmış neolitik dönemde ise tarım ve hayvancılığın gelişmesi ile hem ürettiklerini depolamak hem de günlük hayatta kullanmak amacı ile ilk örnekleri Çatalhöyük-Hacılar gibi merkezlerde görülen ana maddesi toprak olan seramik kapları üretmeye başlamışlardır.

Çalışmanın konusu olan Kalkolitik dönemin merkezlerinden Burdur, Hacılar yerleşimi seramik yapımında önemli bir merkez olup, orta tunç çağında sanayileşmenin ilk adımı olarak kabul edilen çömlekçi çarkının bulunması ile seramik kap yapımında önemi daha da artmıştır.

Anadolu Kilim sanatını incelediğimiz zaman özellikle geç kalkolitik dönem seramikleri üzerinde gördüğümüz geometrik bezemenin bazıları kaplar üzerinden adeta kilime dökülmüş gibi iken, bazılarında süreç içinde meydana gelen değişiklik ile dokuma sanatındaki yerini alarak, günümüze dek ulaşmıştır.

Uygarlıklar bir gün yok olduklarında bile, kalıcılıklarını kuşaktan kuşağa, hatta kültürden kültüre aktarılan sanatsal faaliyet ve etkileşimler ile korumuşlardır. Çalışmada amaç Hacılar süslemelerinin Anadolu kilimlerine birer yakamoz misali nasıl düştüğüne küçük bir tanıklık getirebilmek olmuştur. Hiç şüphe yok ki ileride yapılacak çalışmalar Anadolu Uygarlıklarının pek çok sanat dallarını nasıl etkilediklerini ortaya koyacaktır.

5. KAYNAKÇA

- Acar, 1982..... B. Acar, *Kilim, Cicim, Zili, Sumak Türk Düz Dokuma Yaygıları*, Eren yayınları, İstanbul, 1982.
- Akşit, 1981.....İ. Akşit, *Hititler*, Sandoz Yayınları, Ankara 1981.
- Aktüre, 1994.....S. Aktüre, *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994.
- Akurgal, 1993.....E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınlar, İstanbul 1993.
- Akurgal, 1998.....E. Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak, Ankara 1998.
- Aldoğan,1984.....A. Aldoğan, “Anadolu kültüründe - Sanatında Sembolik El Motifi”, *Sanat Araştırmaları Dergisi*.
- Alp, 2001.....S.Alp, *Hitit Çağında Anadolu*, Tübitak, İstanbul 2001.
- Atalayer,1994.....G. Atalayer, *El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994.
- Aytaç, 1982.....Ç. Aytaç, *El Dokumacılığı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1982.
- Bayraktaroğlu, 1999.....S. Bayraktaroğlu, “ Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Halı-Kilim Tespit ve Tescil Çalışmaları”, *VIII. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları,Ankara 1991.
- Baysal, 1998.....A. Baysal, “Güney Anadolu Neolitik Dönem Çanak Çömleğine Genel Bir Bakış”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*,Sayı:23, Yıl:20, Mart-Nisan 1998.
- Baysal,1998.....A. Baysal, “Güney Anadolu'da Neolitik Dönem Çanak Çömleğine Bir Bakış” *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı: 23, Mart-Nisan 1998
- Cootner, 1990.....C. Cootner, *Anatolian Kilims*, Halı Publications, London 1990.
- Dalsar, 1960.....F. Dalsar, *Bursa'da ipekçilik*, İstanbul 1960.
- Darga, 1978.....M. Darga, “ *Hitit Devletinin Ana Hatları* “, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, sayı:1, Nisan- Mayıs, 1978.
- Darga, 1980.....M. Darga, “ *Hititlerde Yasalar* “, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı: 8-9, 1980.
- Darga, 1992.....M. Darga, *Hitit Sanatı*, 1992
- Diakov, 1987.....V. Diakov, *İlk Çağ Tarihi*,(Çev. Ö. İnce), V Yayınları, Ankara 1987.

- Dinçol, 1982..... A. Dinçol, "Hititler Öncesi Anadolu", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt1, Görsel Yayınları, Yazır Matbaacılık Kollektif Şirketi, İstanbul 1982.
- Dölen, 1992..... E. Dölen, *Tekstil Tarihi*, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul 1992
- Erbek, 1987..... G. Erbek, "Anadolu Motiflerinin Anlamları ve Tanımlama Sorunları",*III. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Cilt 5, Ankara 1987.
- Erbek, 1990..... G.Erbek, *Kilim Catalogue No:1*, Selçuk A.Ş., İstanbul 1990
- Erbek, 1995..... G.Erbek, *Anatolian Kilims I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- Erbek, 1995..... G.Erbek, *Anatolian Kilims II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- Eren, 1982..... M. Eren,"Giriş" *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt 1, Görsel Yayınları, Yazır Matbaacılık Kollektif Şirketi, İstanbul 1982.
- Eyüboğlu, 1981..... İ. Eyüboğlu, *Anadolu Uygarlığı*, Der Yayınları, İstanbul 1981.
- Genç, 1998..... R. Genç, " Kaşkarlı Mahmut'a göre XI. Y.Y. da Türklere dokuma ve yaygı işleri", *Türk Soylu Halılarının Halı, Kilim ve Cicim Sanatı uluslar arası Bilgi şöleni Bildirileri 27-31 Mayıs 1996*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1998
- Gönül, 1965..... M. Gönül, " Türk Halı ve Kilimlerinde Sembolik Kuş Şekilleri", *Antropoloji Dergisi*, sayı:3, Ankara 1965.
- Gönül, 1966.....M. Gönül, "Eski Dokumacılık Buluntuları ve Memleketimizde Bu Sanatın Gelişmesi", *Mensucat Meslek Dergisi*, Eylül, 1966.
- Gönül, 1984.....M. Gönül, " Eski Türk Halılarında Dokuma tekniği ve Özellikleri", *II. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri 18-20 Kasım 1982*, İzmir 1984
- Günaltay, 1987..... Ş. Günaltay, *Yakın Şark II. Anadolu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Baskı 2, Ankara 1987.
- Harmancıoğlu, 1964..M. Harmancıoğlu, *Lif Teknolojisi*, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, İzmir 1964.
- Harmancıoğlu, 1973..M. Harmancıoğlu, *Lif Teknolojisi Uygulama Kitabı*, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, İzmir 1973.
- İmer, 1996..... Z. İmer, " Osmanlı Dönemi Türk Kumaşlarında Lale Motifi" *Kültür ve Sanat Dergisi*, Eylül, Sayı:31, Ankara 1996.

- Karadağ, 1997..... R. Karadağ, " Türk Halı, kilim ve Kumaşlarında Kullanılan Doğal Boyarmaddeler", *Arış Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, Yıl:1, Sayı:2, Ağustos 1997.
- Kırzioğlu, 1994..... N. Kırzioğlu, *Türk Halk Kültüründe Doğu Anadolu ve Gıysileri*, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları No.7, Ankara 1994.
- Kuban, 1973..... D. Kuban, *100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi*, Gerçek Yayınevi, 3. Baskı İstanbul 1973.
- Lloyd, 1997..... S. Lloyd, *Türkiye Tarihi*, (Çev: E.Varinlioğlu), Tübitak, Ankara, 1997.
- Melleart, 1958..... J. Melleart, " Hacılar - Burdur Excavations 1957", *Türk Arkeoloji dergisi*, Sayı :VIII, 1958.
- Melleart, 1959..... J. Melleart, " Hacılar - Burdur Excavations 1958", *Türk Arkeoloji dergisi*, Sayı : IX-1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1959.
- Melleart, 1961..... J. Melleart, " Hacılar - Burdur Excavations 1960", *Türk Arkeoloji dergisi*, Sayı :XI-1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1961.
- Naumann, 1991..... R. Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı*, (Çev: Beral Madra), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.
- Ölçer, 1988.....N. Ölçer, *Kilimler*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- Önder, 1965.....M.Önder, "Konuşan Türk Hahları", *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı 29. Mart, 1965.
- Öztuna, 1963.....Y. Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, Cilt 1, İstanbul 1963.
- Öztuna, 1990.....Y. Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, Cilt:3, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990.
- Seçkinöz, 1986 M. Seçkinöz, *Süsleme Resmi ve Süsleme Sanatları Tarihi*, Türk Kültür Kurumu Basımevi, Ankara 1986.
- Sevin, 1991 V. Sevin, *Anadolu Arkeolojisinin abc'si*, Simavi Yayınları, İstanbul 1991.
- Sezgin, 1999 Ş.Sezgin, " Ödemiş İpekçiliğinin ve İpekli Dokumaların Günümüzdeki Durumu", *2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyum Bildirileri*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1999.

- Sipahiođlu, 1999.....O. Sipahiođlu,” Osmanlı Saray Kumaşlarında Seraser’in Vesikalarla Tanımı”, *2000’li Yıllarda Türkiye’de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyum Bildirileri*, Kùltür Bakanlığı, Ankara 1999.
- Taner, 1982.....N. Taner, "Halk El Sanatlarında Nakışların abc'si Halk Bilimsel Özellikleri",*İkinci Ulusal El Sanatları Sempozyumu*, Kasım, 1982.
- Taner, 1982..... N. Taner, “Halk El Sanatlarında Nakışların Abecesi ve Halkbilimsel Özellikler”, *II. Ulusal El Sanatları Sempozyumu 18-20Kasım 1982*”, 1982.
- Tanrısal, 1997..... M. Tanrısal, “ Türk Ve Novaho Halılarının Dili ”, *Arış Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1, Mart 1997.
- Tokgöz, 1982..... D. Tokgöz & N. İşacan, *Frigya*, Uğur Ofset, Eskişehir, 1982.
- Uğurlu, 1986.....A. Uğurlu, "Dokunsal Yüzeylede Motif Desen Biçimleri", *Sanat Çevresi*, Sayı: 88, şubat, 1986
- Uğurlu, 1991.....A. Uğurlu, "Anadolu Dokumalarında Motif Felsefesi", *Tekstil ve Mühendis Dergisi*, Sayı : 26, Nisan, 1991.
- Uğurlu, 2000.....A. Uğurlu, “ Bizans Dokumaları”, *Art Dekor dekorasyon ve Sanat Dergisi*, Sayı: 88, Temmuz 2000.
- Umar, 1999..... B. Umar, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1999.
- Yağan, 1978 Y. Yağan *Türk El Dokumacılığı*, Türkiye İş Bankası Kùltür Yayınları, İstanbul 1978.
- Yardımcı, 2000N. Yardımcı, *Türkiye'nin Tarihi Zenginlikleri*, 2000.

6. KATOLOG

Levha : 9 *

Yöresi : Adana
Tarihi : 20. Y.Y
Bulunduğu yer : Özel koleksiyon
Envanter no : -
Boyutlar : 117 cm. x 147 cm .
Renkleri : Kırmızı, sarı, bordo, açık mavi, krem, kahverengi, yeşil, siyah, turuncu, mor.



Motifler :

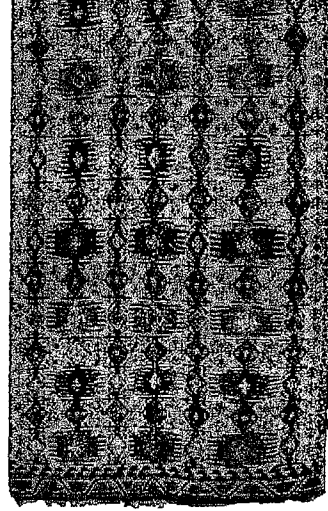


Desen ve Kompozisyon : Krem rengi bordür üzerine “ kurt ağzı “ motifleri kilimin boyuna olan kısımda üst üste enine yan yana sıralanmıştır. Kırmızı zemin üst üste sıralanmış “ bereket “ motifleri ile ikiye ayrılmıştır. Bereket motiflerinin sağına ve soluna yerleşmiş “ sandık “ motiflerinin arasına kurt ağzı motifleri yerleştirilmiştir. Kırmızı renkteki zemini krem renkli bordürle kurt ağzı motifleri birleştirir. Küçük kurt ağzı motifleri kilimin kompozisyonuna uygun şekilde zemine yerleştirilmiştir

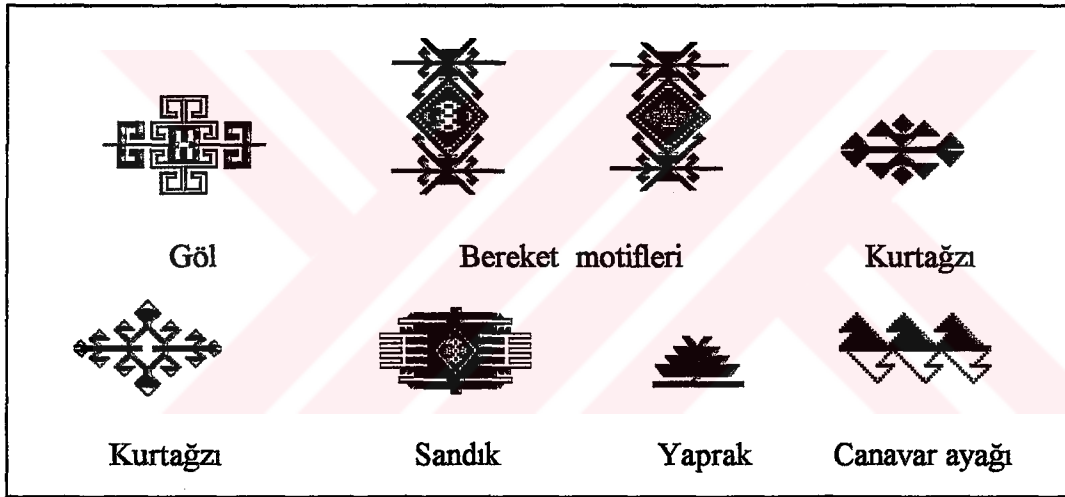
* Katalog ve levhalar bölümündeki kilim fotoğrafları Güran ERBEK'in kilim katalogundan alınmıştır.

Levha : 10

Yöresi : Konya
Tarihi : 19. Y.Y
Bulunduğu yer : Vakıflar Halı ve Kilim Deposu
 İstanbul.
Envanter no :
Boyutlar : 155 cm. x 345 cm .
Renkleri : Kırmızı, yeşil, sarı, krem,
 siyah, koyu mavi.



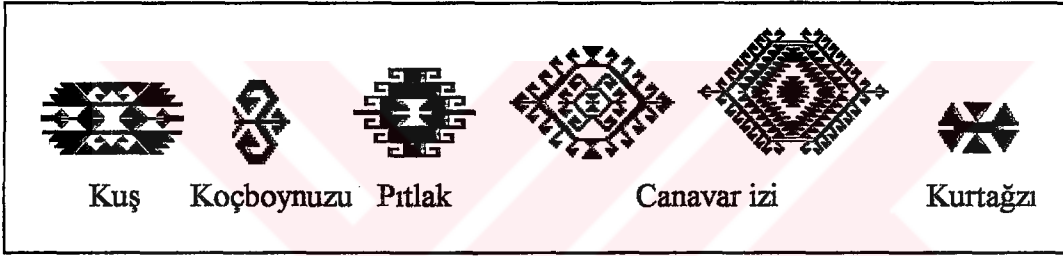
Motifler :



Desen ve Kompozisyon : Kilim, kırmızı, koyu mavi ve yeşil renkli “yaprak” motiflerinin oluşturduğu su yolu ile başlamaktadır. Kilimin enine olan uç kısımlarında “canavar izi”, boyuna olan kısmında “koç boynuzu” motifleri krem renkli zeminin etrafını çevirir. Orta motif birbirinden değişik olarak iki “bereket” motifi dört sıra halinde üst üste konularak kilimin boyuna olan kısmına sıralanmıştır. Bereket motiflerinin oluşturduğu bu sıraların aralarına üç sıra ve üst üste bereket motifleri ile birleşen “sandık” motifleri değişik ise renklerde. “Göl” ve “canavar izi” motifleri birer atlamalı olarak sandık motiflerinin arasına yerleştirilmiştir. En dıştaki bereket motiflerinin oluşturduğu sıranın yanına üst üste sıralanmış “Kurt ağzı” motifleri değişik renklerde sıralanarak kilim çevrelenmiştir.

Levha : 11

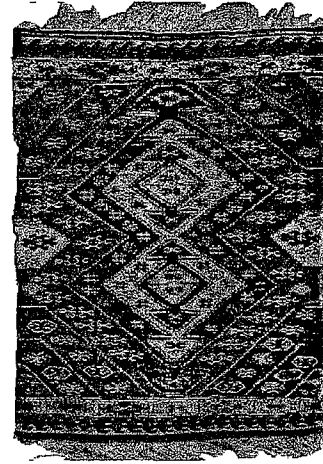
Yöresi	: Aydın, Çine
Tarihi	: 19. Y.Y
Bulunduğu yer	: Özel koleksiyon
Envanter no	: -
Boyutlar	: 175 cm. x 400 cm .
Renkleri	: Kırmızı, sarı, mavi, krem, kahverengi, yeşil, sarı

**Motifler :**

Desen ve Kompozisyon : Krem rengi zemin üzerine 4 tane altıgen formun oluşturduğu göbekler konulmuş ve göbeklere yeşil renkle kontür yapılmıştır. Kırmızı zeminli bu altıgen formun içine “canavar izi” motifi yerleştirilmiştir. Altıgen formların üs tüste konulması ile kenarlarda oluşan zikzakların uç kısımlarına yeşil koç boynuzları, içeri girinti yapan kısımlarına kahverengi “canavar izi ” motifi yerleştirilmiştir. Bu iki desen arasına pıtlak motiflerin üç tanesi yanyana sıralanmış ve aralarına değişik renklerde kurt ağzı motifi yerleştirilmiştir. Kilimin dış bordüründe kırmızı, yeşil ve kahverenginden oluşan kuş motifleri sıralanmaktadır. Kilim boyuna olan kırmızı zeminli bordür üzerine kahverengi “koç boynuzu” motifleri sıralanmıştır. Kahverengi koç boynuzlarının üst üste sıralanmasından, aralarda kırmızı zeminin oluşturduğu “koç boynuzları” oluşmuştur.

Levha : 12

Yöresi : Aydın
Tarihi : 19. Y.Y
Bulunduğu yer : Vakıflar Halı Müzesi, İstanbul
Envanter no : YD.878
Boyutlar : 110 cm. x 160 cm .
Renkleri : Kırmızı, mavi, turuncu, krem, kahverengi,



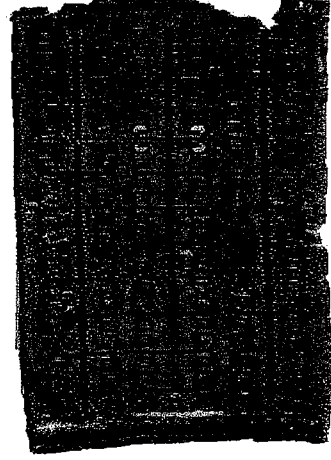
Motifler :



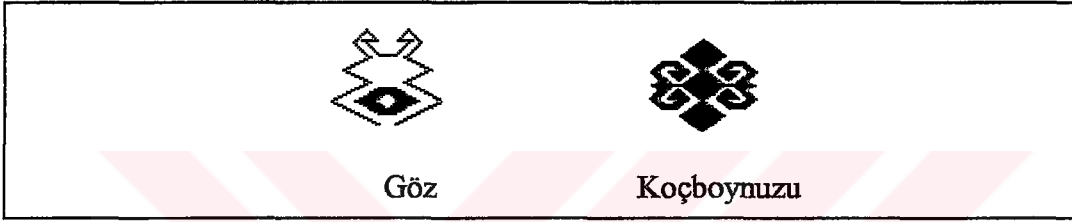
Desen ve Kompozisyon : Kilimin orta kısmında kahverengi ve kırmızı “bereket” motifleri yerleştirilmiştir. Krem rengi zemin içerisine oturtulan bu iki motifin birleşimi gibi görülen, zemin alanına düzenli şekilde yerleştirilmiş kırmızı ve kahverengi “göz” motifleri konulmuştur. Bu kompozisyonların hepsi kahverengi zemin içerisine oturtulmuş, zeminine düzgün sıralanmış “göz” motifleri yerleştirilmiştir. Kırmızı renk zemin üzerine ve etrafına krem rengi “kurtağzı”motifi sıralanmıştır. Tam kompozisyonuna uygun birbirine paralel mavi, kırmızı ve kahverengi alanlar yapılarak altıgen formlu bordürler içine “kurtağzı” motifleri yerleştirilmiştir. Kilimin uç kısımlarında kırmızı, mavi, krem, turuncu, kahverengi “canavar ayağı” motifi ve kırmızı krem renkli “Göz” motifleri sıralı şekilde konulmuştur.

Levha : 13

Yöresi : Balıkesir, Yüncü
Tarihi : 18. Y.Y
Bulunduğu yer : Vakıflar Halı Müzesi, İstanbul
Envanter no : Y8144
Boyutlar : 125 cm. x 250 cm .
Renkleri : Kırmızı, lacivert



Motifler :



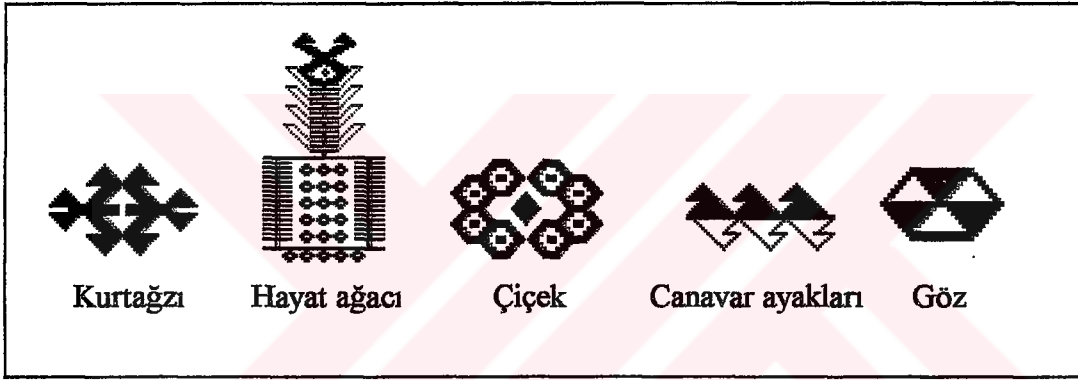
Desen ve Kompozisyon : Kırmızı rengin ağır bastığı zemin üzerine lacivert “göz ve koç boynuzu” motifleri üst üste konularak üç sıralı bir kompozisyon yaratılmıştır.

Levha : 14

Yöresi : Çorum
Tarihi : 19. Y.Y
Bulunduğu yer : Özel koleksiyon
Envanter no : -
Boyutlar : 110 cm. x 160 cm .
Renkleri : Kırmızı, yeşil, sarı, mor, krem,
kahverengi, turuncu.



Motifler :



Desen ve Kompozisyon : Kilim iki bordürlü ve mihraplıdır. Kırmızı renkten oluşan mihrap, yeşil zemin üzerine oturtulmuş ve etrafı “canavar ayakları” motifi ile çevrilmiştir. Mihrabın içine birbirine bağlanmış mor, sarı, yeşil ve krem renklerinde 26 “çiçek” motifi sıralanmıştır. Mihrabın birleşim yerinde ve her iki yanında Kahverengi “hayat ağacı” motifi vardır. Sağa ve sola yerleşmiş olan bu motiflerin altına birer çiçek motifi konmuştur. Kilimin sarı zeminli iç bordüründe “göz” motifleri sıralanmıştır. En dıştaki kahverengi zeminli bordürde “kurtağzı” motifi değişik renklerde yerleştirilmiştir. Kilimin en dışını turuncu renk ile çevrelenmiştir.

Levha : 15

Yöresi	: Eskişehir, Sivrihisar
Tarihi	: 19. Y.Y
Bulunduğu yer	: Vakıflar Halı Müzesi, İstanbul
Envanter no	: -
Boyutlar	: 170 cm. x 470 cm .
Renkleri	: Kırmızı, krem, lacivert, koyu ve açık yeşil, turuncu,

**Motifler :**

Desen ve Kompozisyon : Kilim koyu yeşil, turuncu, kırmızı renkli düz şeritlerle başlamaktadır. Şeritlerin hemen üstüne ise renkli zeminlere oturtulmuş krem rengi koç boynuzları sıralanmaktadır. Kilimin zemini renkli zikzakların oluşturduğu form içine yerleştirilmiş renkli “canavar ayağı” motiflerinden oluşmaktadır.

Levha : 16

Yöresi	: İçel, Mut
Tarihi	: 19. Y.Y
Bulunduğu yer	: Abdi Kadı Camii, Afyon
Envanter no	: 2635
Boyutlar	: 109 cm. x 261 cm .
Renkleri	: Kırmızı, sarı, mavi, krem, kahverengi,.

**Motifler :**

Desen ve Kompozisyon : Kilimde ana motif zikzakların oluşturduğu altıgenlerdir. Altıgen formlar kırmızı - krem renkle ikiye ayrılmışlar ve üzerlerine kahverengi – mavi “kurtağzı” motifleri yerleştirilmiştir. Kilimin ortasında tam, kenarlarında yarım “bereket” motifleri ise değişik renklerde üst üste sıralanmış şekildedir. Kilimin her iki ucunda da kahverengi zemine oturtulmuş “yıldız” motifleri bulunmaktadır.

Levha : 17

Yöresi	: Kars
Tarihi	: 20. Y.Y
Bulunduğu yer	: Türk Ve İslam Eserleri Müzesi, İstanbul
Envanter no	: 1737
Boyutlar	: 122 cm. x 128 cm .
Renkleri	: Kırmızı, krem, kahverengi, siyah.



Motifler :



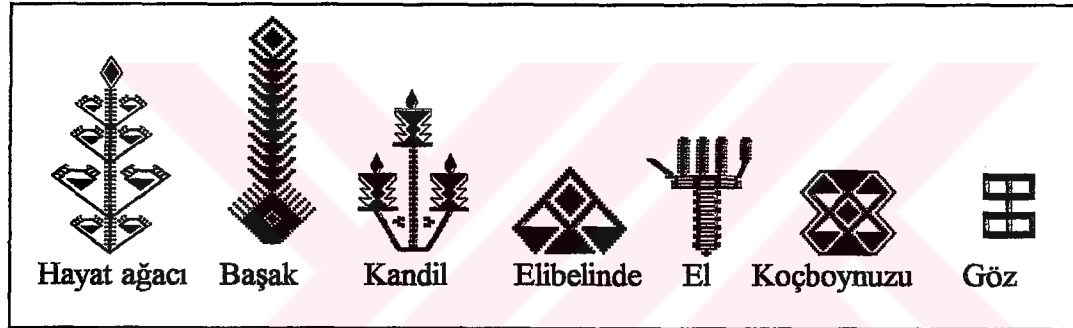
Desen ve Kompozisyon : Kilim dışta iki bordür ve üçe ayrılmış zeminden oluşmaktadır. En dıştaki bordür de sarı “çengel” motifleri siyah zemin üzerine sıralanmıştır. İkinci krem rengi bordürde “göz” motifleri değişik renklerde sıralanmışlardır. Zemin iki şeritten oluşan “çengel” motifleri ile üçe ayrılmıştır. Zemin kompozisyonunda “canavar ayağı” motifi mihrabı oluşturmaktadır. Mihrabın zeminine “eli belinde” motifi ile Pıtrak motifleri yerleştirilmiştir. Mihrap ucuna “canavar izi” motifi yerleştirilmiş üst tarafındaki kısmın iki yanına ise el, hayat ağacı, ibrik ve nazar motifleri sıralanmıştır.

Levha : 18

Yöresi	: Erzurum
Tarihi	: 19. Y.Y
Bulunduğu yer	: Özel koleksiyon
Envanter no	: -
Boyutlar	: 157 cm. x 235 cm .
Renkleri	: Kırmızı, krem, siyah, turuncu.



Motifler :

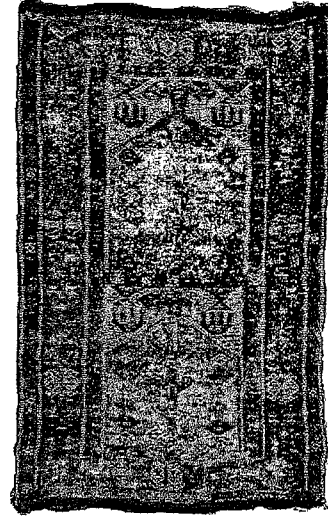


Desen ve Kompozisyon : Kilim bir ince iki kalın bordürlerden ve bir mihrap kısmından oluşmaktadır. Mihrabın uç kısmı baklava dilimi şeklinde işlenmiştir. Kırmızı mihrap zemini içersine yerleştirilmiş “hayat ağacı” motifi mihrabı doldurmaktadır. Turuncu mihrap üst alanına ise baklava diliminin altında kalan kısmın sağına ve soluna Kahverengi “başak”, üst kısmına ise “el” motifleri yerleştirilmiştir.

Mihrap alanını çevreleyen birinci ve ince siyah zeminli bordür üzerine değişik renklerde “göz motifi” yerleştirilmiştir. Krem renkli orta bordür zeminine “kandil” motifleri konulmuştur. En dıştaki siyah zeminli bordür ise sık ve değişik renklerde yapılmış “koç boynuzu” motifleri ile süslenmiştir.

Levha : 19

Yöresi	: Malatya, Sinanlı
Tarihi	: 19. Y.Y
Bulunduğu yer	: Elazığ Müzesi
Envanter no	: -
Boyutlar	: 130 cm. x 275 cm .
Renkleri	: Koyu ve açık kahverengi. krem.



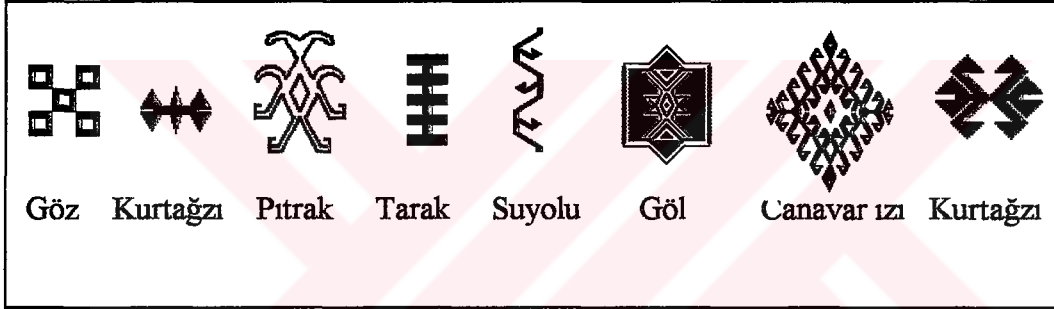
Motifler :



Desen ve Kompozisyon : Kilim, iki ince ve bir kalın bordür ile iki mihraptan oluşmaktadır. Bordürleri ve mihrap alanları krem rengi “tarak” motifi ayırmaktadır. Kilimin orta kısmında birbirinin benzeri olan iki mihraplı alanın zemini yeşil renkte yapılarak ortasına “hayat ağacı” motifi yerleştirilmiştir. Hayat ağacının her iki tarafına altı tane üst üste sıralanmış “göz” motifleri yerleştirilmiştir. Mihrabın üst kısmında kalan krem renkli zeminin sağına ve soluna “el” motifi yerleştirilmiştir. İki el motifinin arasına “ koç boynuzu” motifi konulmuştur. Mihrap alanını çevreleyen ince bordür de “ bukağı” motifi kullanılmıştır. Bu motif aynı zamanda iki mihrap alanını birbirinden ayırmaktadır. Ortadaki koyu kahverengi kalın bordür de bereket motifleri sıralanmaktadır. En dıştaki ince bordürde bukağı motifi tekrar edilmiştir.

Levha : 20

Yöresi	: Kayseri, Yahyalı
Tarihi	: 19. Y.Y
Bulunduğu yer	: Özel koleksiyon
Envanter no	: -
Boyutlar	: 128 cm. x 208 cm .
Renkleri	: Kırmızı, lacivert, kahverengi, krem, turuncu.

**Motifler :**

Desen ve Kompozisyon : Kilimin orta zeminini turuncu ve krem renkli “su yolu” motiflerinin oluşturduğu lacivert zeminli baklava dilimine benzer alanlar meydana getirmiştir. Bu baklava dilimlerinin ikisinin ortasına “canavar ızı”, bir tanesine “göl” motifi yerleştirilmiştir. Bu kompozisyonu çeviren kırmızı zemin içerisine yerleştirilmiş kahverengi ve lacivert “canavar ızı” motifleri ile baklava dilimleri arasındaki boşluklar doldurulmuştur. Beş bordür kullanılarak kilim zenginleştirilmiştir. En içten dışa doğru birinci bordür de turuncu zemin üzerine değişik renklerde yerleştirilmiş “kurt ağzı” motifleri sıralanmaktadır. İkinci bordürde krem zemin üzerine kahverengi “kurt ağzı” motifi üçüncü ve orta bordüre kahverengi zemin üzerine turuncu rengi ağırlıkta olduğu “pıtlak” motifleri kullanılmıştır. İçten dördüncü dıştan ikinci bordürde kırmızı zemin içerisinde “göz” motifleri yerleştirilmiştir. En dışta kalan lacivert zeminli bordüre kırmızı renkli “su yolu” motifleri işlenmiştir.

Levha : 21

Yöresi	: Kayseri, Yahyalı
Tarihi	: 20. Y.Y
Bulunduğu yer	: Özel koleksiyon
Envanter no	: -
Boyutlar	: 129 cm. x 210 cm .
Renkleri	: Kırmızı, sarı, açık yeşil siyah, kahverengi, lacivert.



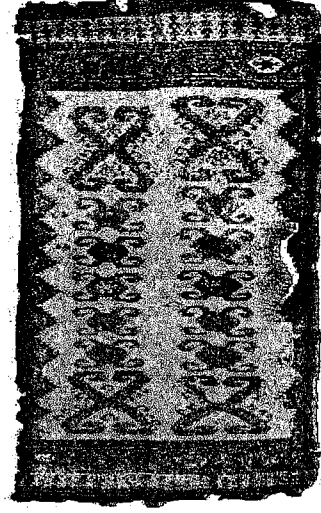
Motifler :



Desen ve Kompozisyon : Kilimin orta zeminini krem ve kahverengi “su yolu” motiflerinin oluşturduğu lacivert zeminli baklava dilimine benzer alanlar meydana getirmiştir. Bu üç baklava diliminin ortasına “canavar izi” motifleri yerleştirilmiştir. Baklava dilimleri kırmızı zeminli bir alana oturtulmuş ve arasında kalan boşluklar canavar izi motifleri ile doldurulmuştur. İki ince bir kalın bordürle kırmızı renkli alan çevrilmiştir. İç tarafta kalan birinci lacivert zeminli bordürde “koç boynuzu” motifleri değişik renklerde sıralanmaktadır. Sarı zeminli orta bordür içine yerleştirilmiş “pıtlak” motifleri bulunmaktadır. En dıştaki lacivert zeminli ince bordürde “tarak” motifleri kullanılarak kilimin etrafı çevrilmiştir.

Levha : 22

Yöresi : Konya, Hotamış
Tarihi : 18. Y.Y
Bulunduğu yer : Vakıflar Halı Müzesi, İstanbul
Envanter no : -
Boyutlar : 160 cm. x 385 cm .
Renkleri : Kırmızı, krem, kahverengi, yeşil, turuncu.



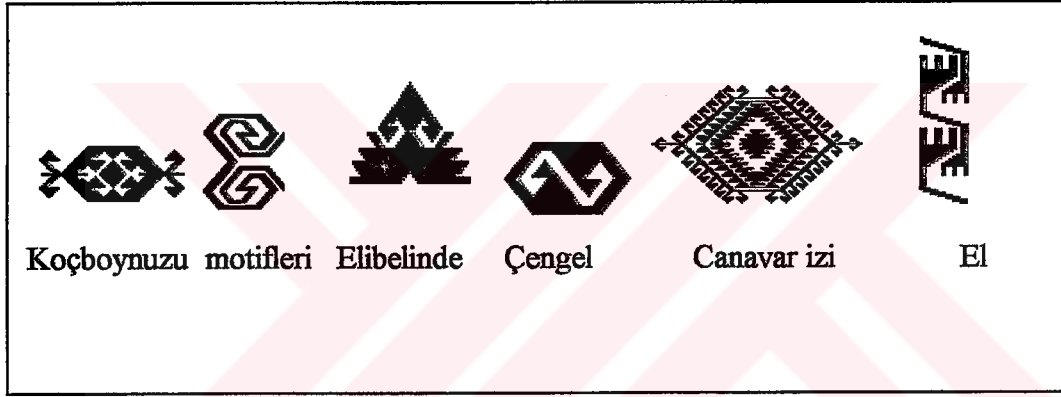
Motifler :



Desen ve Kompozisyon : Krem zeminin etrafı zikzaklarla bezenmiş,zeminin başlangıç ve bitiş kısımlarına iki adet ve yan yana büyük şekilde “koçboynuzu” motifi yerleştirilmiştir. İki motif arasında kalan zemine yan yana iki sıra ve beşer adet “koç boynuzu” motifleri kırmızı, yeşil, mavi ve turuncu renklerde sıralanmıştır. Kilimin sadece uç taraflarında bulunan bordürün en dış kısmında değişik renklerde “nazarlık” motifi yan yana sıralanmıştır. Kırmızı, yeşil, mavi ve turuncu renklerin oluşturduğu düz şeritler nazarlık motifi bordürü, “koç boynuzu” bordürden ayırmaktadır.

Levha : 23

Yöresi	: Konya
Tarihi	: 19. Y.Y
Bulunduğu yer	: Vakıflar Halı Müzesi, İstanbul
Envanter no	: -
Boyutlar	: 150 cm. x 365 cm .
Renkleri	: Kırmızı, açık sarı, krem, koyu yeşil, siyah.

**Motifler :**

Desen ve Kompozisyon : Kilim “el” motiflerinin değişik renklerde oluşturduğu sıra ile başlayarak “çengel” ve “eli belinde” motiflerinin bir ters bir düz biçimde sıralanması ile başlamaktadır.

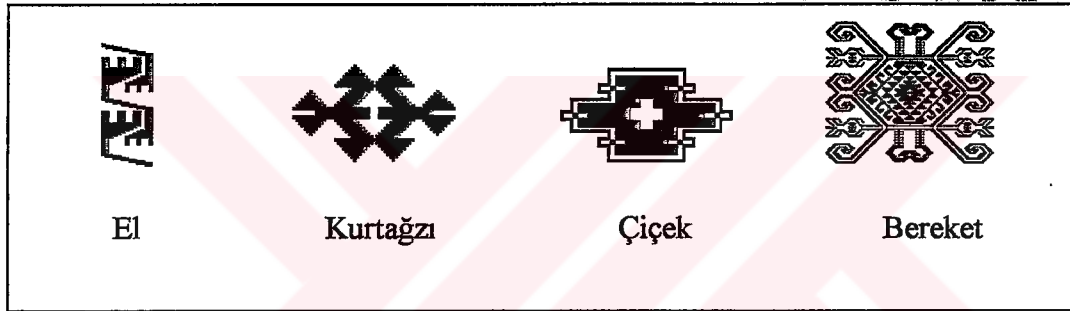
Krem zeminin etrafını kırmızı renkteki bordür içine yerleştirilmiş “koç boynuzu” motifleri çevrelemektedir. Kilimin ana kompozisyonunu oluşturan krem renkli zeminin ortasına altıgen formlar içine oturtulmuş “canavar izi” motifleri konulmuştur. Bu altıgen form koyu yeşil renkte kontür ile çevrilmiştir. Altıgen formların oluşturduğu zikzakların iç ve dış kısmına kontür renginde “koç boynuzu” motifleri iri şekilde yerleştirilmiştir. Krem zeminle, krem renkli bordürü koç boynuzu motifi birleştirmektedir.

Levha : 24

Yöresi : Konya
Tarihi : 19. Y.Y
Bulunduğu yer : Vakıflar Hah Müzesi, İstanbul
Envanter no : -
Boyutlar : 175 cm. x 400 cm .
Renkleri : Kırmızı, sarı, açık mavi, krem, kahverengi, yeşil, siyah, turuncu, mor.



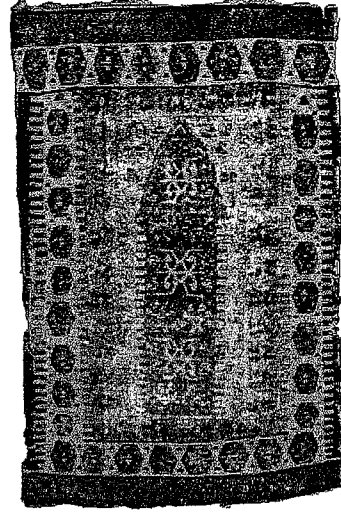
Motifler :



Desen ve Kompozisyon : Kilimin orta kısmında krem zemin üzerine, kırmızı renkli lacivert kontürlü üç “bereket” motifi üst üste yerleştirilmiştir. Bu kompozisyonun etrafını çeviren kahverengi bordür üzerine renkli altıgen formlar içine yerleştirilmiş “kurt ağız” motifleri sıralanmaktadır. Kilimin alt kısmında kurtağızı motiflerinden sonra şerit halinde kahverengi zemin üzerine yerleştirilmiş “çiçek” motifleri açık mavi, turuncu, kırmızı ve yeşil renklerde sıralanmıştır. Kilimin enine olan uç kısımlarında “el” motifleri tek sıra olarak yerleştirilmiştir.

Levha : 25

Yöresi	: Konya
Tarihi	: 19. Y.Y
Bulunduğu yer	: Vakıflar Halı ve Kilim Deposu, Ankara.
Envanter no	: 26.06.215
Boyutlar	: 122 cm. x 170 cm .
Renkleri	: Kırmızı, krem, yeşil, siyah, turuncu.



Motifler :



Desen ve Kompozisyon : Kilimin orta kısmında “tarak” motiflerinden oluşan kırmızı renkli mihrap bulunmaktadır. Mihrap kısmına aralıklı olarak turuncu ve beyaz 3 tane “koç boynuzu” motifi konulmuş aralarına yan yana yapılmış “kurt ağzı” motifleri yerleştirilmiştir.

Tarak motiflerinin oluşturduğu yeşil zemin üzerine oturan mihrabın her iki yanına üçer tane “nazarlık” motifi konulmuştur. Mihrabı ve yeşil zemini çeviren yine tarak motiflerinin oluşturduğu zeminden oluşan iki bordür sıralanmaktadır. Turuncu renkteki bordür üzerine lacivert – kırmızı ve kırmızı-yeşil renklerden oluşan “kuş” motifleri; krem zeminli bordür üzerine ise değişik renklerden oluşan altıgen form içine yerleştirilmiş “nazarlık” motifleri sıralanmıştır.

Levha : 26

Yöresi : Konya
Tarihi : 19. Y.Y
Bulunduğu yer : Vakıflar Halı ve Kilim Deposu,
 Ankara.
Envanter no : -
Boyutlar : 130 cm. x 192 cm .
Renkleri : Kırmızı, sarı, mavi, krem,
 kahverengi, açık yeşil.



Motifler :



Desen ve Kompozisyon : Krem zemin üzerine oturtulmuş ve etrafını “ koç boynuzu” motiflerinin oluşturduğu iki altigen form içerisine iri “canavar izi” motifi yerleştirilmiştir. Kilimin başlangıç ve bitiş kısımlarında sarı, kahverengi, kırmızı, yeşil renklerde “nazarlık” motifleri sıralanmıştır. Kilimin boyuna olan kenar kısımlarında kırmızı zeminli ince bordür içine kahverengi renkte “kurt ağzı” motifleri kullanılmıştır.

Levha : 27

Yöresi : Aydın, Helvacı Köy
Tarihi : 8. Y.Y
Bulunduğu yer : Vakıflar Halı ve kilim Deposu,
 İstanbul
Envanter no : -
Boyutlar : 155 cm. x 275 cm .
Renkleri : Kırmızı, sarı, lacivert,yeşil,
 siyah.



Motifler :



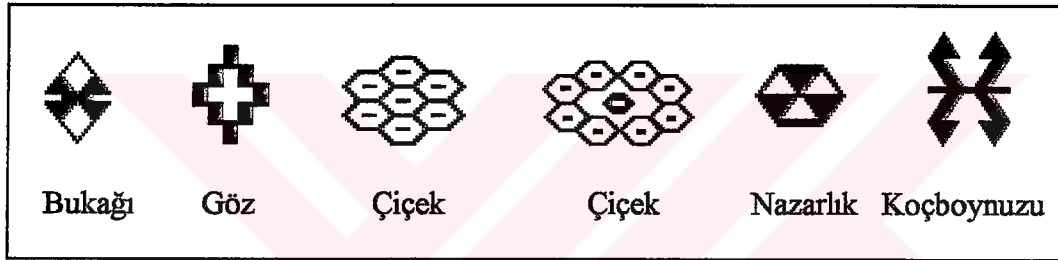
Desen ve Kompozisyon : Kilim “tarak” motiflerinin oluşturduğu çerçeveler ile üç ana bölüme ayrılmıştır. Orta bölümde kırmızı zemin içersine tek olarak yerleştirilmiş “bereket” motifi konulmuştur. Bu bölümün alt ve üst taraflarında kalan diğer iki bölümde yine tarak motiflerinin çevirdiği 3 bölüm bulunmaktadır. Kilimin orta kısmına yakın olan bölümünde “kurt ağzı” motifleri değişik renklerde yan yana sıralanmaktadır. Bu sıranın altında kalan bölüm içerisinde üç tane “Nazarlık” motifleri tam olarak yan yana sıralanmış aralarında kalan boşluklara yarım “Bereket” motifleri yerleştirilmiştir. Kilimin en uç kısmında “kurt ağzı” motifleri değişik renklerde yan yana ama iki sıra halinde yerleştirilmiştir.

Levha : 28

Yöresi : Çorum
Tarihi : 20. Y.Y
Bulunduğu yer : Özel koleksiyon
Envanter no : -
Boyutlar : 95 cm. x 135 cm .
Renkleri : Kırmızı, sarı, krem, siyah,
 turuncu.



Motifler :

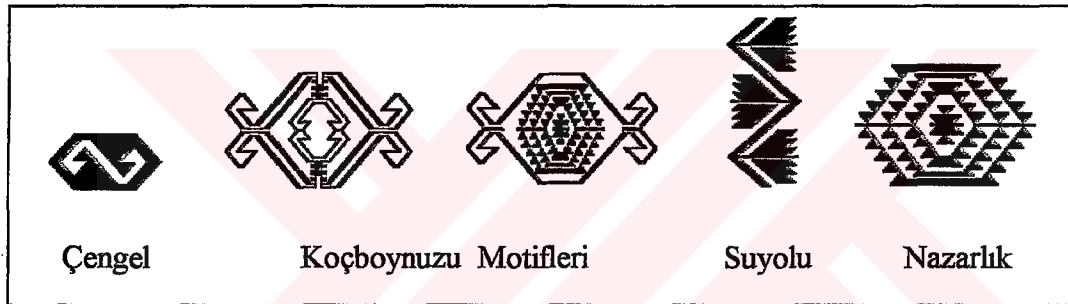


Desen ve Kompozisyon : Kilim üç bordür ve bir mihrap alanından oluşmaktadır. Orta kısmında bulunan mihrap kırmızı zeminlidir. Mihrabın üst kısmı ise sarı renkte yapılmıştır. Mihrap alanı içine yeşil rengin ağırlıklı olduğu 5x3 sıra şeklinde “çiçek” motifleri yerleştirilmiştir. Mihrabın uç kısmını oluşturan alana ise ikisi yan yana ve birer tane olmak üzere üst üste “çiçek” motifleri konulmuştur. Sarı zeminli mihrap boşlukları “çiçek” motifleri konularak doldurulmuştur.

Mihrap alanını çevreleyen birinci siyah zeminli bordür içerisine kırmızı, turuncu ve krem renklerinden oluşan “göz” motifleri aralıklı olarak sıralanmıştır. Sarı zeminli ikinci bordür içine değişik renklerde “nazarlık” motifleri konulmuştur. Kilimin dış ise enine olan kısımda; kırmızı-beyaz renklerden oluşan “Bukağı” motifi, boyuna olan kısımda ise siyah zemin üzerine kırmızı, sarı ve krem renklerden oluşan “koç boynuzu” motifleri yerleştirilmiştir.

Levha : 29

Yöresi	: Konya, Akşehir.
Tarihi	: 19. Y.Y
Bulunduğu yer	: Vakıflar Halı Müzesi, İstanbul
Envanter no	: -
Boyutlar	: 150 cm. x 380 cm .
Renkleri	: Kırmızı, sarı, açık mavi, krem, kahverengi.

**Motifler :**

Desen ve Kompozisyon : Kilim zemininin uç kısımlarında yarım “koç boynuzu”, iki yarım motif arasına tam şekilde yedi “koç boynuzu” üst üste ve birbirine bitişik olarak sıralanmaktadır. Koç boynuzu motiflerinin dört tanesinin içine “nazarlık” motifi yerleştirilmiş, diğer üç tanesi ve yarım koç boynuzu motifi olduğu gibi kullanılmıştır. Koç boynuzu motiflerinin sıralandıkları alanlarının arasına sağlı sollu “Çengel” motifleri yerleştirilmiştir. Açık mavi zemin üzerindeki bu kompozisyonu, krem renkli zemin üzerine yapılmış “ Su yolu” motifi çevrelemektedir.

Levha : 30

Yöresi	: Konya
Tarihi	: 19. Y.Y
Bulunduğu yer	: Vakıflar Halı ve Kilim Deposu, Ankara.
Envanter no	: -
Boyutlar	: 150 cm. x 374 cm .
Renkleri	: Kırmızı, sarı, krem, kahverengi, açık ve koyu yeşil, lacivert.

**Motifler :**

Desen ve Kompozisyon : Kilim krem rengi zemin üzerine yerleştirilmiş “canavar izi” motiflerinin oluşturduğu altıgen alanlardan meydana gelmiş ve bu alanların etrafını kırmızı ve mavi renkte “ Koç boynuzu” motifleri çevirmiştir. Altıgen alanlar kilimin ortasına üst üste gelecek şekilde sıralanmış ve aralarına “koç boynuzu” motifi yerleştirilmiştir. Krem zeminin etrafı lacivert renkli zemin üzerine değişik renkteki “ koç boynuzu” motifleri sıralanmıştır. Kilimin başlangıç ve bitiş kısmında krem renkli zemin üzerine “ bereket” motifleri yan yana sıralanmıştır.

Levha : 31

Yöresi : Ordu
Tarihi : 20. Y.Y
Bulunduğu yer : Özel koleksiyon
Envanter no : -
Boyutlar : 154 cm. x 168 cm .
Renkleri : Kırmızı, pembe, mavi, sarı, kahverengi.



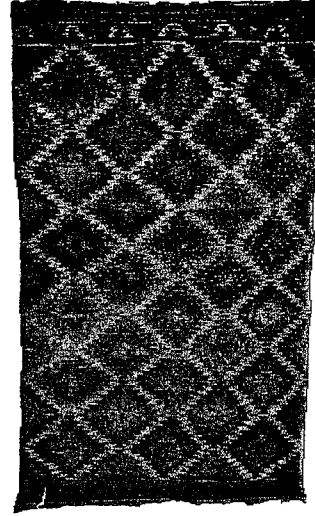
Motifler :



Desen ve Kompozisyon : Kilimin orta alanında dar mavi renkteki zemin içersine kırmızı renkte “eli belinde” motifi yerleştirilmiştir. Bu zemini çevreleyen kahverengi bordür “ bukağı” ve “ kurt ağzı” motifleri ile süslenmiştir. Kilimin orta bordürü sarı renkte yapılmış üzerine değişik renkte “nazarlık” motifleri yerleştirilmiştir. En dıştaki yarı kırmızı yarı pembe zeminli bordür içine altıgen form içine yerleştirilmiş “kurt ağzı” motifleri sıralanmıştır.

Levha : 32

Yöresi : Eskişehir, Seyitgazi
Tarihi : 19. Y.Y
Bulunduğu yer : Türk ve İslam eserleri Müzesi,
 İstanbul.
Envanter no : -
Boyutlar : 146 cm. x 378 cm .
Renkleri : Kırmızı, sarı, açık mavi, krem,
 kahverengi, yeşil, siyah,
 turuncu, mor.



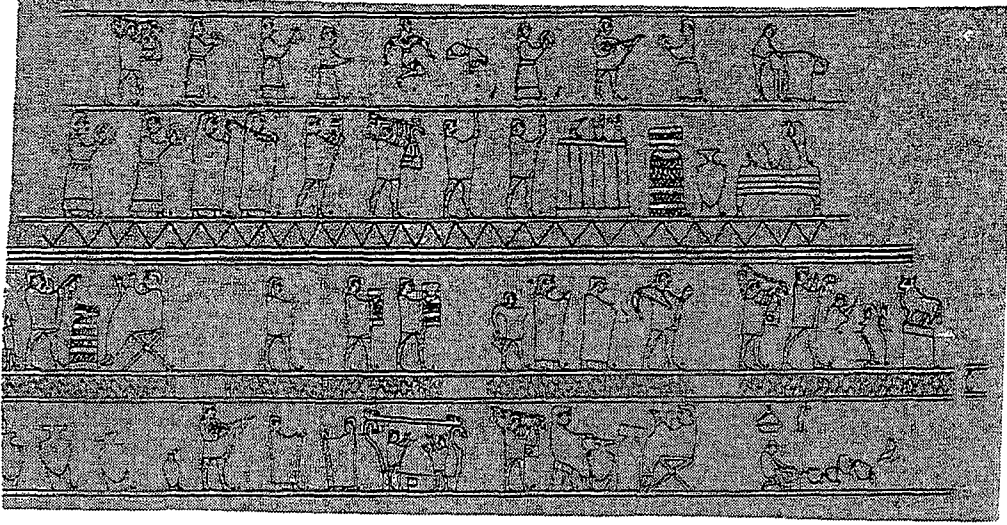
Motifler :



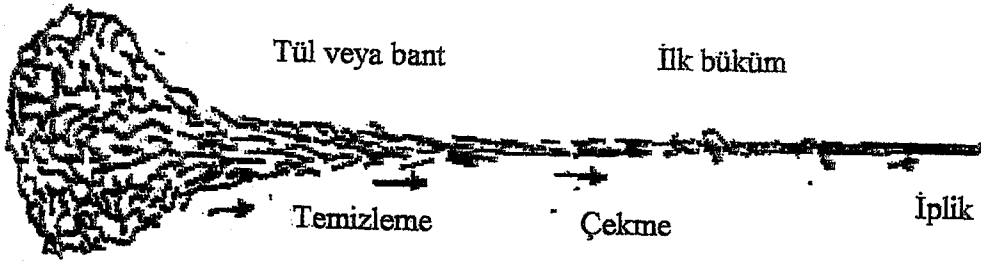
Desen ve Kompozisyon : Değişik renklerdeki "Nazarlık" motifleri kaydırılmış eksenler üzerine yerleştirilerek işlenmiştir. Kilimin bir ucu testere dişleri, diğer ucu "nazarlık" motiflerinin bulunduğu bordürlerle bezenmiştir.



7. ÇİZİMLER



Çizim 1



Çizim 2



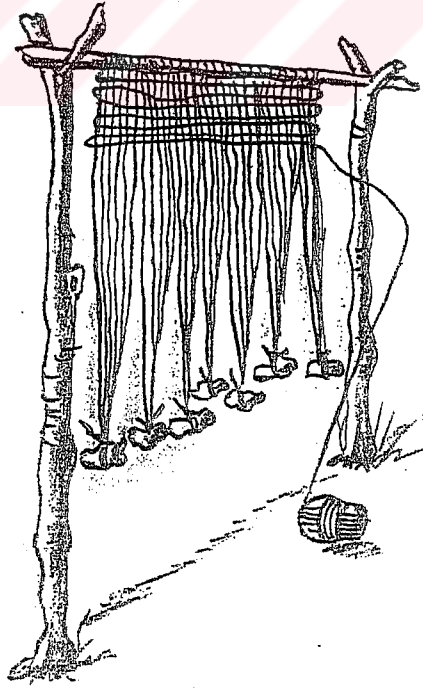
Çizim 3



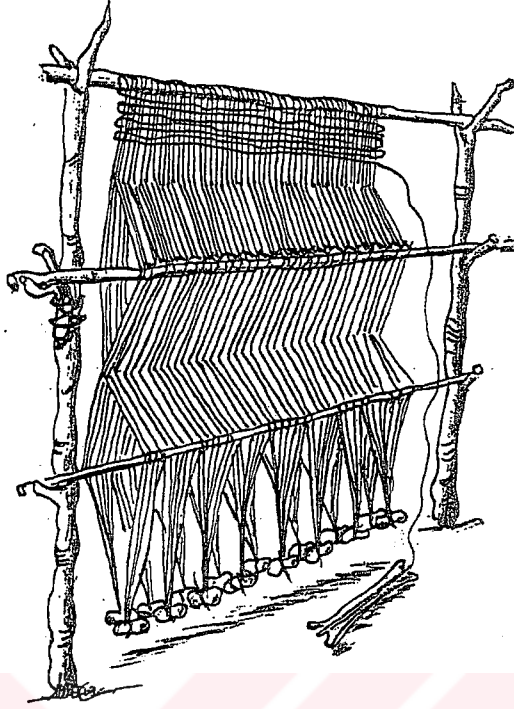
Çizim 4



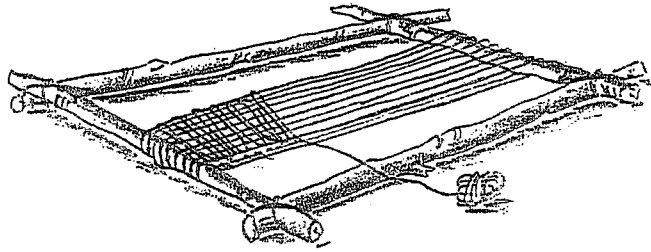
Çizim 5



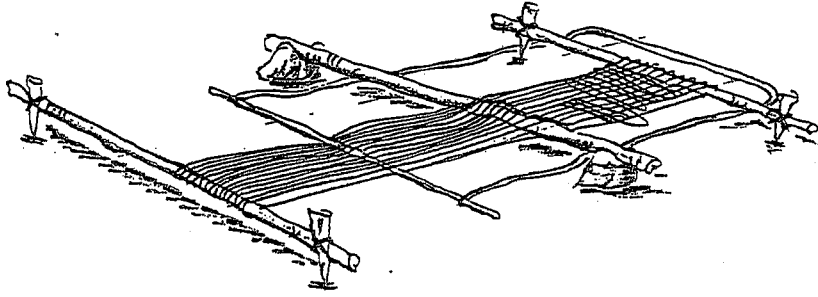
Çizim 6



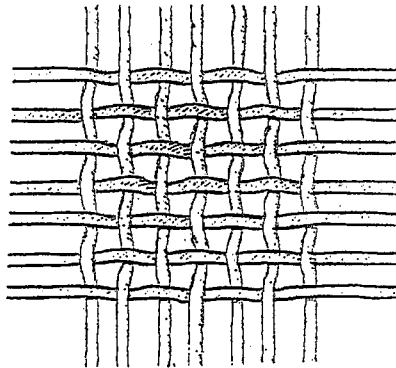
Çizim 7



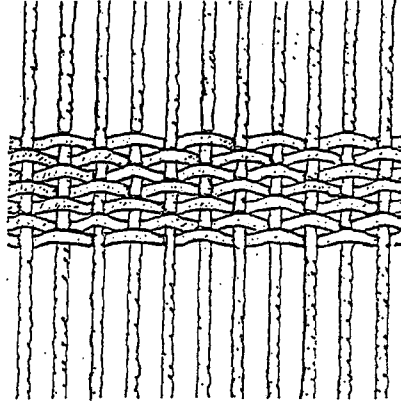
Çizim 8



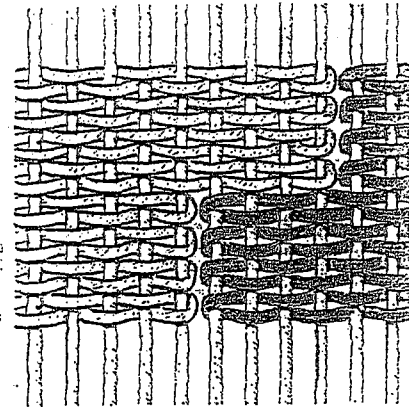
Çizim 9



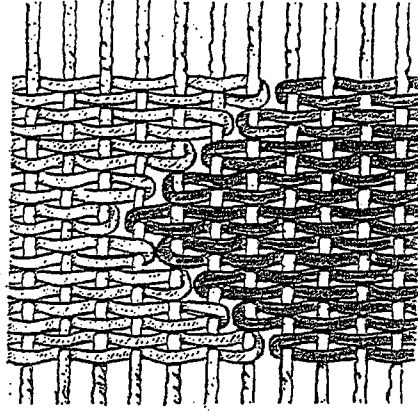
Çizim 10



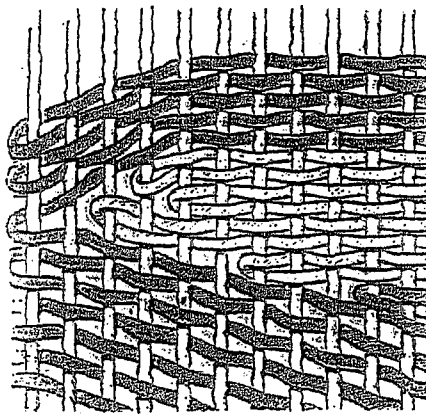
Çizim 11



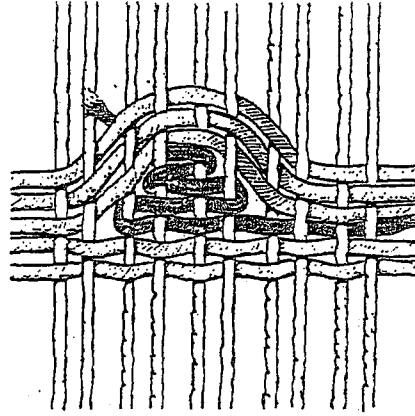
Çizim 12



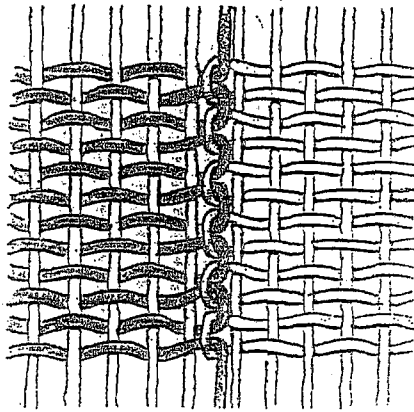
Çizim 13



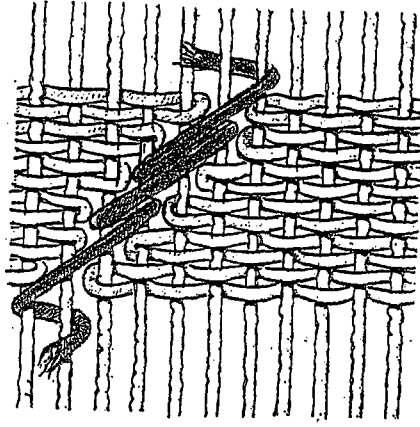
Çizim 14



Çizim 15



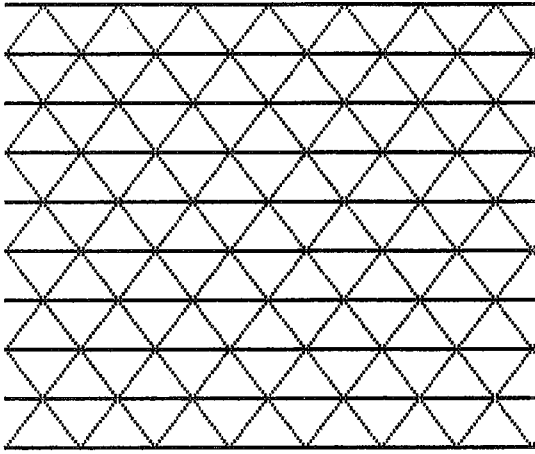
Çizim 16



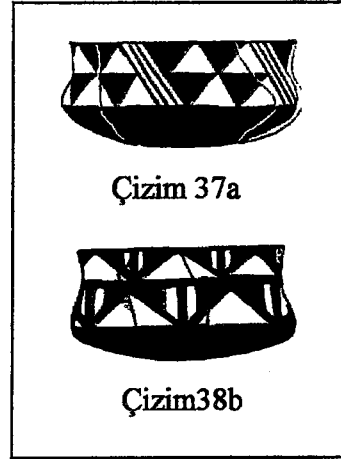
Çizim 17



Çizim 18

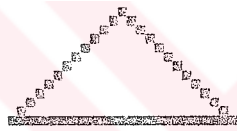


a- Prensiş şeması

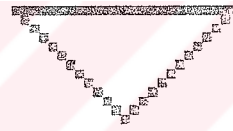


Çizim 37a

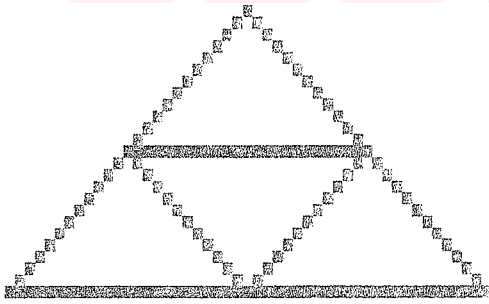
Çizim38b



b- Düz üçgen



c- Ters üçgen

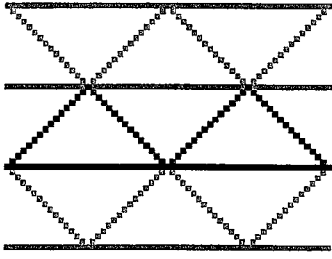


d- Dört üçgenin oluşturduğu büyük üçgen

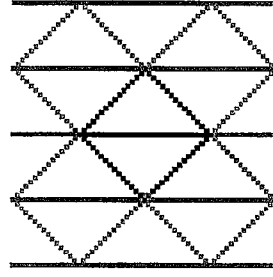


Çizim 37b

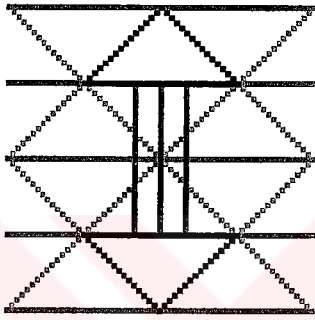
Çizim39b



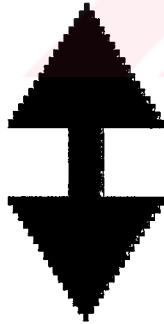
a- Prensip şemasındaki iki üçgen



b- Taban tabana iki üçgen

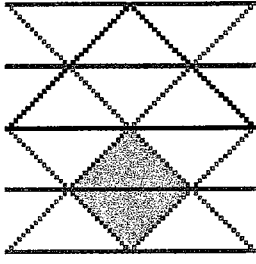


c- Ayrılan ve aralarına dik çizgi konulması

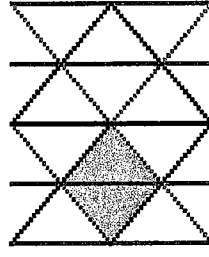


d- Bukağı motifi





a- İki üçgen büyüklüğü



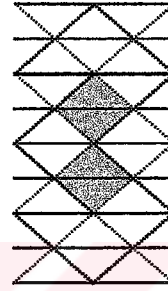
b- Paralel Çizgiler



Çizim 37a



c- Ana şekil



d- Şeklin alt tarafa simetrisi



e- Koç boynuzu motifi



Çizim 41a



Çizim 41b



Çizim 41c



Çizim 39c



Çizim 40e



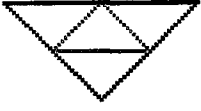
Çizim 41i



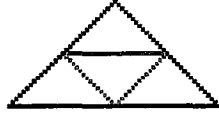
f- Sırt sırta koç boynuzu motifi



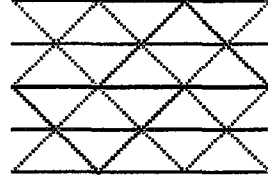
g- Karşı karşıya koç boynuzu motifi



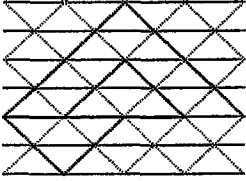
a- Ters büyük üçgen



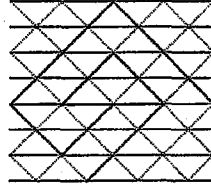
b- Düz büyük üçgen



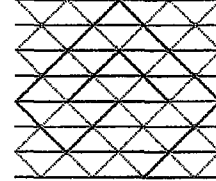
c-şeklin başlangıç noktası



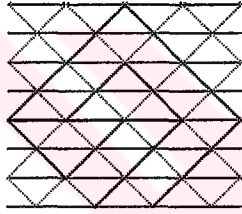
d- Çizginin üçgen formunu alması



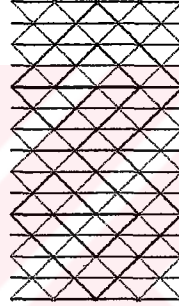
e- Sağ kenar



f-Diğer çizginin bulunduğu alan



g- Paralel çizgilerin çekilmesi



h- Simetrisinin alınması



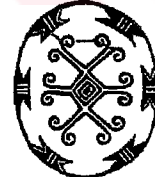
ı- Koç boynuzu motifi



Çizim 41a



Çizim 41b



Çizim 41c



Çizim 41ı



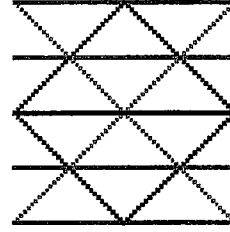
i- Sırt sırta koç boynuzu motifi



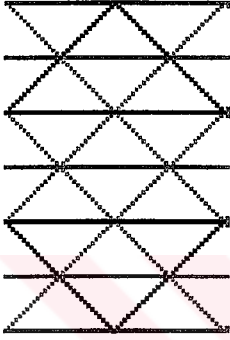
j-Karşı karşıya koç boynuzu motifi



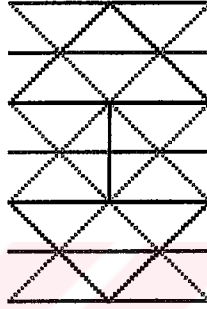
a- Büyük üçgen



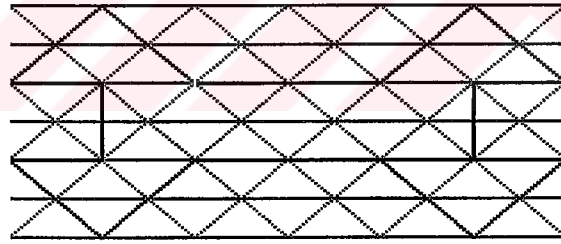
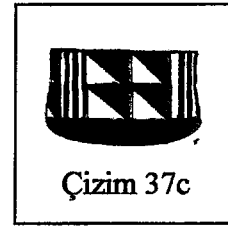
b- Taban tabana üçgenler



c- Ayrılmış üçgenler



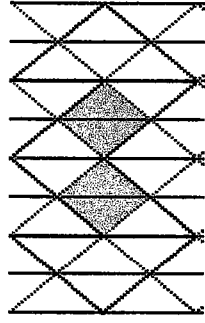
d- Ortadan dik çizgiyle ayrılan ana motif



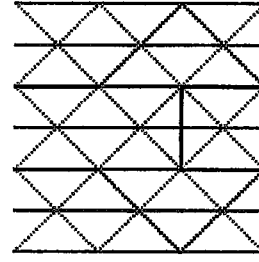
e- Uçların paralel çizgi ile birleştirilmesi



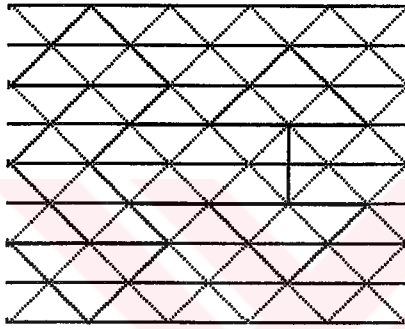
f- Kurt ağız motifi



a- Koçboynuzu motifi



b- Kurt ağzının ana motif



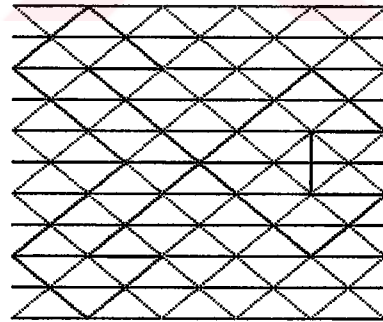
c- Koçboynuzu motifi ile kurtağzı ana şeklin birleşimi



d- Kurtağzı



e- Sıralı kurtağzı motifleri



f- Ters yerleştirilmiş koçboynuzu motifi



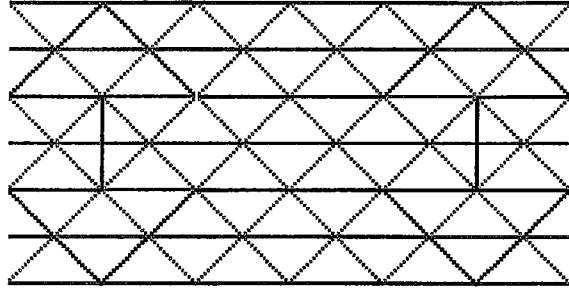
g- Kurtağzı motifi



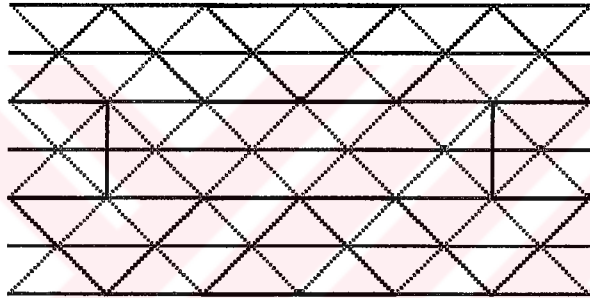
h- Karşı karşıya



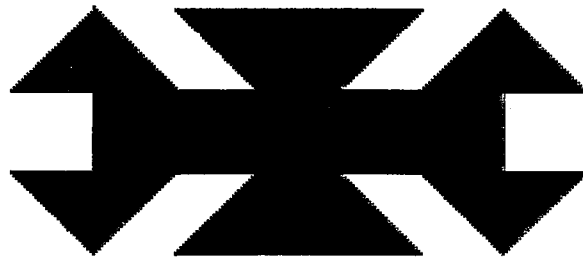
I- Sırt sırta



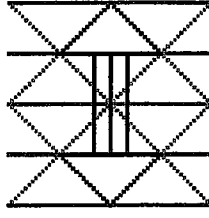
a-Kurt ağız motifi



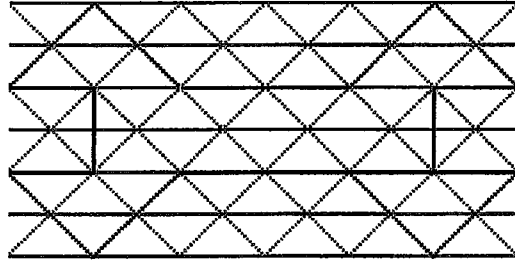
b- Paralel çizgilerin ortasına yerleştirilen büyük üçgenler



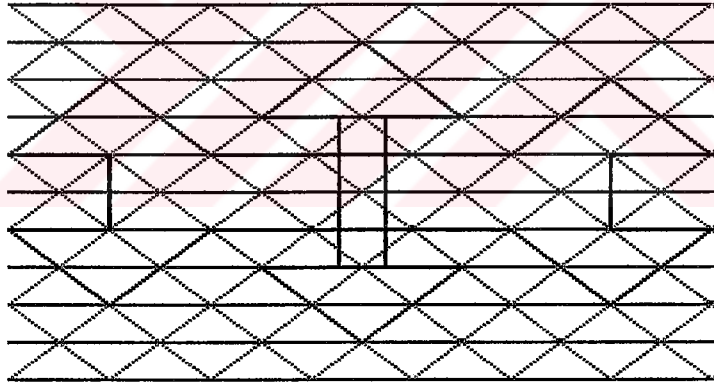
c- Kurtağız motifi



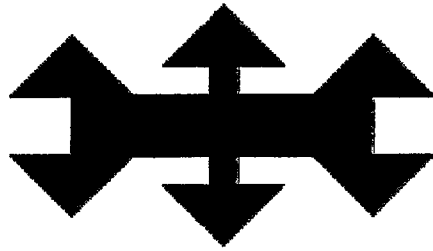
a- bukağı motifi



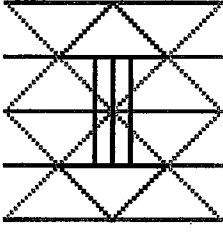
b- Kurt ağzı motifi



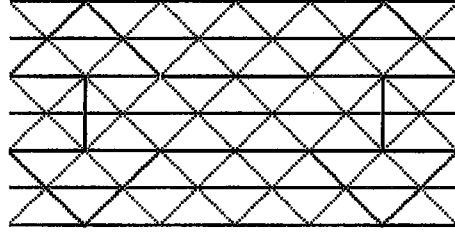
c- Bukağı motifi ile Kurt ağzı motifinin birleşimi



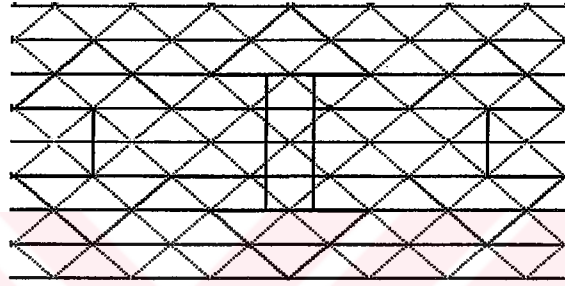
d- Kurt ağzı motifi



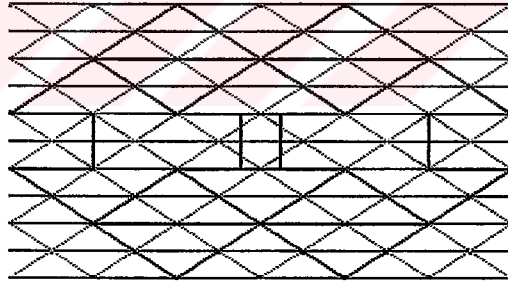
a- Bukacı motifi



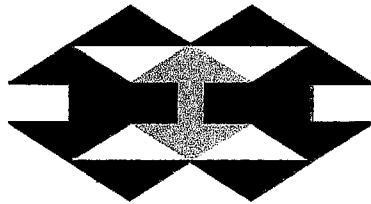
b- Kurt ağzı motifi



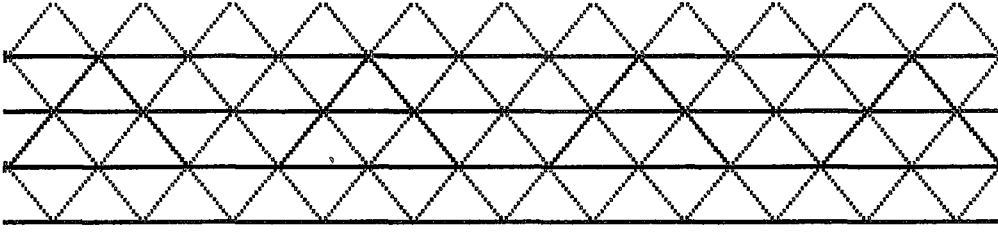
c- Farklı renkteki bukağı motifi ile kurt ağzı motifinin birleşimi



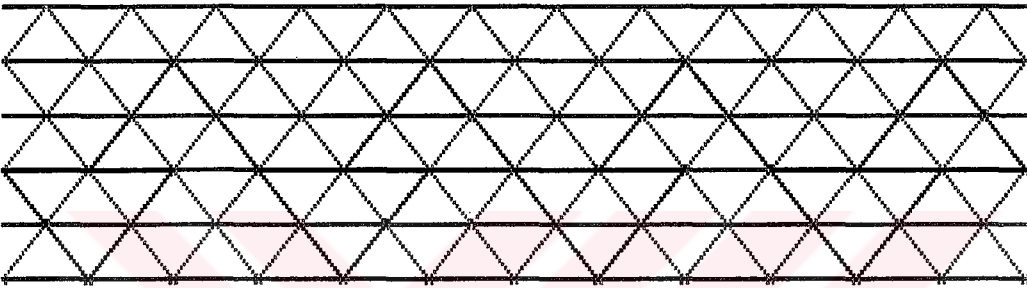
d- Bukacı motifinin uç kısmının sağ ve sol tarafına yerleştirilmiş üçgenlerle birleşimi



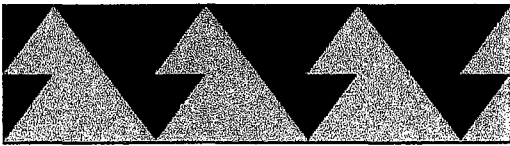
e- Kurt Ağzı motifi



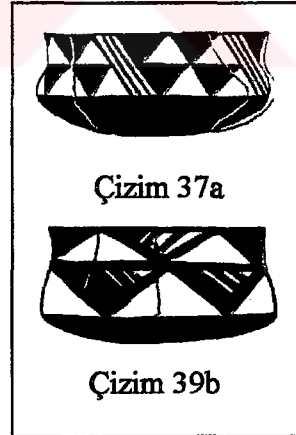
a- Küçük üçgen aralığı kadar bırakılan büyük üçgenler



b- Simetrisi alınarak yarım sağ veya sola kaydırılmış üçgenler

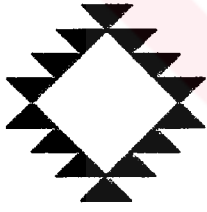


c- Canavar ayağı motifi

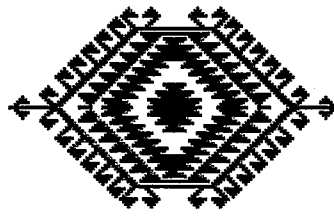
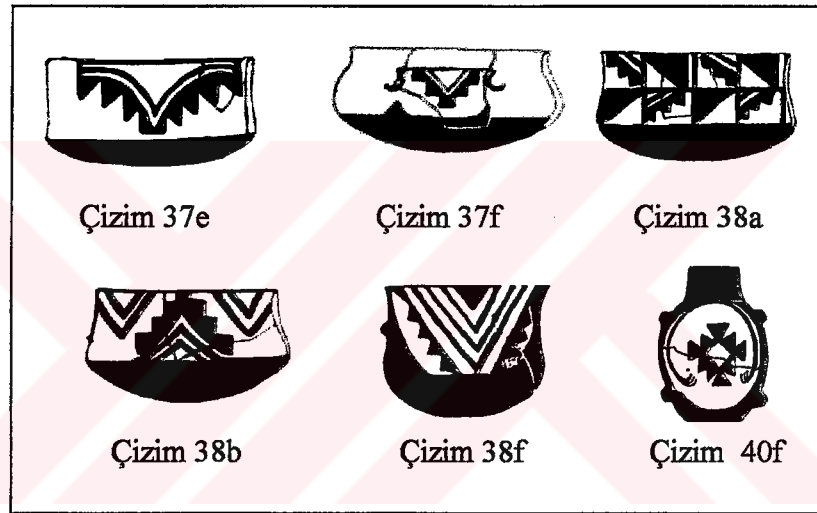




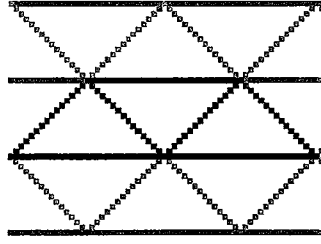
a- Ana şekil



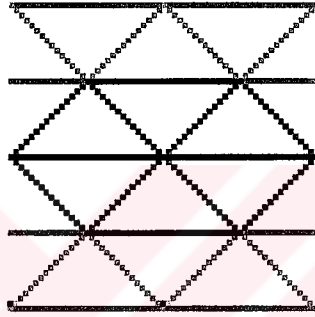
b- Nazarlık motifi



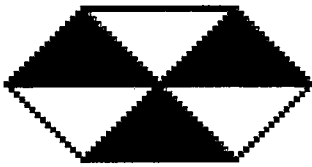
c- Canavar izi motifi



b- İki Ters , bir düz üçgen



b- Taban tabana simetri



C- Göz motifi



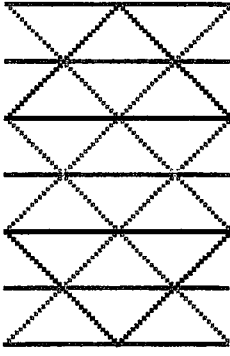
Çizim 37a



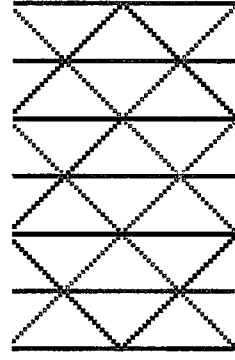
Çizim 39b



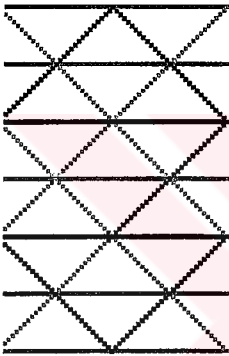
Çizim 38d



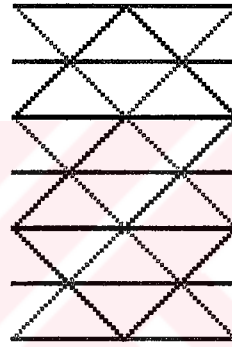
a- Bir düz, bir ters üçgen



b- Üstteki üçgenin ortası ile sol ucun birleşimi



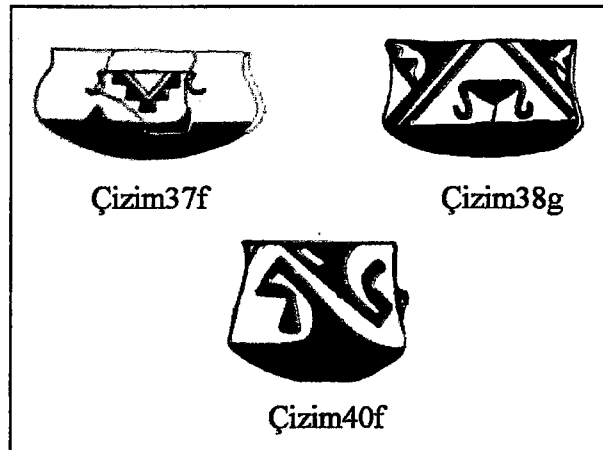
c- Alttaki üçgenin ortası ile sağ ucun birleşimi



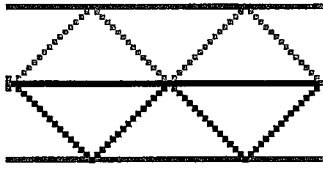
d- Paralel çizgi ile birleştirilmesi



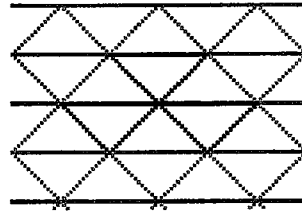
e- Çengel motifi



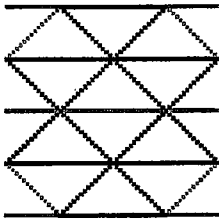
Çizim 31



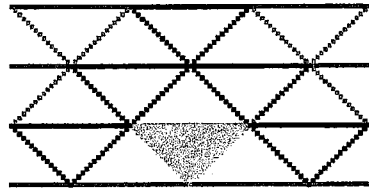
a- İki Ters üçgen



b- İki üçgenin ortası



c- Alt tarafa simetrisi



d- Üç ters üçgen



e- İki katlı

f- Üç katlı
Nazarlık motifleri

g- Dört katlı



Çizim 37e



Çizim 37f



Çizim 38a



Çizim 38b

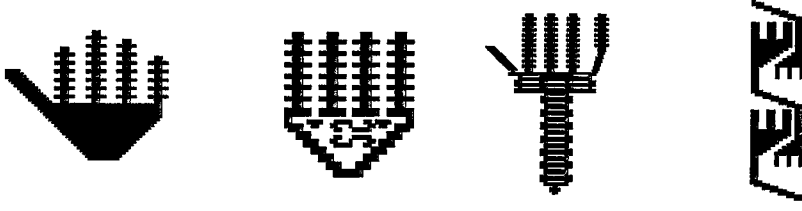


Çizim 38f



Çizim 40f

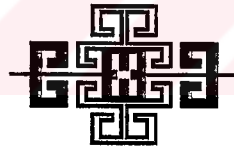
Çizim 32



a- Anadolu kilimlerinde görülen el motiflerinden birkaç tanesi



Çizim 33

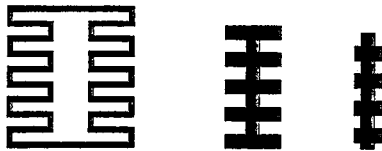


a- Göl motifi

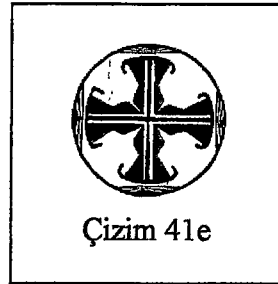


Çizim 39b

Çizim 34

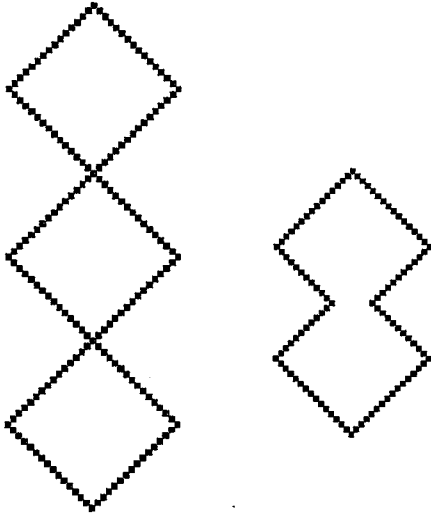


a- Tarak motifleri



Çizim 41e

Çizim 35



Alan sınırlamaları



Çizim 41f

Çizim 41g

Çizim 36



a



b



c



d

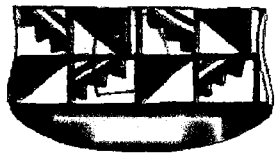


e

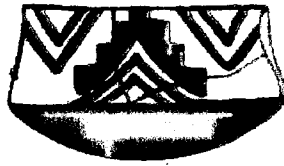


f

Çizim 37 Hacılar V. Katına ait kaplar üzerindeki bezemeler



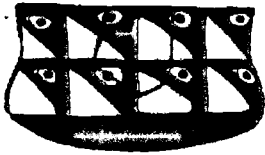
a



b



c



d



e



f



g

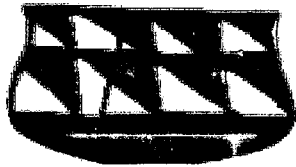


h

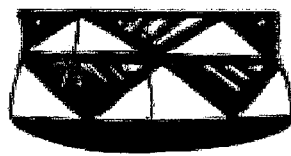


i

Çizim 38 Hacılar IV. Katına ait kaplar üzerindeki bezemeler



a



b



c

Çizim 39 Hacılar III Katına ait kaplar üzerindeki bezemeler



a



b



c



d



e



f

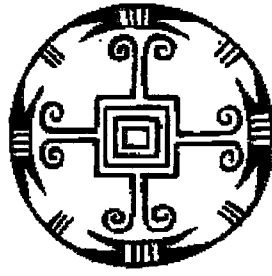


g

Çizim 40 Hacılar Katına ait kaplar üzerindeki bezemeler.



a



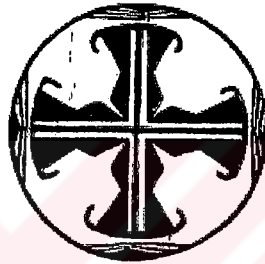
b



c



d



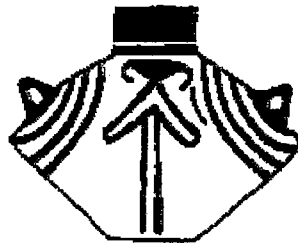
e



f



g

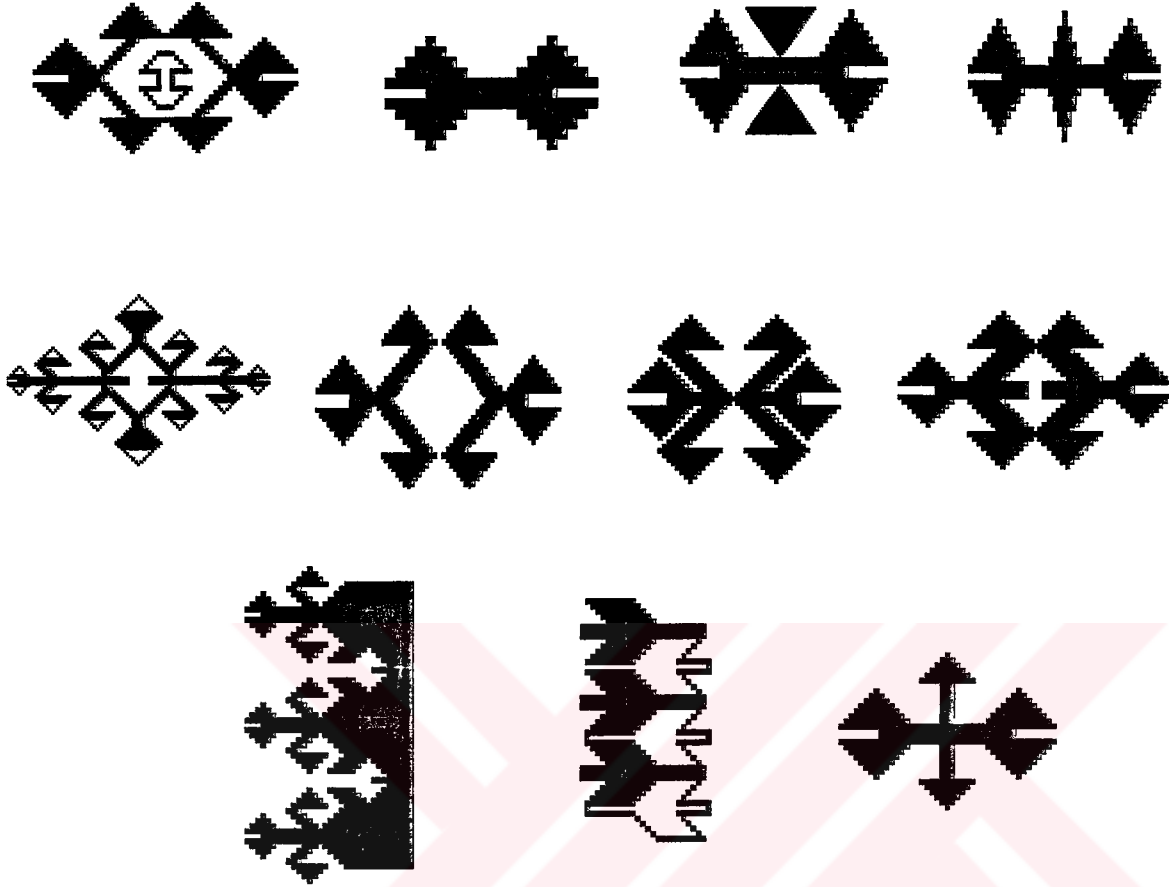


h



i

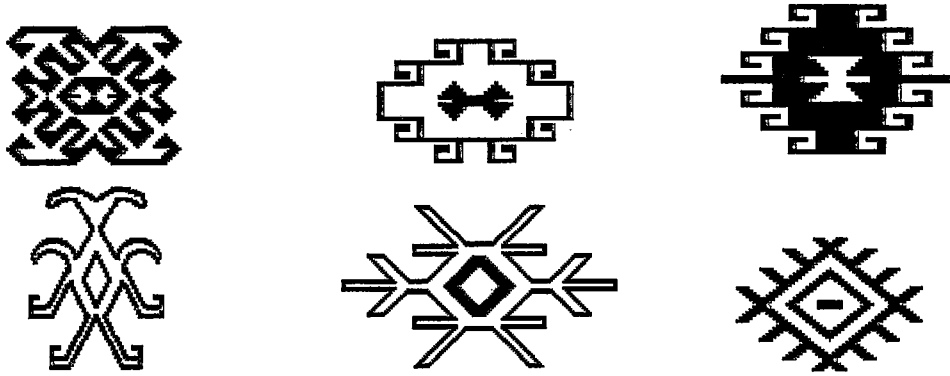
Çizim 41 Hacılar I. Katına ait kaplar üzerindeki bezemeler



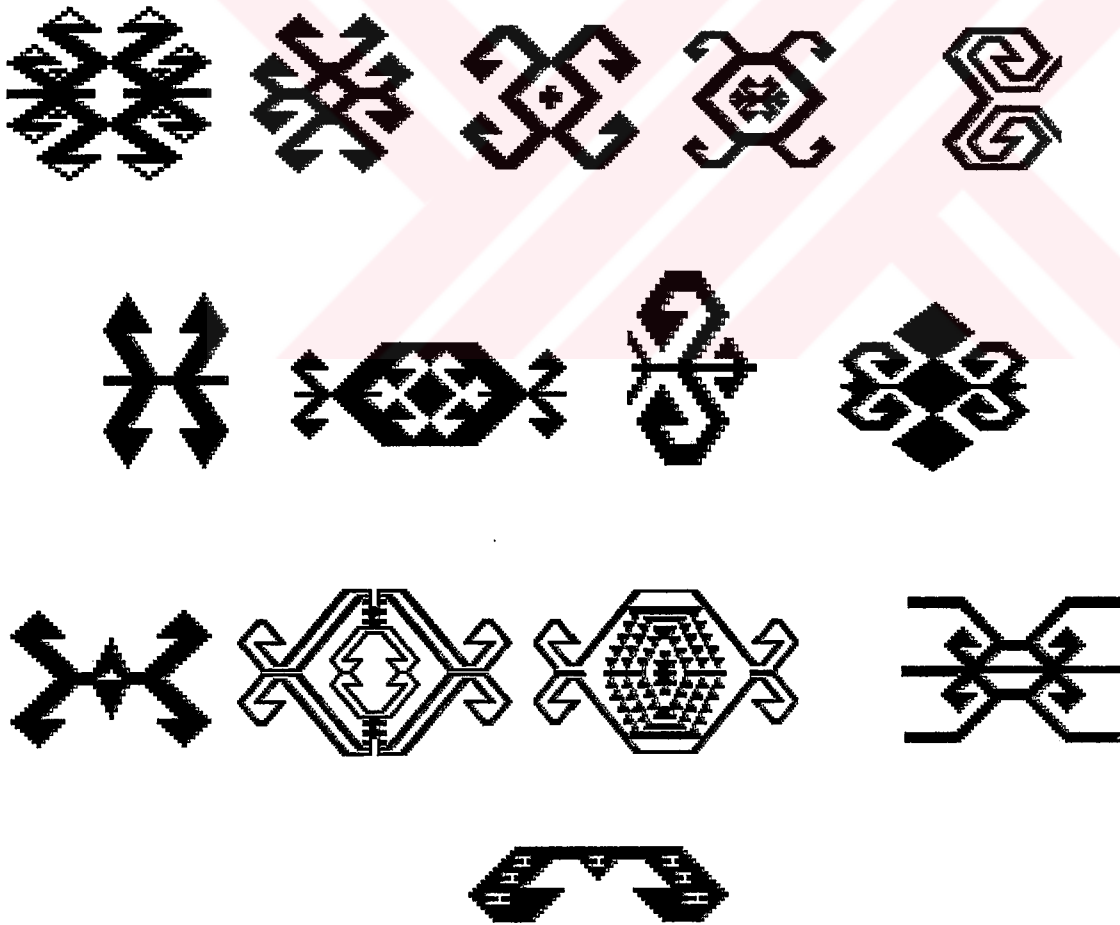
a- Kurtağzı motifleri



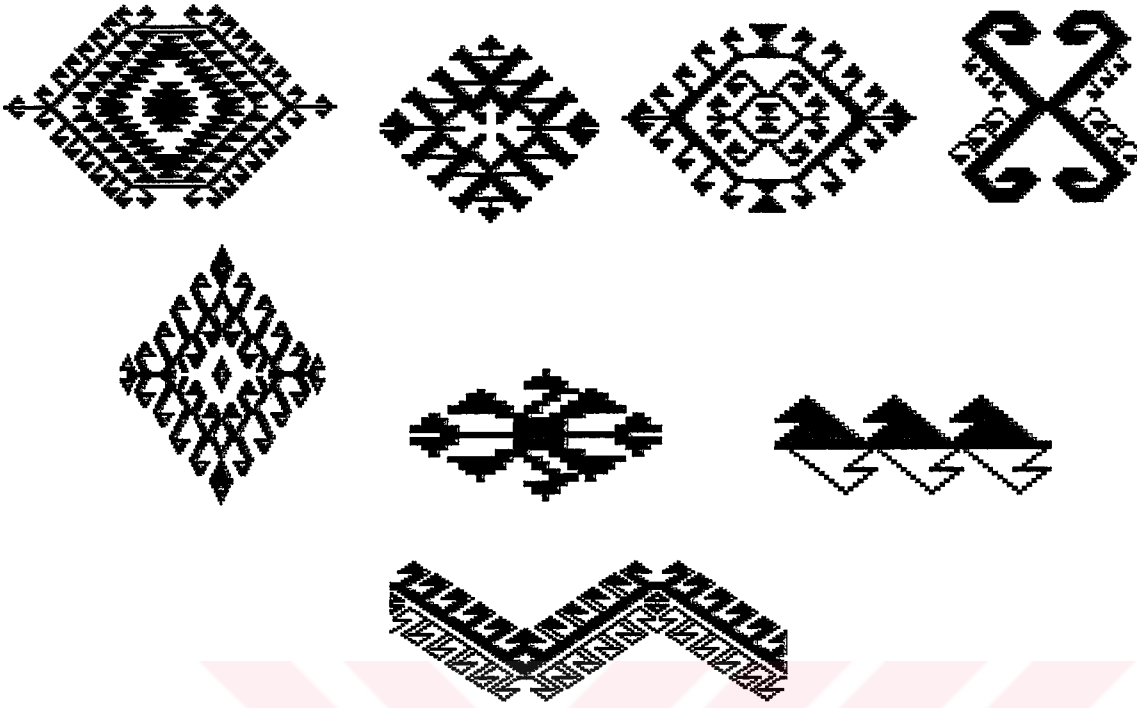
b- Bukağı motifleri



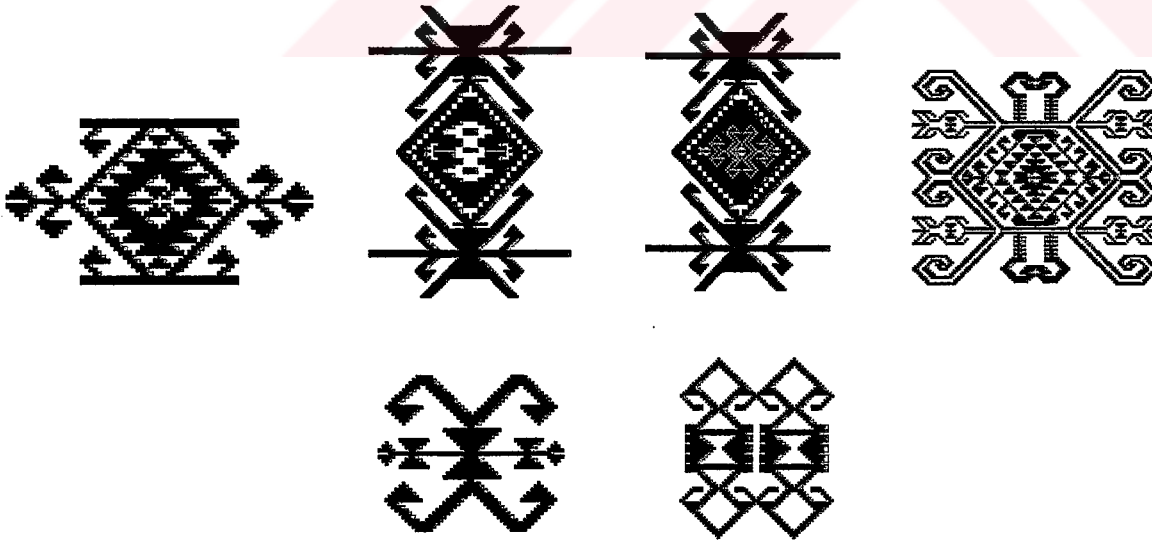
a- Pıtlak motifleri



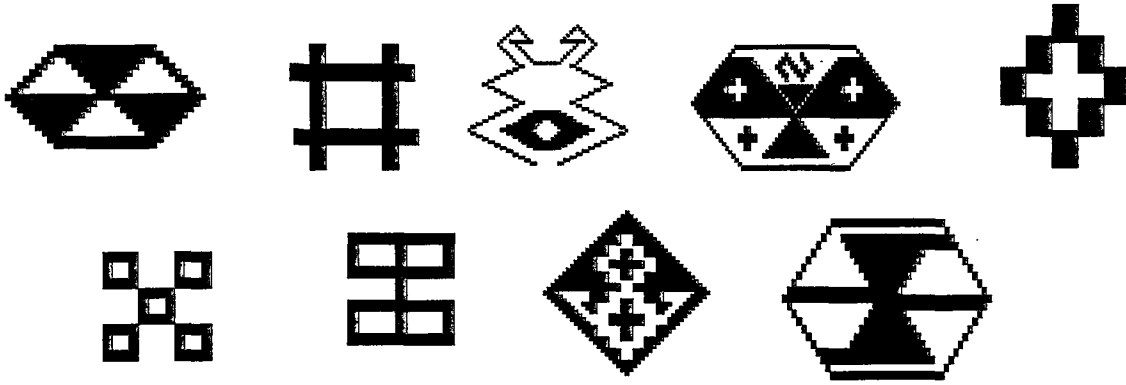
b- Koçboynuzu motifleri



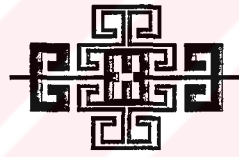
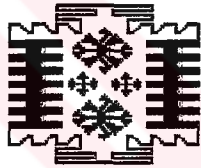
a- Canavar izi ve canavar ayakları motifleri



b- Bereket motifleri

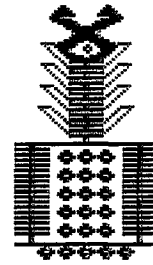
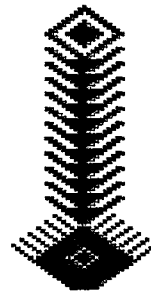
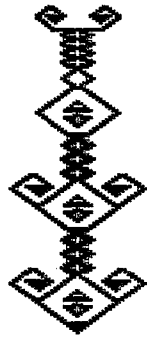
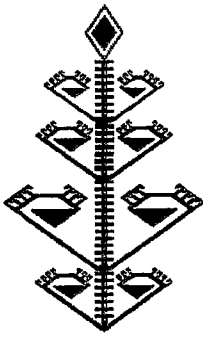


a- Göz motifleri



b- Sandık motifleri

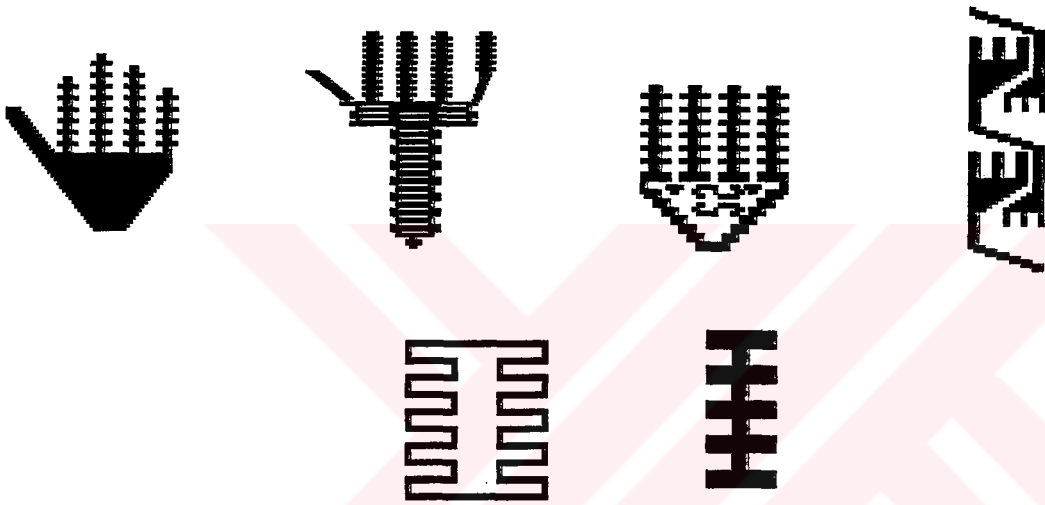
c- Göl motifleri



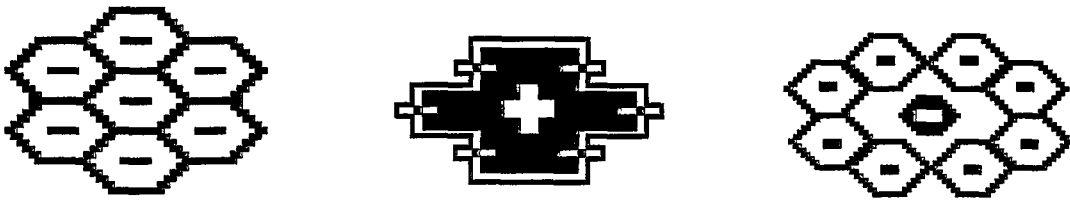
d- Hayat ağacı motifleri



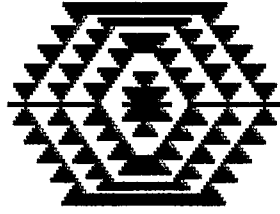
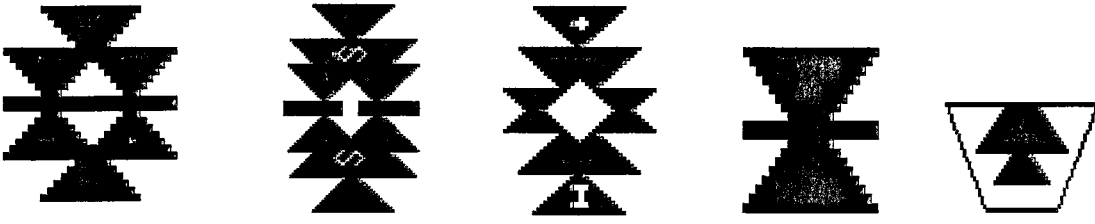
a- Elbelinde motifleri



b- El ve Tarak motifleri



c- Çiçek motifleri



a- Nazarlık motifleri



c- Suyolu motifleri

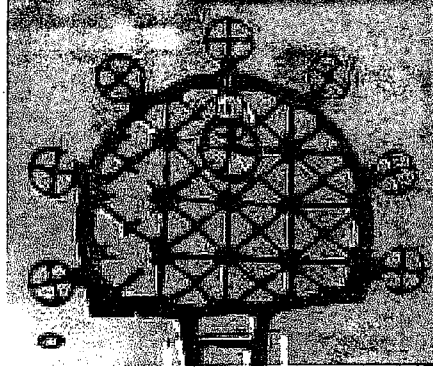
d- Çengel motifleri



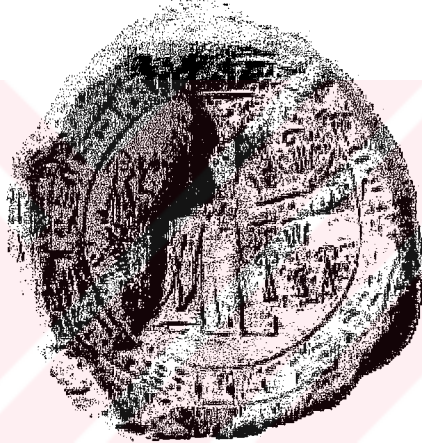
e- İbrik, Yaprak, Yıldız ve Kuş motifleri



Levha 1



a- Güneş kursu



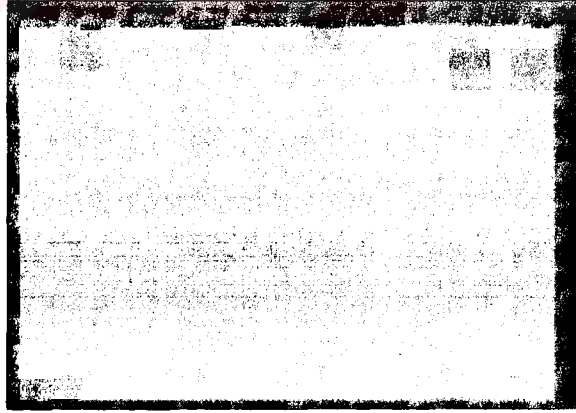
b- Hitit devrine ait bir mühür.



c- Bez içine sarılmış paketin bağlamasında kullanılan kurdeleler



a- Çatalhöyükte bulunan kömürleşmiş bez parçası



b- Bez ayağı dokuma detayı

Levha 3



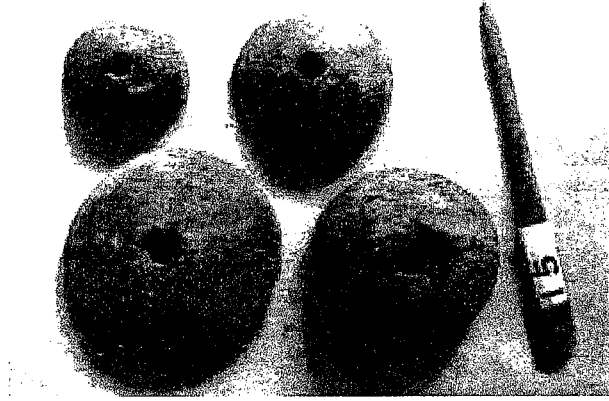
a- *Rubia tinctorium* (Kk boya)



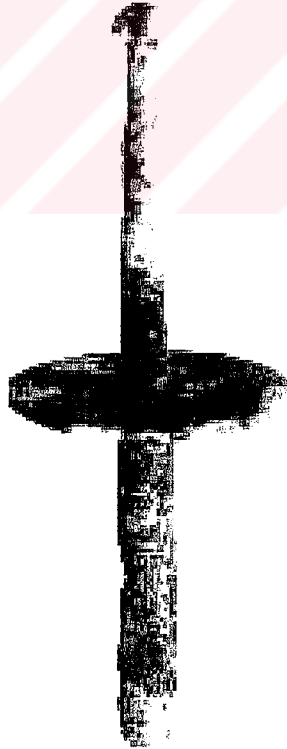
b- *Isatis tinctoria* (ivit otu)



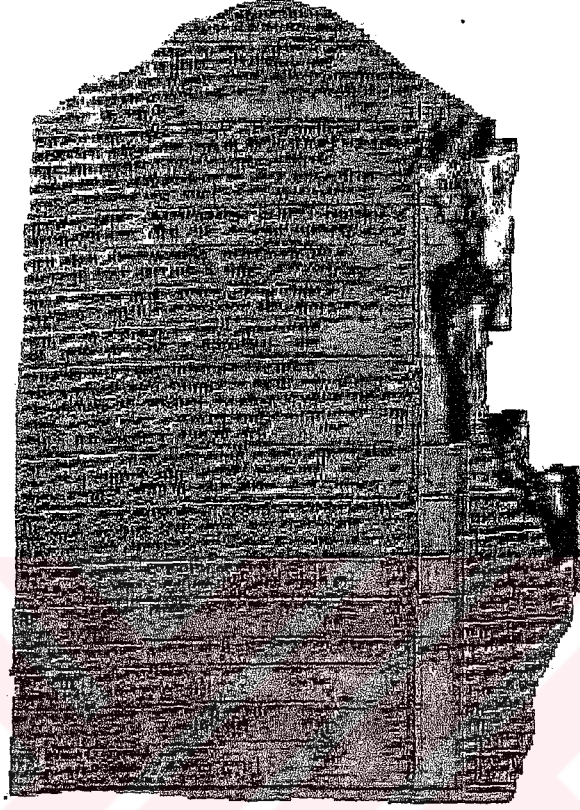
c- *Roseda Luteola* (Muhabbet ieği)



a- Kemik ve taş ağısaklar



b- Alacahöyükten çıkarılan bakır çağ yapısı gümüş kirman

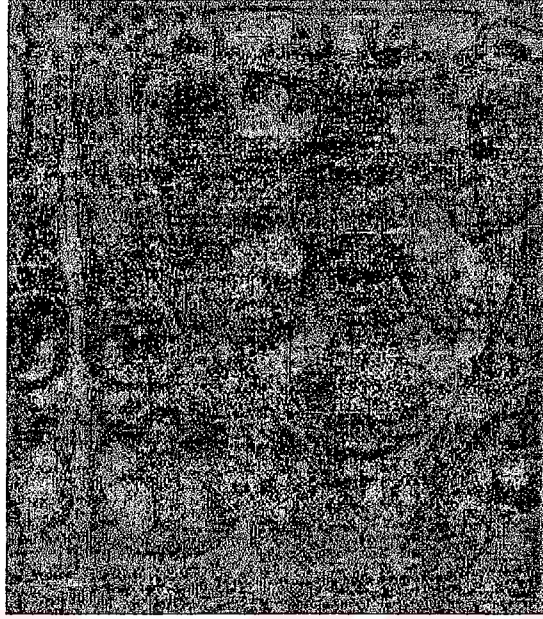


a- Hitit yasalarını içeren bir metinlik çivi yazılı tablet

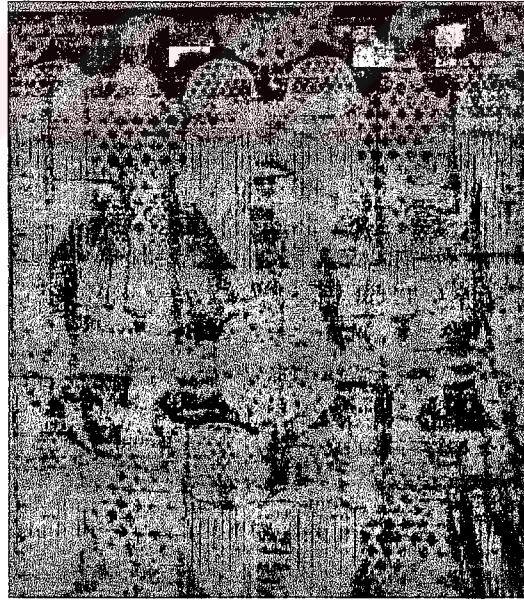


b- Hititlere ait kabartmalardaki kostüm görüntüsü

Levha 6



a- Anadolu Selçuklularına ait çift başlı kartal motifi bulunan kumaş



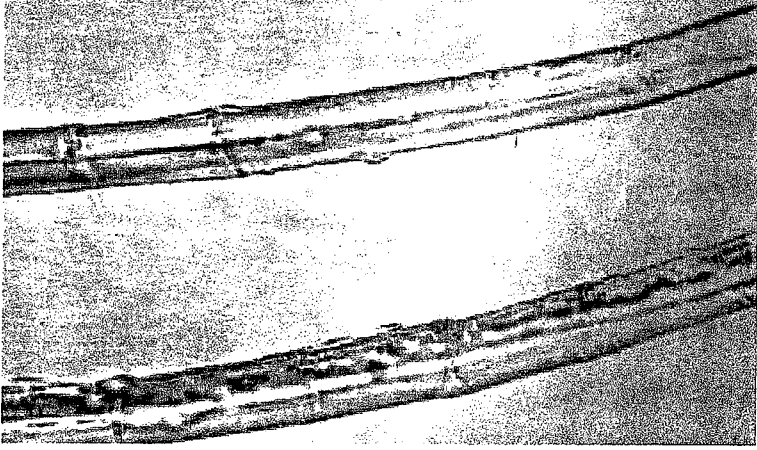
b-Kartal motifi Bizans dokuması



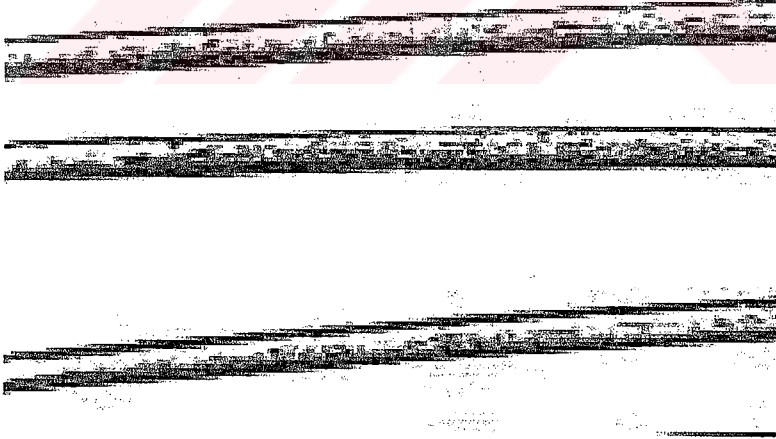
a-İpek lifinin mikroskop altındaki görünüşü



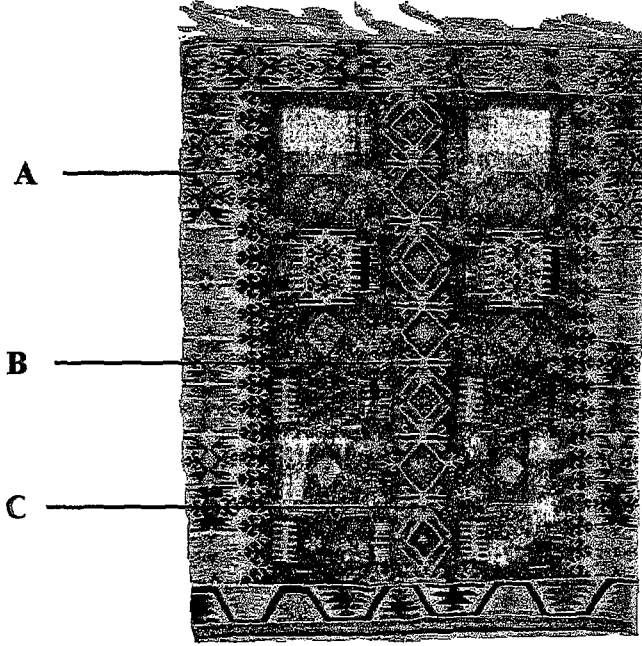
b- Pamuk lifinin mikroskop altındaki görünüşü



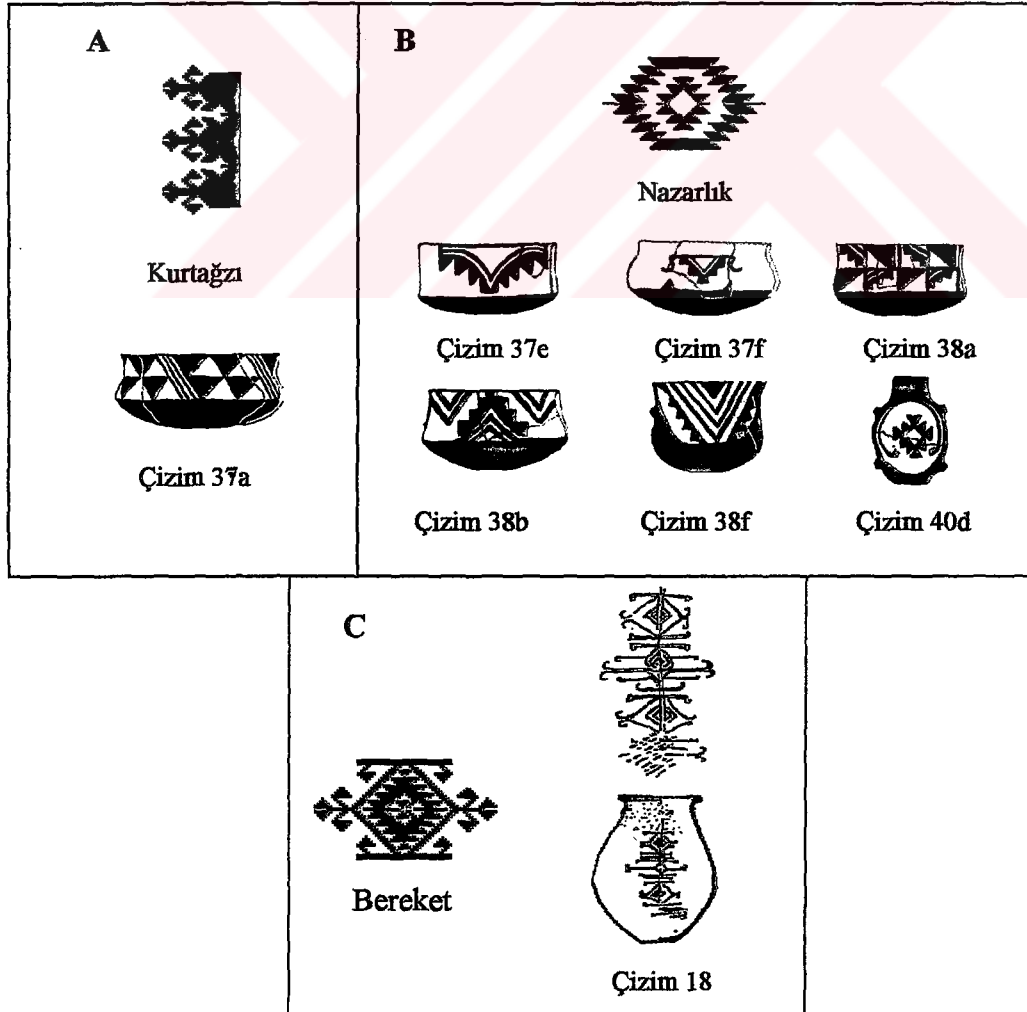
a- Keten lifinin mikroskop altındaki görünüşü

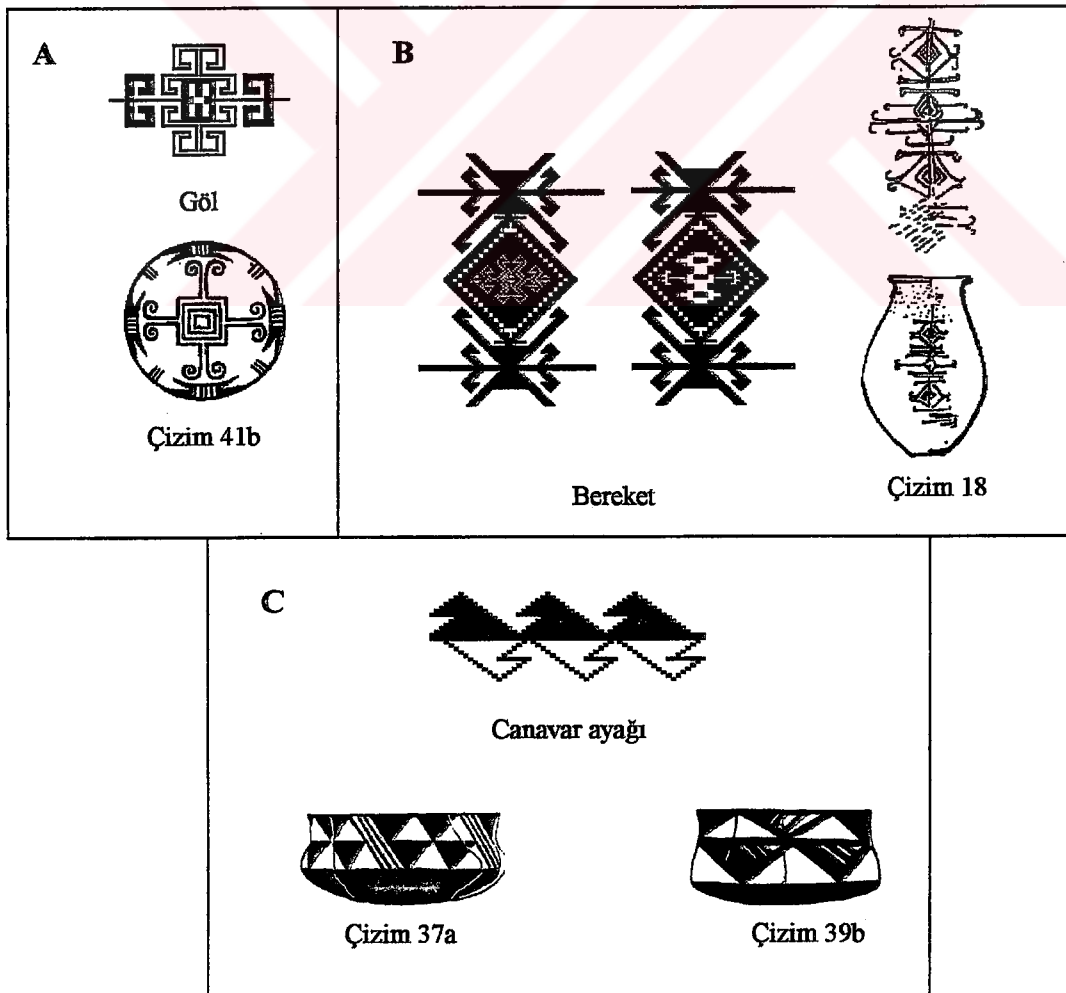
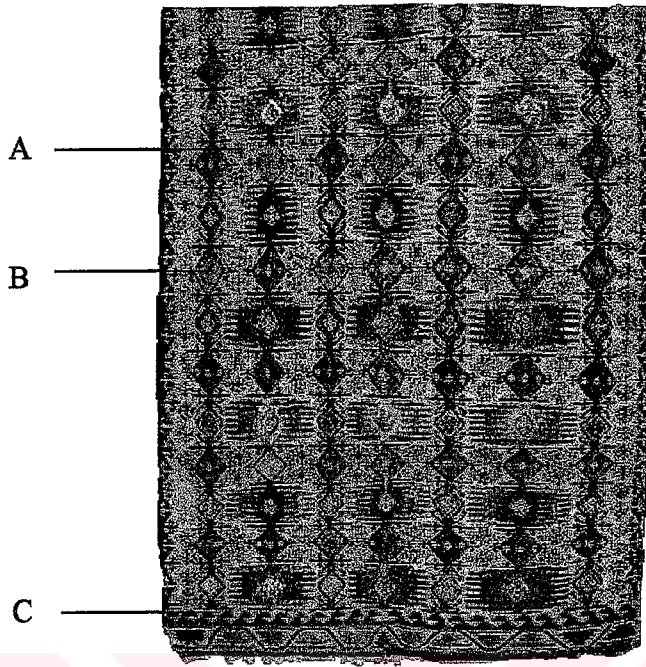


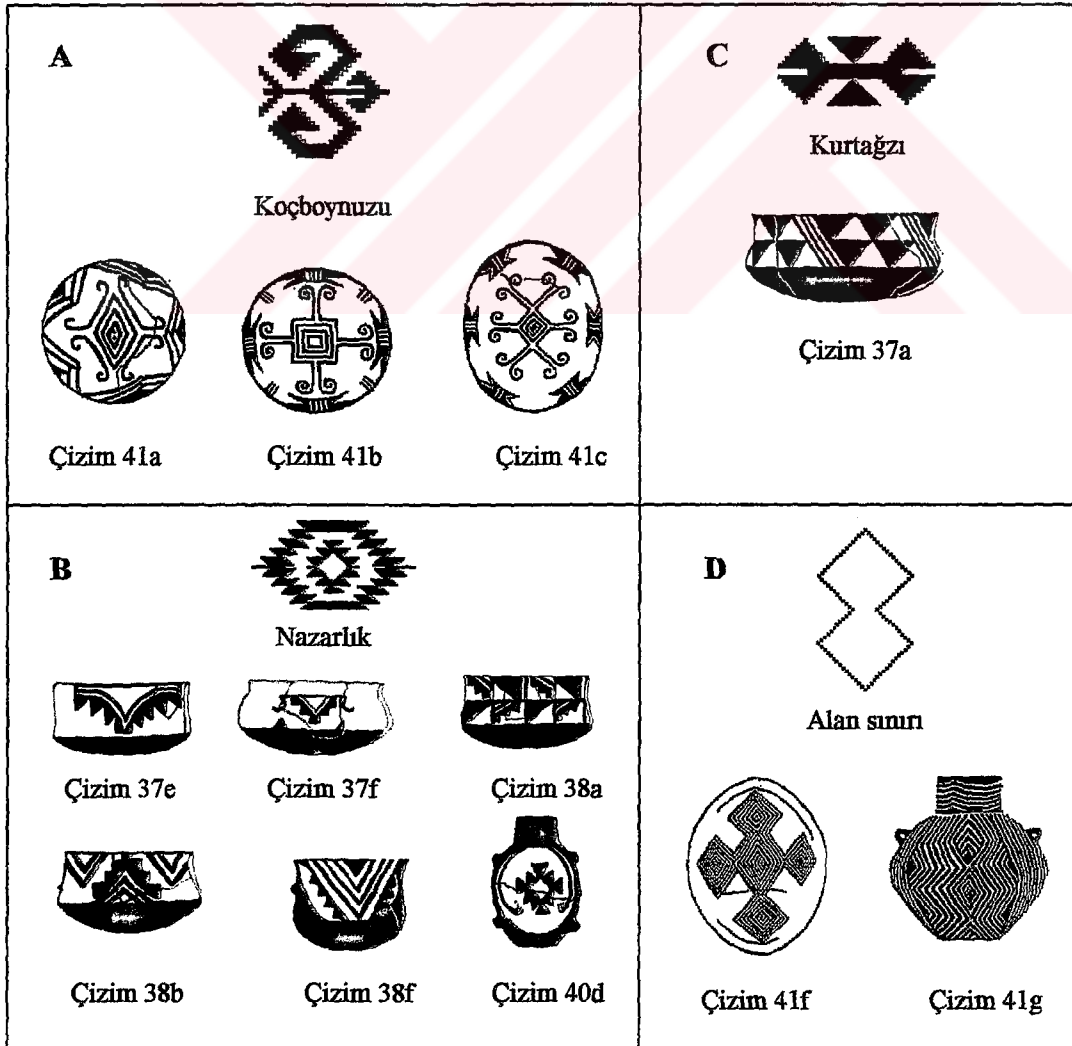
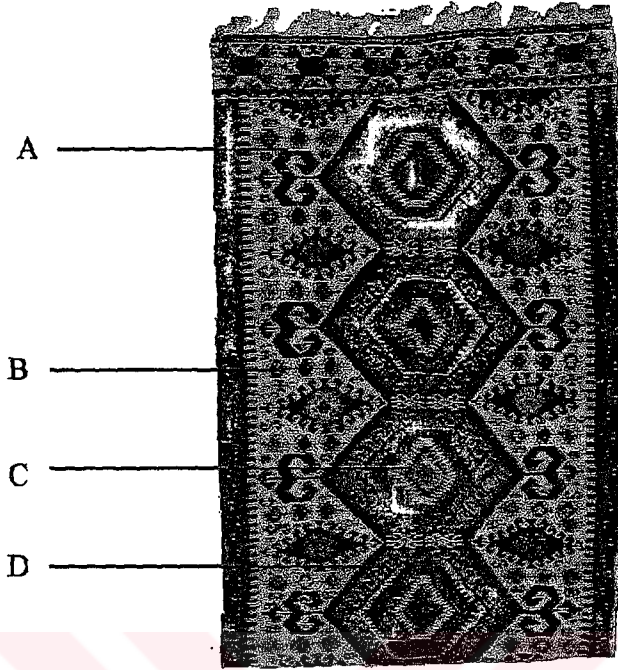
b- Naylon lifinin mikroskop altındaki görünüşü



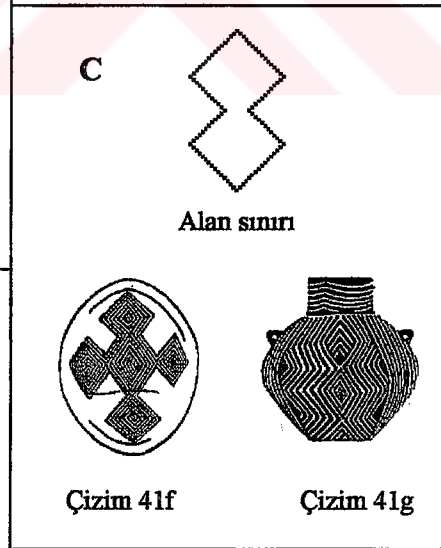
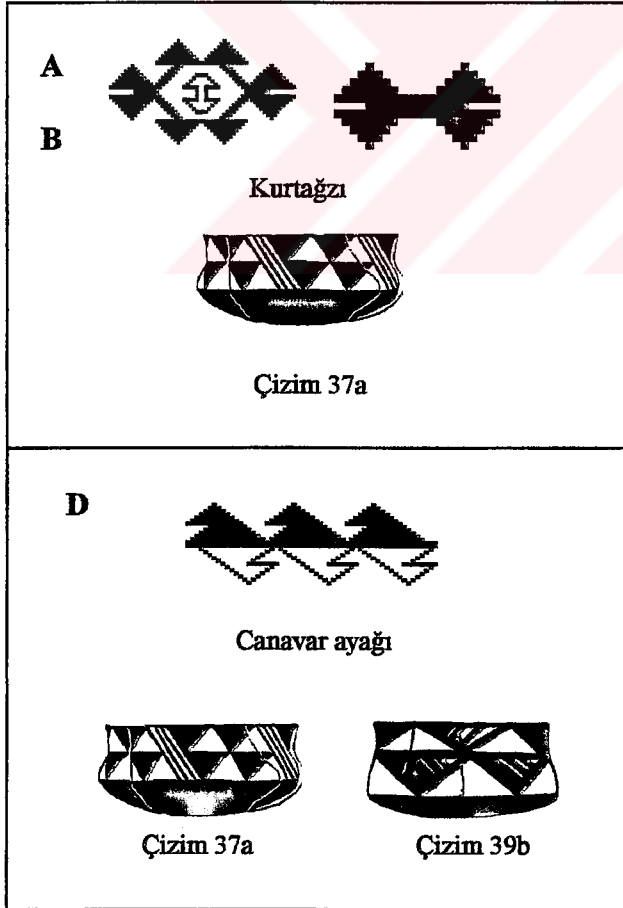
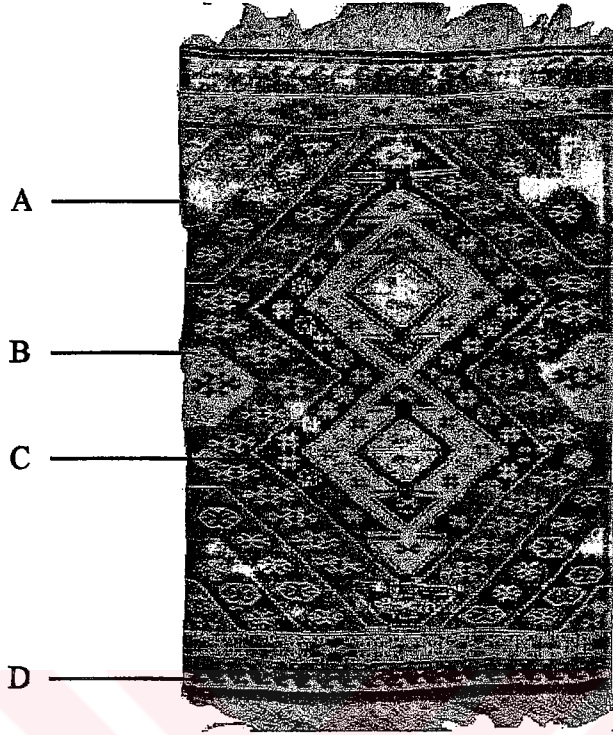
Adana yöresi kilim örneği

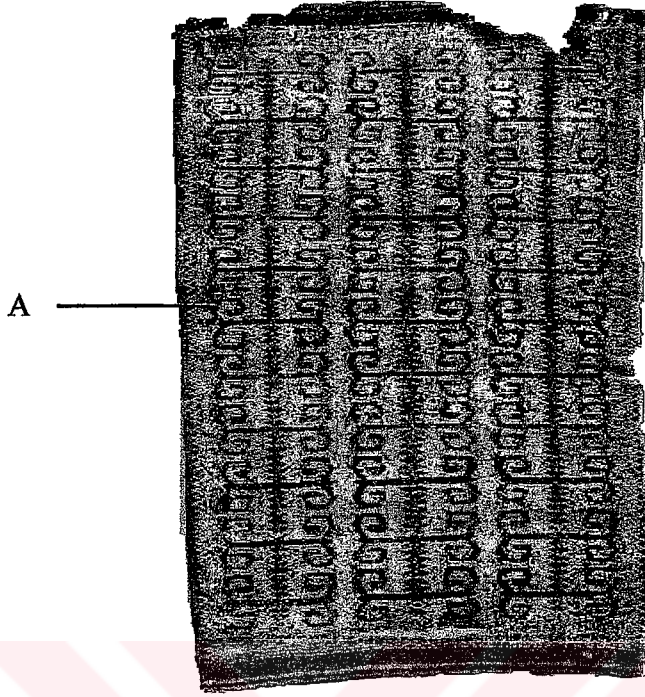




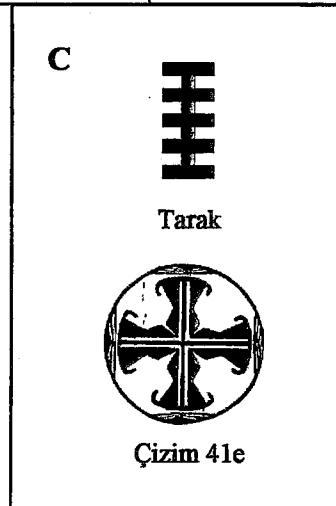
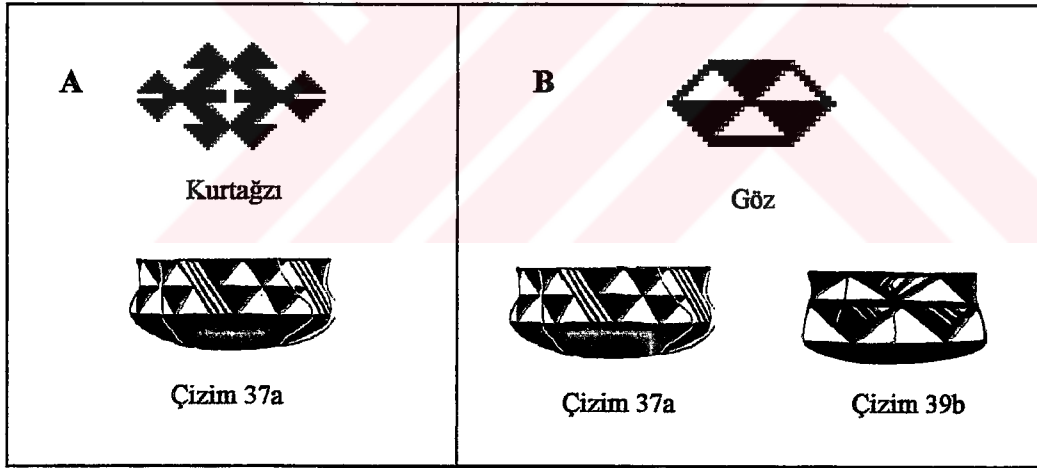
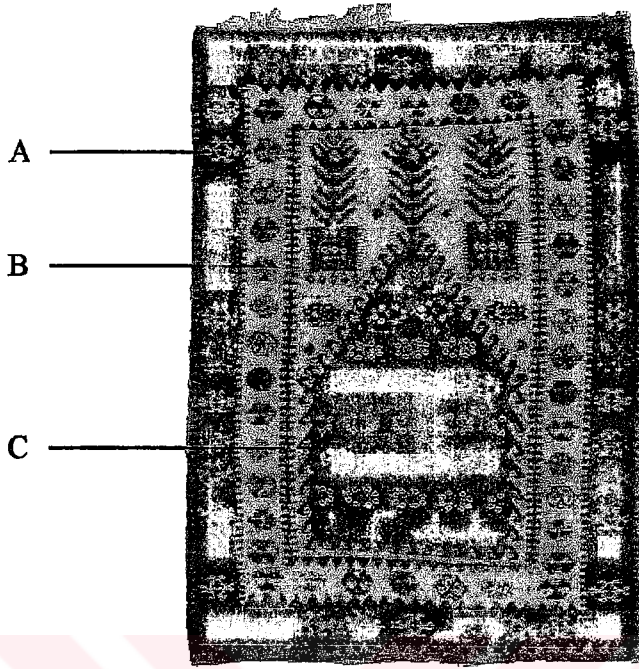


Levha 12

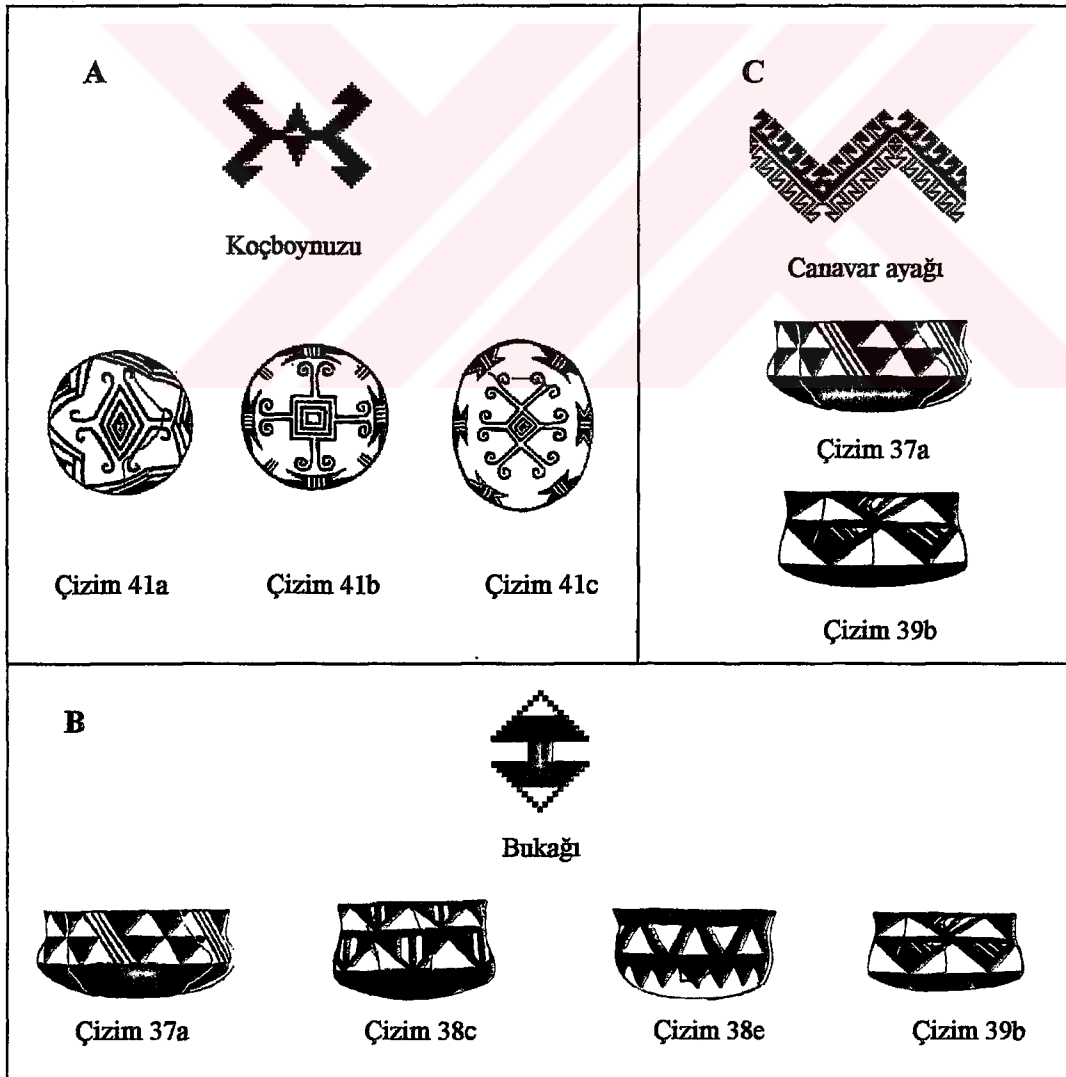
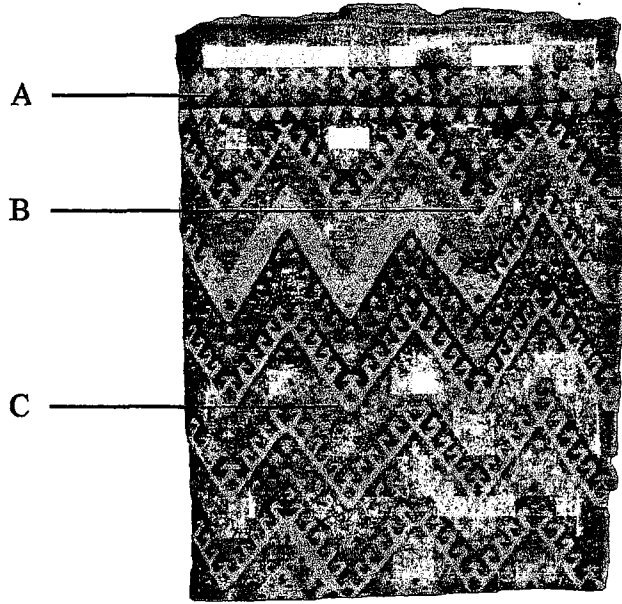




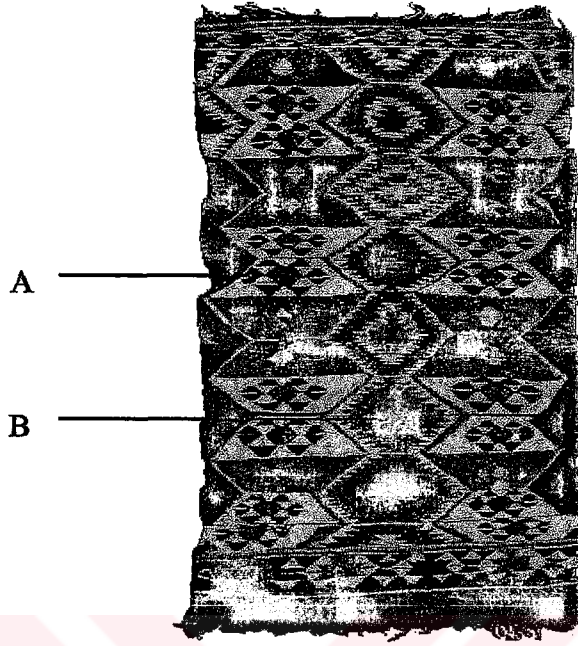
Levha 14



Levha 15



Levha 16



A



Kurtağzı



Çizim 37a

B



Nazarlık



Çizim 37e



Çizim 37f



Çizim 38a



Çizim 38b

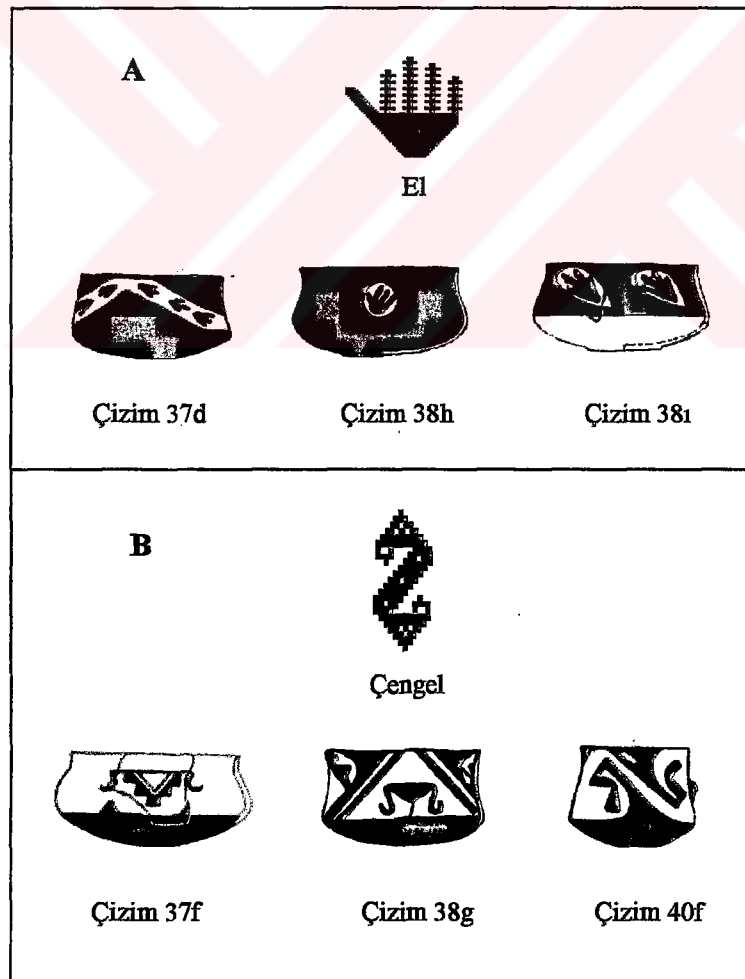
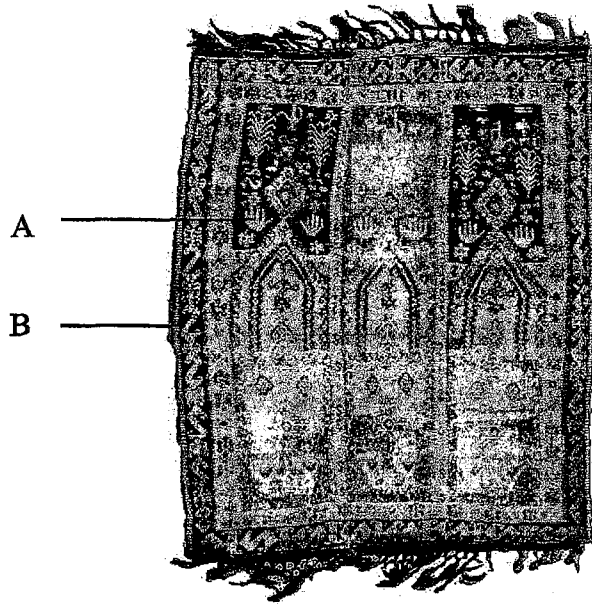


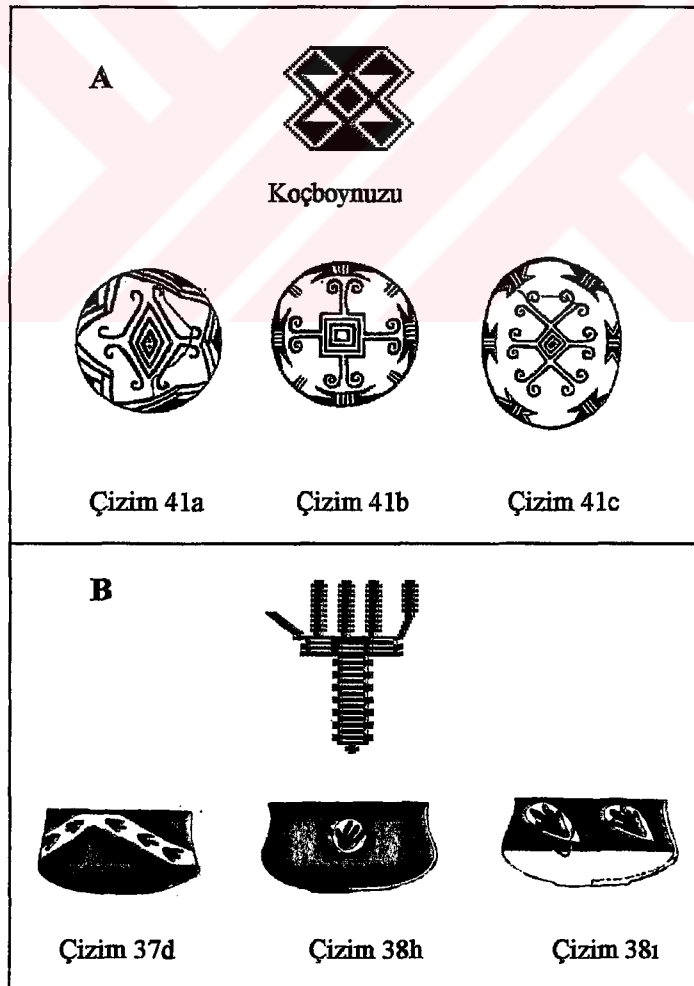
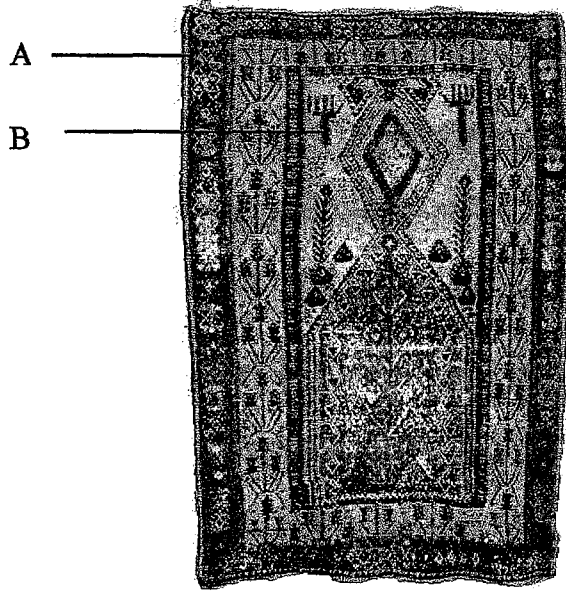
Çizim 38f



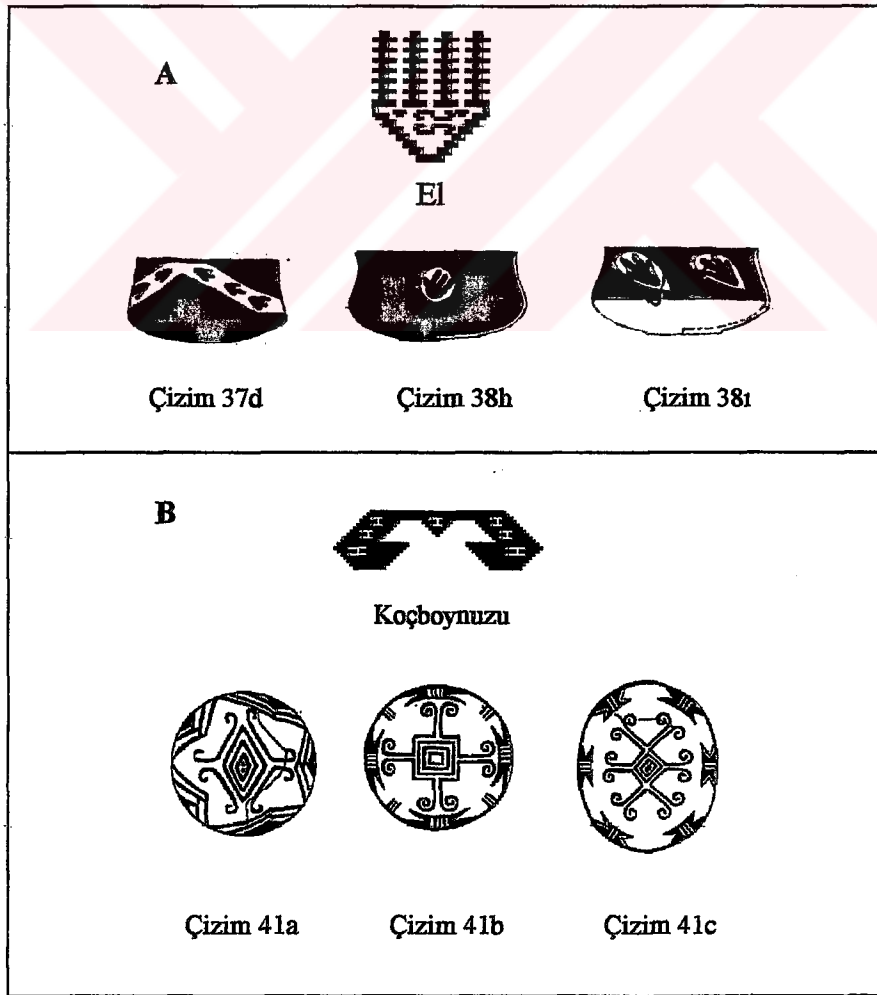
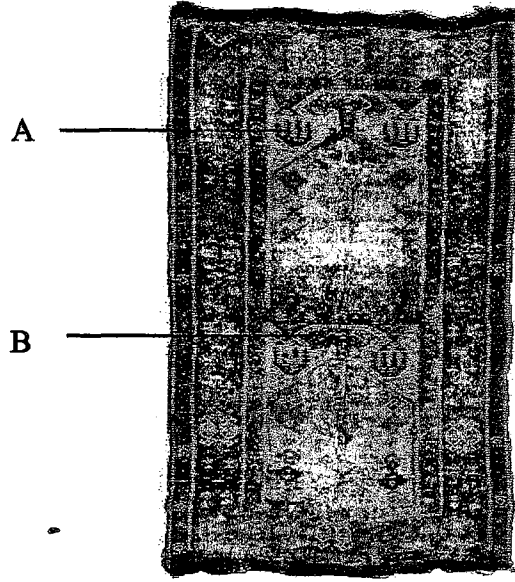
Çizim 40d

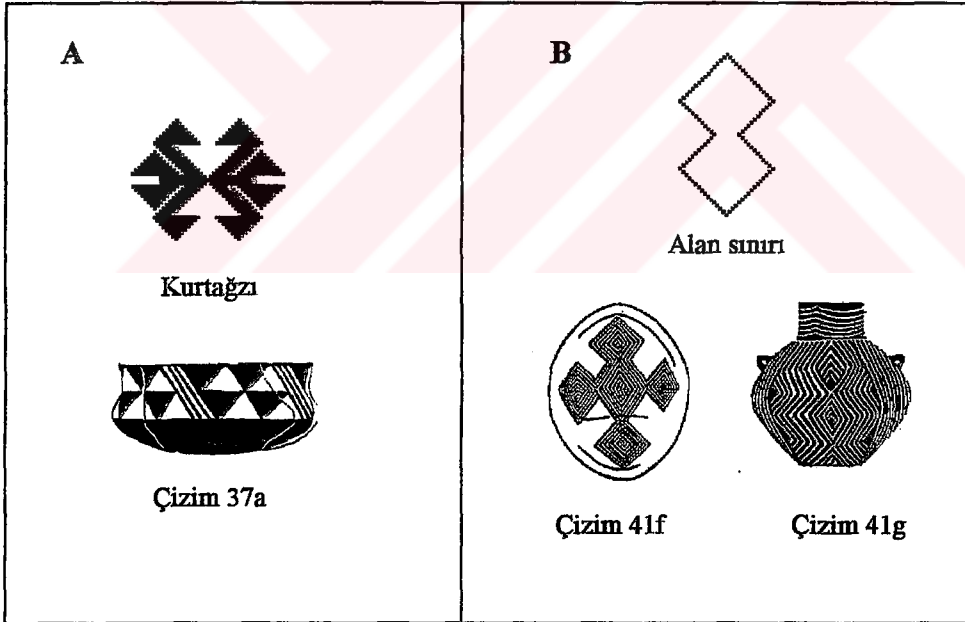
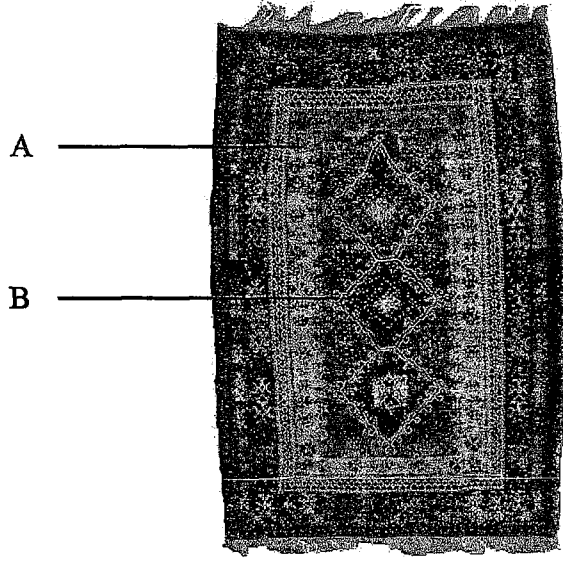
Levha 17



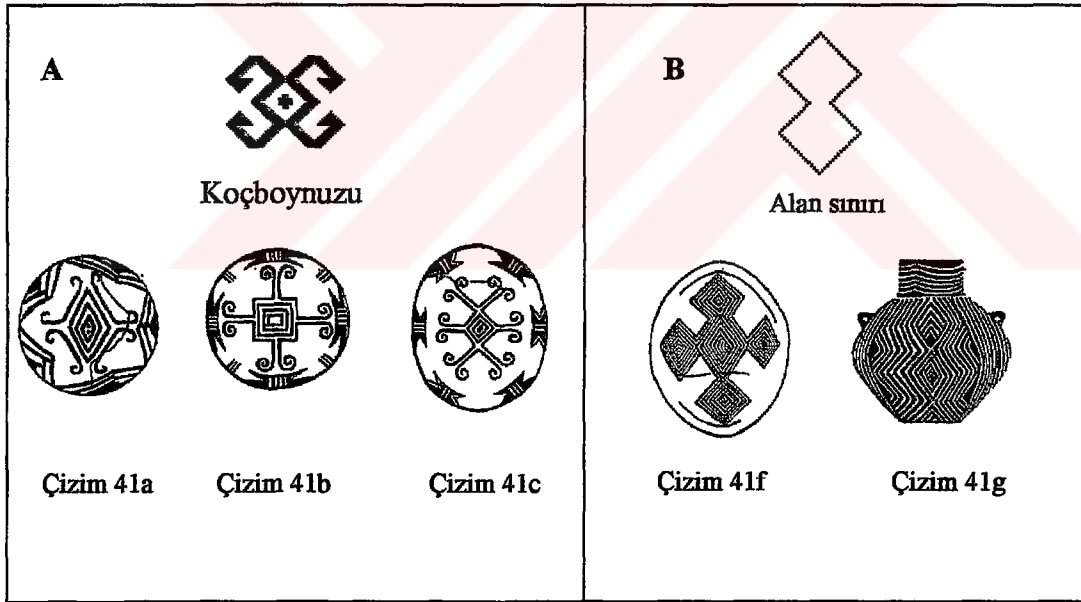
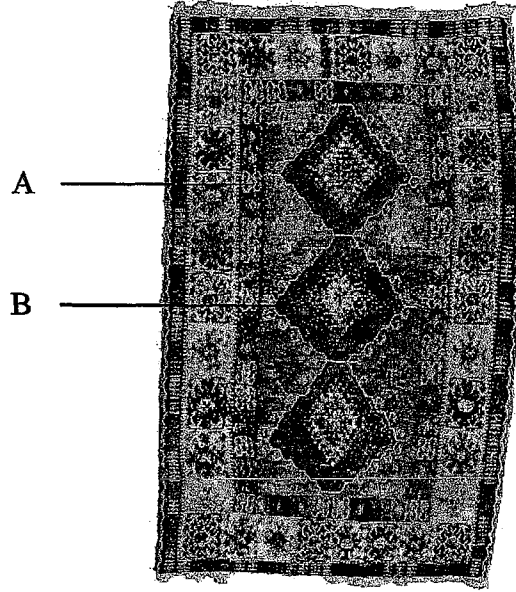


Levha 19

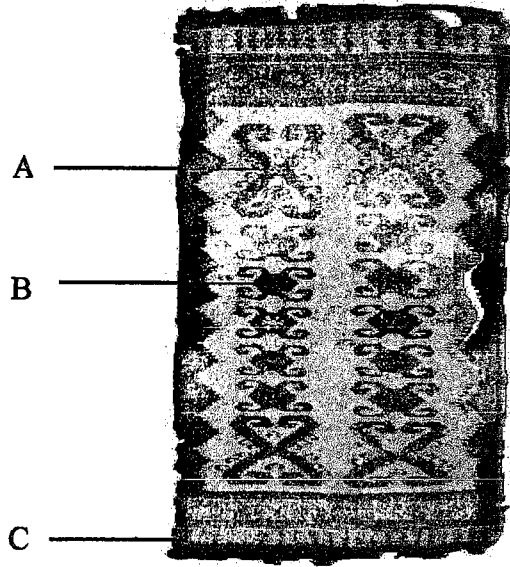




Levha 21



Levha 22



A



B

Koçboymuzu



Çizim 41a

Çizim 41b

Çizim 41c

C



Nazarlık



Çizim 37e



Çizim 37f



Çizim 38a



Çizim 38b

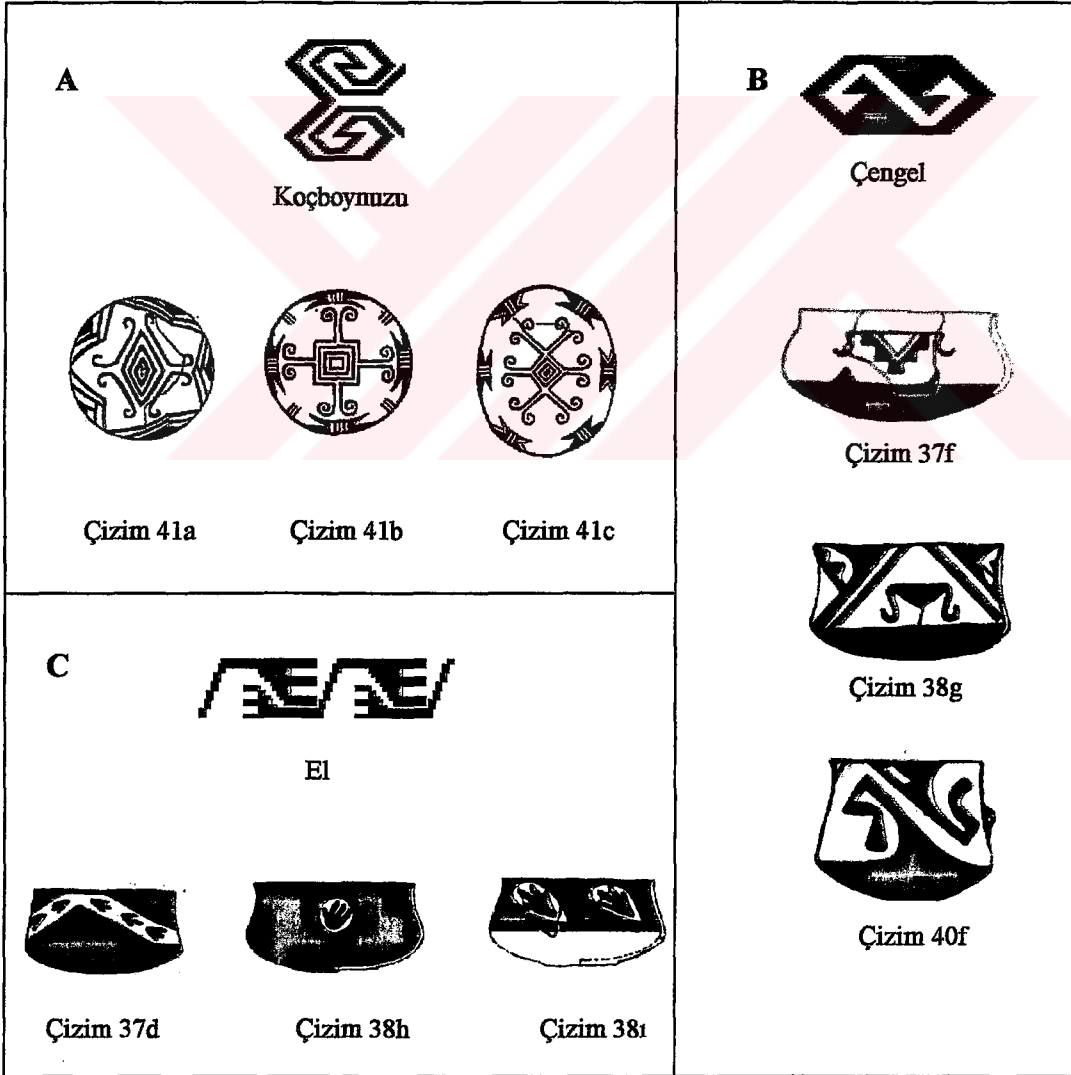


Çizim 38f

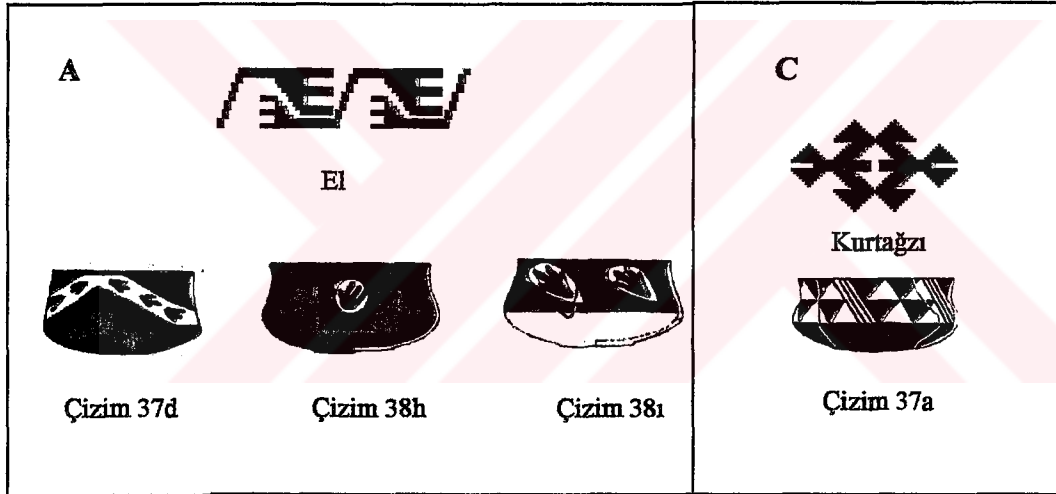
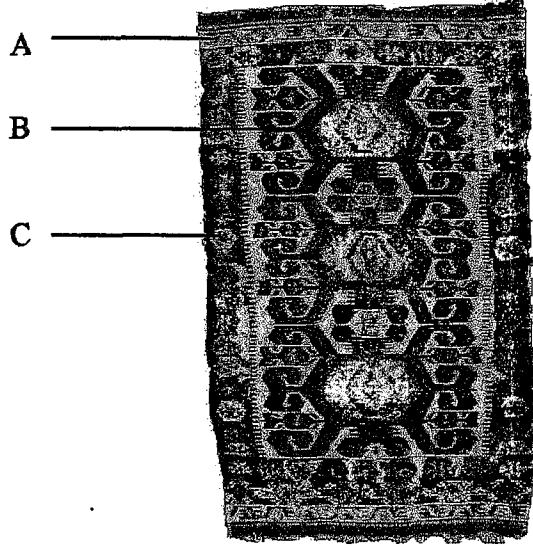


Çizim 40d

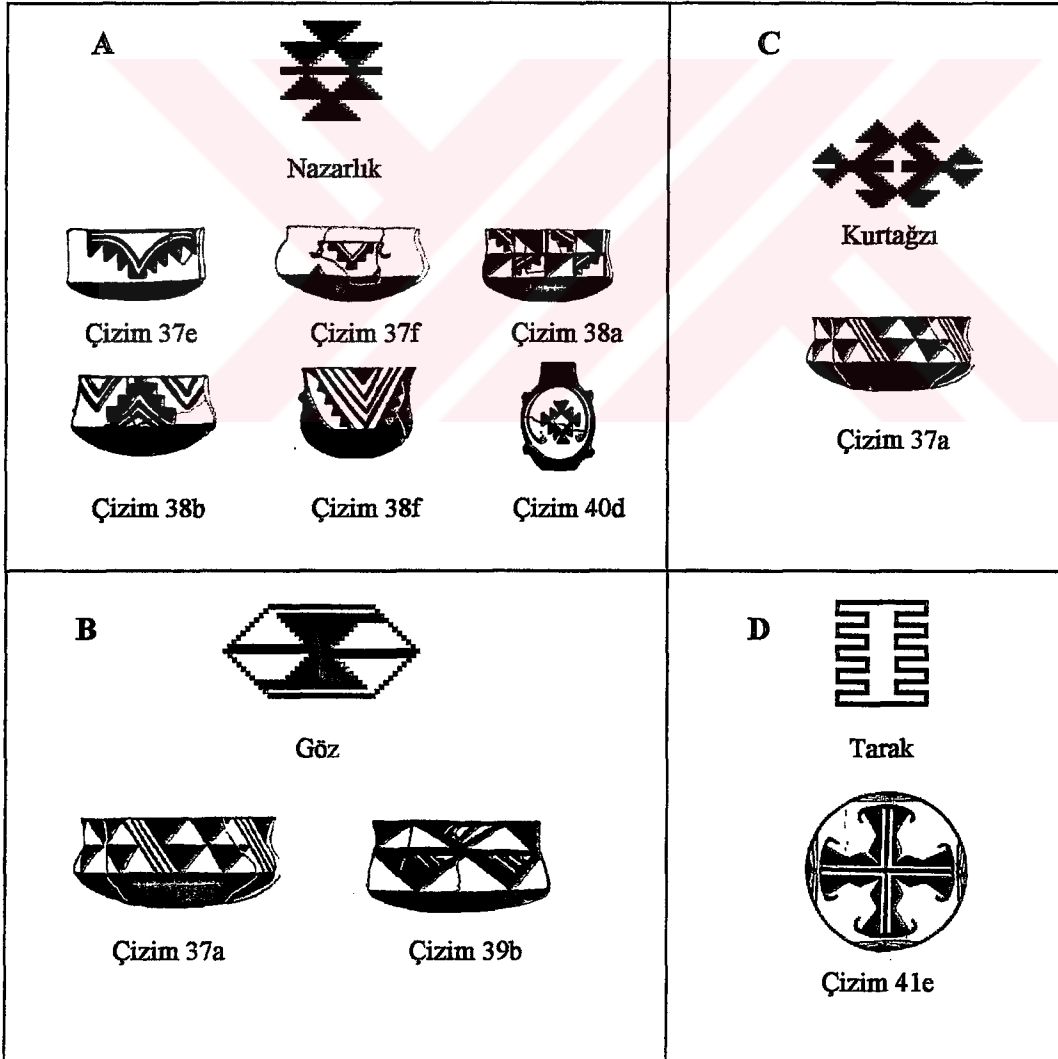
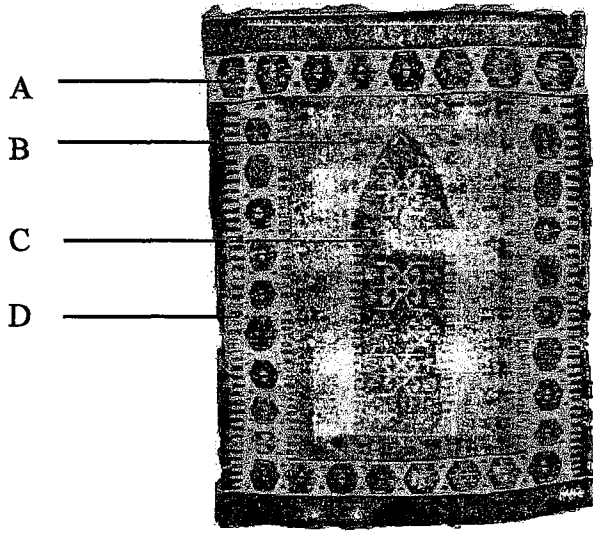
Levha 23



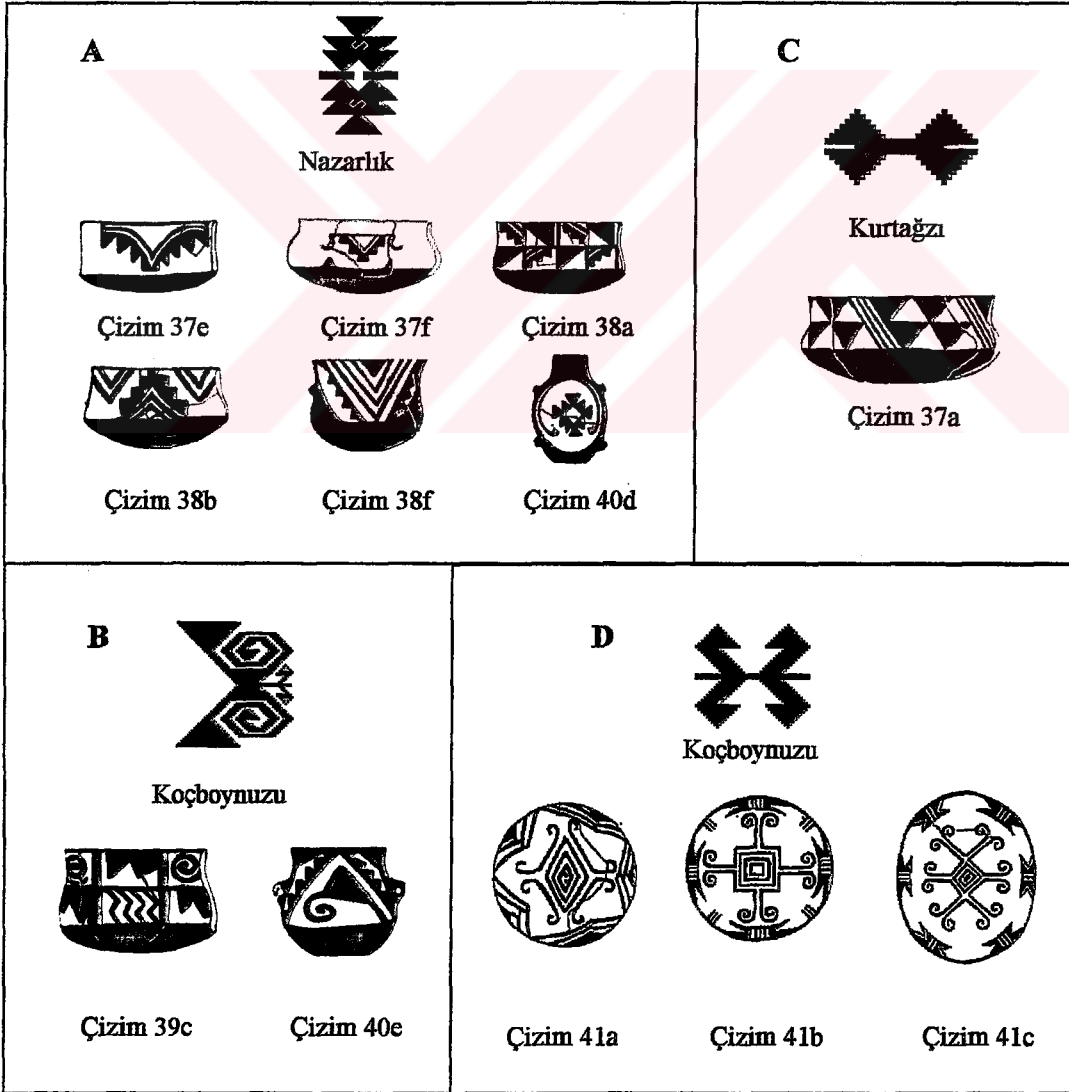
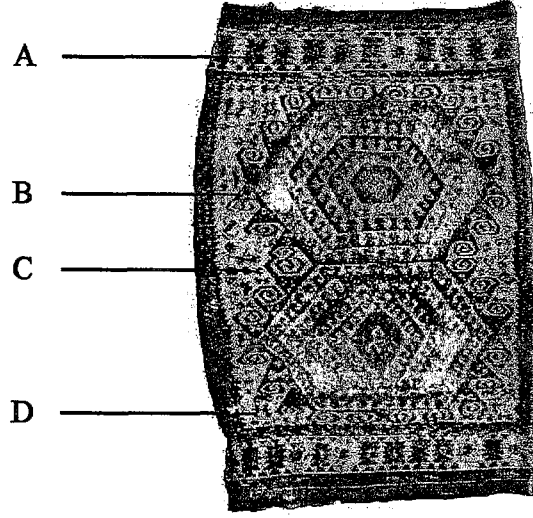
Levha 24



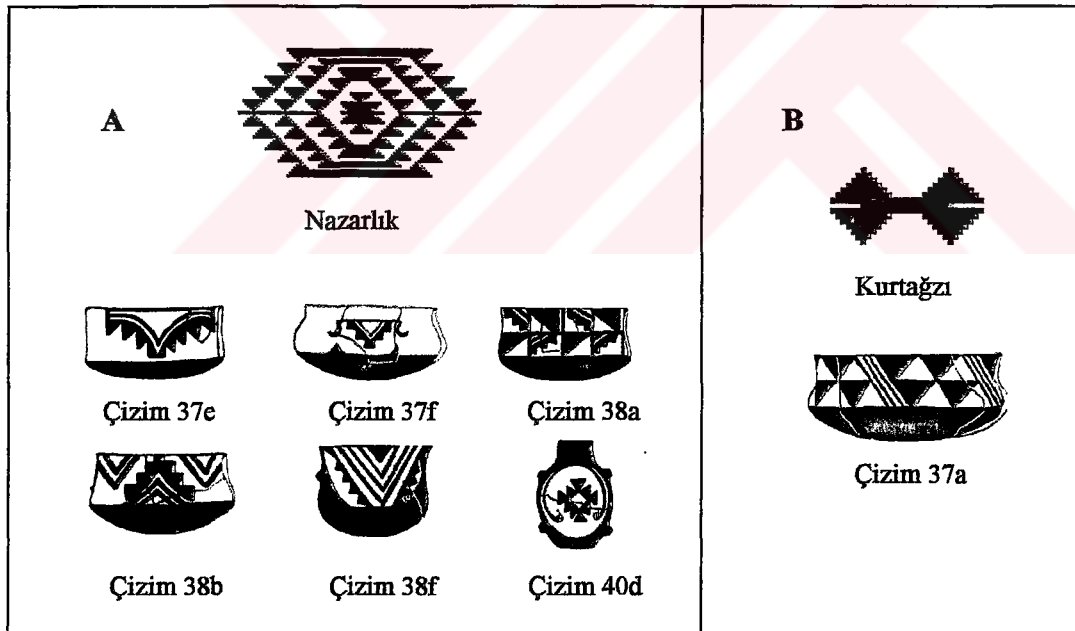
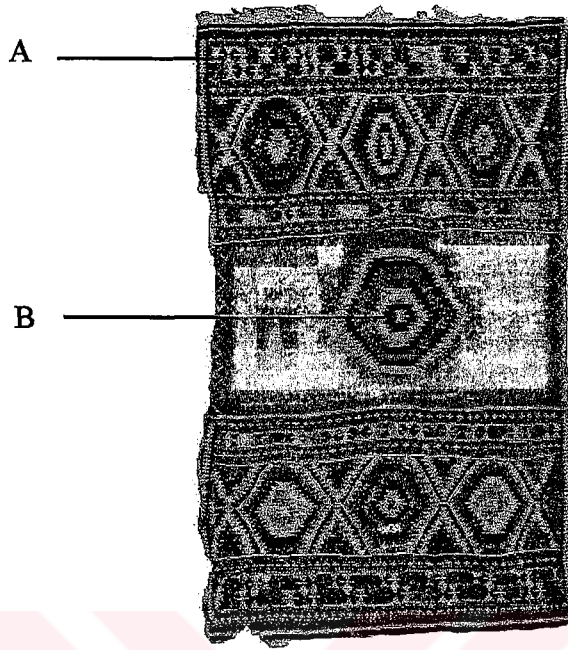
Levha 25



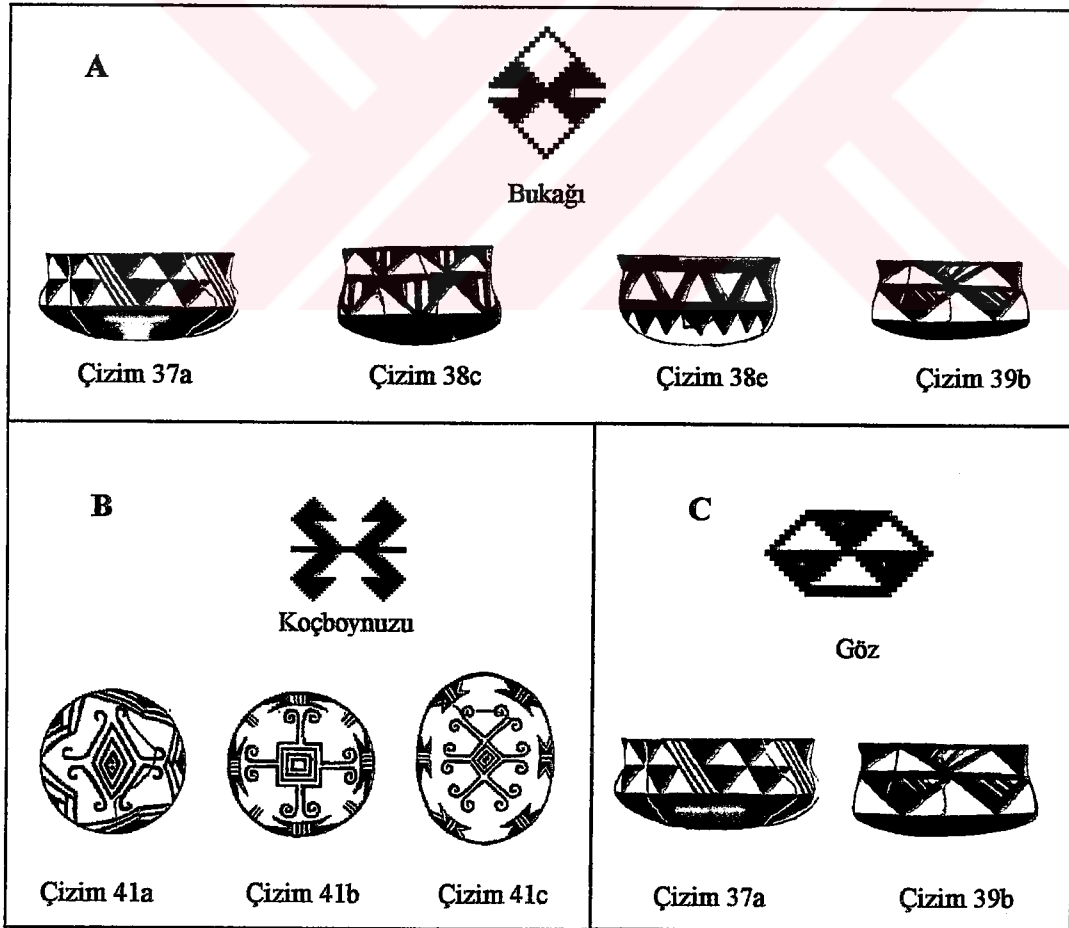
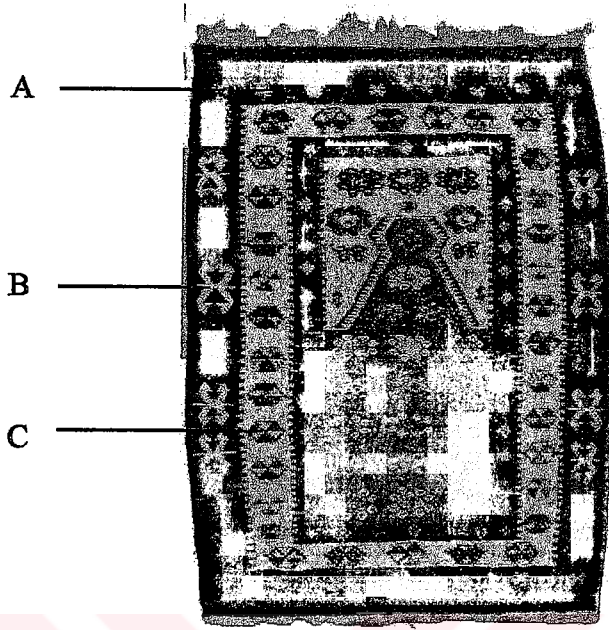
Levha 26

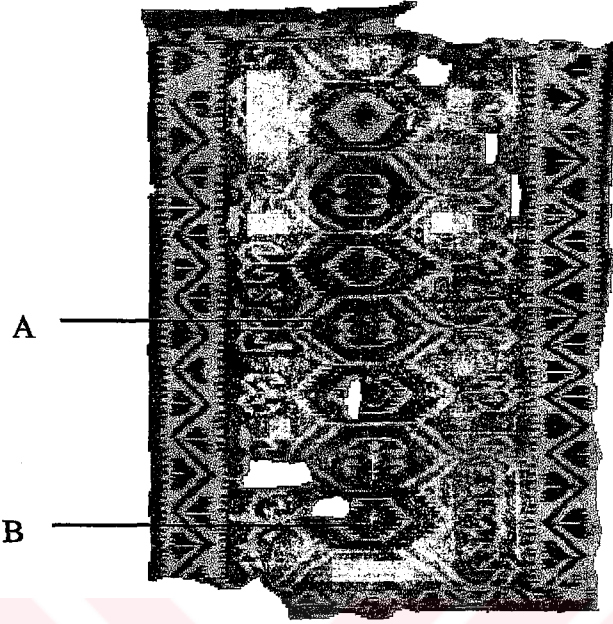


Levha 27



Levha 28





A



Koçboynuzu



Çizim 41a



Çizim 41b



Çizim 41c

B



Nazarlık



Çizim 37e



Çizim 37f



Çizim 38a



Çizim 38b

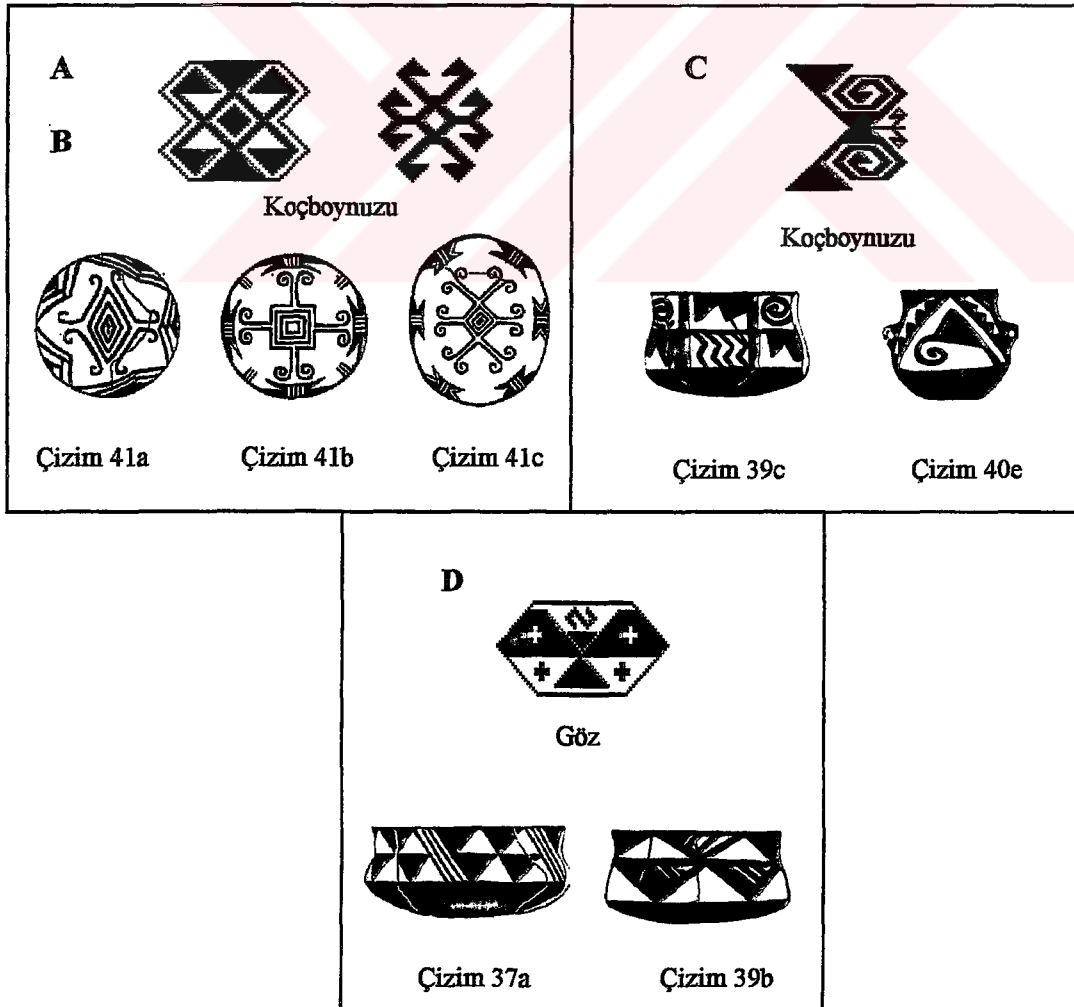
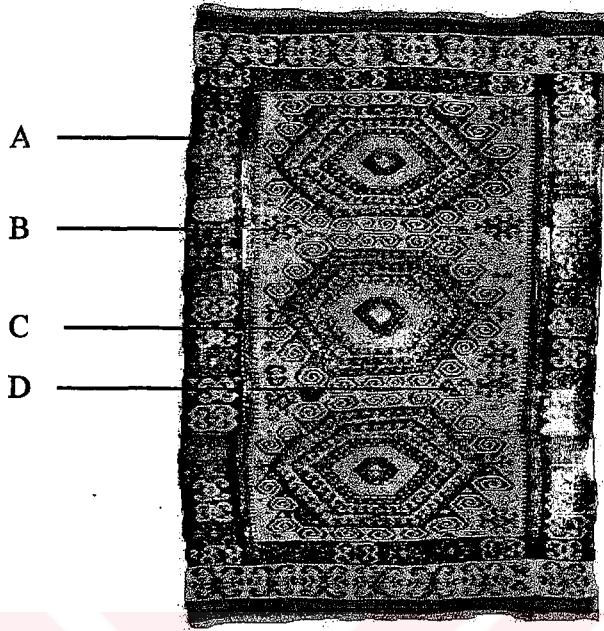


Çizim 38f

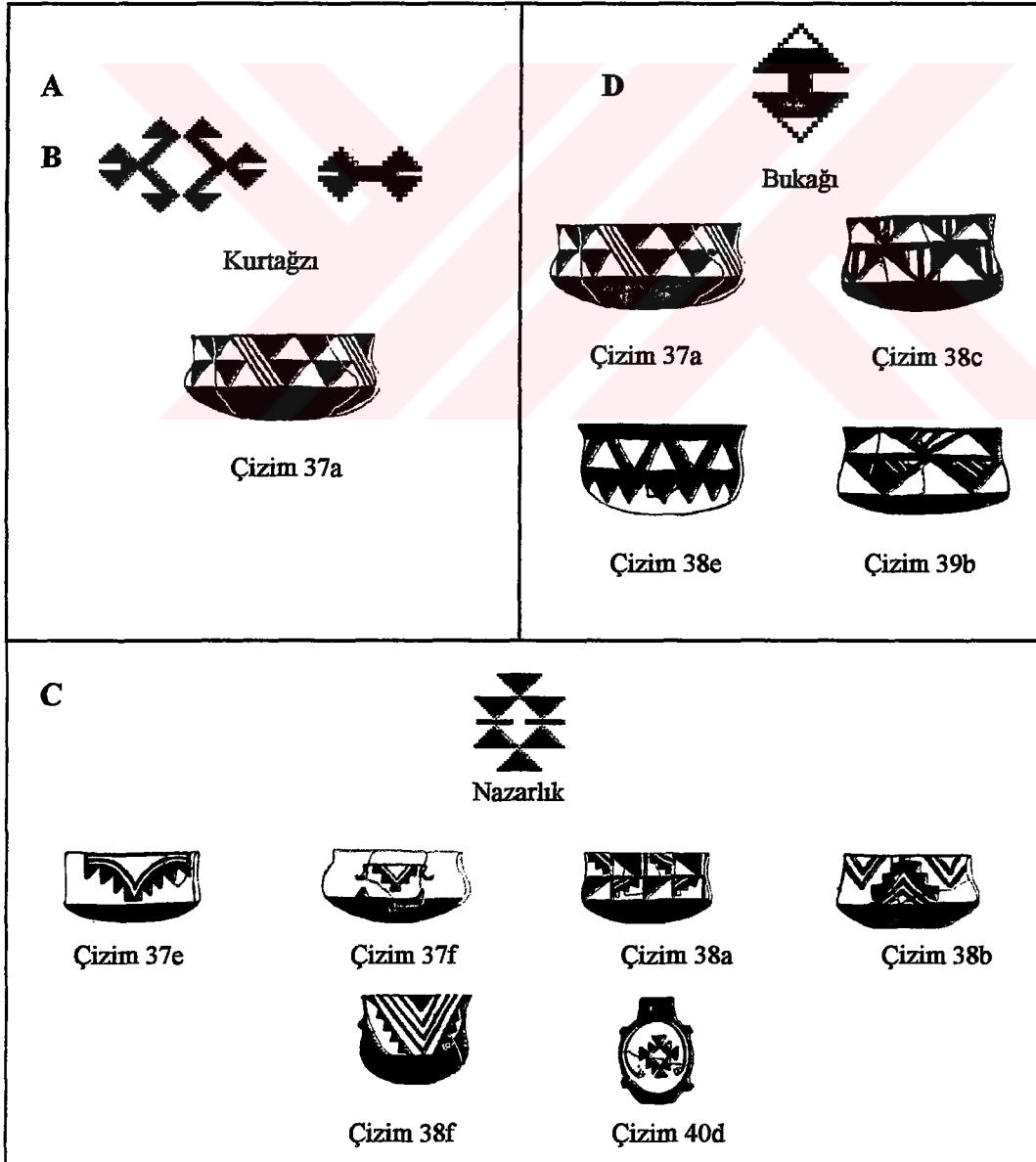


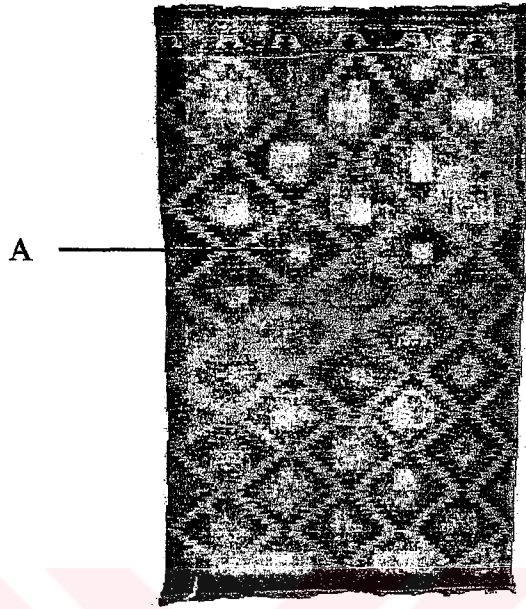
Çizim 40d

Levha 30



Levha 31





A



Nazarlık



Çizim 37e



Çizim 37f



Çizim 38a



Çizim 38b



Çizim 38f



Çizim 40d

9.TERİMLER SÖZLÜĞÜ

- ABACA** : Muz cinsi bir bitki olup, yapraklarından elde edilen lifler genellikle halat yapımında kullanılmaktadır.
- ATKI** : Çözüğü arasından enine geçirilen iplikler.
- BEZ AYAĞI** : Atkı ipliklerinin arasından bir alttan, bir üstten geçtiği dokuma örgüsüdür.
- BORDÜR** : Halı ve kilimin etrafını kuşatan çerçeve niteliğinde süslü yada süssüz bölüm.
- CANFES** : Çok ince, mat ve düz renkli ipekli kumaş. Kadın elbiseleri ve kaftanların etek içi, kol ağzı ve önlerini astarlamak için kullanılmıştır.
- ÇÖZGÜ** : Dokumadan önce tezgaha gerilerek hazırlanan dikey iplikler.
- ÇUHA** : Yünlü kumaş genellikle erkek elbiselerinde kullanılır.
- ELVANİ** : Birkaç renkli alacalı eski bir kumaştır.
- GÜCÜ AĞACI** : Çözügülerin üstünde duran kalınca bir sopa.
- JÜT** : Pamuktan sonra tropik bölgelerde yetişen en önemli lif bitkisidir. Gövdesinden soyulan liflerin kalınlıklarından halat, ambalaj bezi, incelerinden ise elbiselik ve perdelik kumaşlar dokunur.
- KADİFE** : Çözügüsü ipek, atkısı genellikle ipek veya bazen pamuk olan havlı bir kumaştır. Döşemelik ve elbiselik olarak kullanılır.
- KALIÇE** : Küçük halı, kilim ve seccade.
- KAMLO** : Selçuklular devrinde Adana ve Sivas'ın pamuklularına verilen ad.
- KAPOK** : Tropik bölgelerde yetişen 30-40 m. Boyunda bir cins erguvan ağacıdır. Tohumlarının üzerinde bulunan, ipek gibi lifleri hafifliğinden, esnek ve su geçirmez özelliğe sahiptir. Lif uzunluğu 10-30 mm. Olduğundan dokumacılıkta önemli yer tutmaz.
- KEMHA** : Çözüğü ve atkısı ipek olan desenleri oluşturan takviye atkısı gümüş veya altın tel olan çok sık dokunmuş, özellikle kaftan yapımında kullanılan bir tür kumaştır.
- KİRKİT** : Çözügüler arasında ve dokumanın enine geçirilen atkılarını ve düğümleri döverek sıkıştırmaya yarayan çatal gibi dişli alet.

- LEVENT** : Dokuma tezgahlarında çözümlerin alt ve üstte sarıldığı kalm sırıklar.
- RAMİ** : Sıcak memleketlerde yetiştirilen bir çeşit ısırgan otu adı verilen ve gövdesinden elde edilen liflerdir. Lif uzunlukları 50-300 mm.dir. Bu lifler ipek, yün ve pamukla karıştırılarak çamaşırılık kumaşlarda, kadifelerde ve havlı kumaşlarda kullanılır.
- SERASER** : Çözgüsü ipek , atkısı altın karışımı gümüş veya Altın tel olan ipekli kumaş. Saray döşemeciliği olarak kullanılmıştır.
- SİSAL** : Meksika, Afrika, Orta Amerika ve Havai'de yetiştirilen Agava Sisalana denilen bir bitkinin yapraklarından elde edilen bir bitkidir. Keten, kenevir ve jüt liflerine nazaran suya dayanıklı olduğundan gemi halatlarında ve döşemecilikte kullanılır.



ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Volkan UZUN

Doğum Yeri : Kırklareli

Doğum Yılı : 1969

Medeni Hali : Evli

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1984 – 1987 : Haydarpaşa Endüstri Meslek Lisesi / İstanbul

Lisans 1990 – 1994 : Mimar Sinan Üniversitesi, Geleneksel Türk El Sanatları
Bölümü / İstanbul

Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

1996 – 20.. : Muğla Üniversitesi, Milas Sıtkı Koçman Meslek Yüksek Okulu / Muğla